

ESCELICER, S. A.
SAN SEBASTIAN

EGĀN

3-6

1958

Suplemento de Literatura del Boletín de la Real Sociedad Vascongada de Amigos del País
Redacción: Seminario de Filología Vasca «Julio de Urquijo», Palacio de la Diputación de Guipúzcoa

SUMARIO

Págs.

<i>Adiskide Berri</i> : Berriketan. Elgarresta jaunak esan digu.....	139
<i>M. Lekuona</i> : Romanikoa Guipuzkoa'n. Irudi eta ete.....	142
<i>F. Arocena</i> : Paper zarretan begira.	145
<i>E. Erquiaga, Marqués de Santillana, J. Basurko, G. Aresti, Zugasti</i> : Olerkiak.....	147
<i>Ayalde</i> : Izugarri baten jarduna....	154
<i>A. Arrue</i> : Kontu Kontari.....	156
<i>Txillardegí</i> : Piarresgaxoaren pasadizuak.....	162
<i>Aguinaga</i> : Euskal-kulturaren kontra.....	165
<i>A. M.ª Labayen</i> : Montes apaiza..	168
<i>Zugasti</i> : Pío XII - Juan XXIII....	172
<i>A. Zabala, S. I.</i> : Reljiozko bertsoak.....	174
<i>Urruzola'tar E.</i> : Martin Txintxo, eiztari.....	191
<i>L. Villasante, O. F. M.</i> : Munduaren egokitasuna eta Jainkoa (azkena).....	196
<i>Dunixi</i> : Astoa pintore.....	205
<i>A. Irigoyen, E. Urruzola</i> : Munduz-Mundu.....	207
<i>A. A.</i> : Jan-Edanak.....	219
<i>Apat Etxebarne</i> : Naas-Maas.....	222
<i>Adabakiak</i>	227
<i>Ibalan</i> : Euskal-teatroa.....	229
<i>Zubikarai'tar A.</i> : Gure antzertiari buruz.....	232
<i>L. Mitxelena</i> : Zinema.....	234
<i>Liburuak</i>	237
<i>N. Alzola</i> : EGAN en bibliographia	248
<i>Etxaide'tar Jon</i> : Markesaren alaba (azkena).....	265

DIRECCION Y REDACCION:

A. Arrúe, A. Irigaray y L. Michelena.

EGAN

EGAN

EGAN

SUPLEMENTO DE LITERATURA DEL BOLETIN
DE LA REAL SOCIEDAD VASCONGADA DE AMIGOS DEL PAIS

Dirección y Redacción: A. Arrúe, A. Irigaray y L. Michelena

Redacción: SEMINARIO URQUIJO DE FILOLOGIA VASCA
Palacio de la Diputación de Guipúzcoa - SAN SEBASTIAN

II Epoca

Vol. XIII

Diciembre, 1958

Berriketan

Elgarresta jaunak esan digu:

Segura, Goierri'ko erri ederra, baztertuxe gelditua genduen aspalditxoan, lengo anditasunaren azterrenak agirian bazeuzkan ere. Gero, bat-batean, gutxien uste zanean, ona non zabaldu dan berriro Segura'ren omena, "Radio Segura"-ri eskerrak. Euskal-radioaz ari bagera, Segura degu gaur euskaldunen iri buruzagia, len Iruñea bezala.

Mirari-antzeko au Cesareo Elgarresta Segura'ko apaiz jaunari zor diogu. Elgarresta jaunak berak esan dizkigu jakin eta jakinerazi nai genituenak.

—Zertarako sortu zan "Radio Segura"?

—Errosarioaren jaiera zabaltzeko, ikusirikan bazirala egunero errezatzen zuten radioak, Barcelona eta Bilbao esate baterako, baiña erderaz. Euskerazkorik, ordea, etzegoen eta antziñako oitura eder ori, beste askorekin, galbidean zijoan gure artean.

—Nola jaio zan, ordea?

—Bidea bazegoen, erlijio-zabalkundea radioaren bidez egitea legezko dan ezkerro. Etzan, bada, eragozpenik alde ortatik. Saiatu egin bear.

—Baiña dirua ere bear izaten da.

—Dirua etorriko dek, esan nuen nerekiko: fedea euki bear. Eta etorri da, Jainkoari eskerrak; iñori eskatu gabe, gaiñera. Besteren-

tzat, bai, eskatu izan degu; guretzat, ez, beinere. Kartak bereala asi ziran, euskeraz eta erderaz. Eta kartakin batean dirua ere bai, poliki-poliki, errosario bat zala edo beste zerbait zala. Orrelaxe 125,000 peseta bildu dira azkenean eta ezta gutxi. Pentsa gero ez tala artu bakoitzean 25 edo geienez ere 50 pesetatik gora.

—Asteko bear zana nonbaitetik aterako zan, orratik.

—Neronen sakeletik, egia esan. Izan, nere da radio ori, neronek ordaindua beintzat. Etzegoen galtzerik. Galtzen bazan, Ama Berjiñarentzat. Ezin orrela galduan atera.

—Noiz asi zan?

—1955'eko otsaillean, San Martin egunez (Elgarresta jauna ber-garatarra degu). Iru urte dira, beraz. Txikia zan emisora, "emisora local" diralako oietakoa, 25 wattiokoa. Ala ere ederki entzuten zan Tolosa'raiño eta Nafarroa'n Altsasu ta Olazti'raiño; beste aldetik, berriz, Oñati, Aretxabaleta eta Eskoriatza'raiño eta Bergara eta El-geta'raiño. Inguru orretan ez tira ondo entzuten illunabarrean Bilbao, Vitoria eta Donostia.

—Eta oraingoa?

—Oraingoa larria da lengoaren aldean. "La Voz de Guipúzcoa"-k aña indar badu. Orain, 273 metrotan egiten dira saioak: len 202 metrotan.

—Ze ordutan?

—Egunean bi saio dira. Eguerdikoa, 12 ta laurdenetatik ordubietara izaten da astegunez, amabietatik 3 t'erdieta igandeetan. Illunabarrean, berriz, 8 ta laurdenetatik 9 ta erdieta, jai ta aste.

—Ze gai erabiltzen da eta zein izkuntzatan?

—Asieran, euskeraz asi giñan erabat, baiña orain bitara egiten degu. Beasain'en, Legazpia'n eta erdaldun asko dago eta oiei ere begiratu bear zaie. Egunean bitan errezatzen da errosarioa, beti euskeraz. Gaiñerakoan, erlijiozko gaiak izaten dira geienbat. Urtero, Garizuman eta udazkenean, gogo-jardunak erderaz eta euskeraz. Arantzazu'ko fraileak, Aita Iturria eta, dotriña azaltzen arituak dira. Badegu bertan ere izlari trebe-trebea, Idiazabal'en kapellau dagoen Dorronsoroko jauna, ataudarra.

—Ta bestelako gaiak?

—Danetariakoak erabilli dira. Gizarte-gaiak eta batez ere nekazariai jakitea komeni zaizkienak: piñuen gaitzak, albaiteruen esanak naparrería edo beste zerbait dala-ta, eta orrelakoak. Lazkao'ko beneditino bat mintzatzen zan astelenetan, oso egoki. Amabostean bein, bertsoak izaten ditugu, igande-gabea eta bazkal-ondoan, baserritarak patxara ederrean entzun ditzateken garaiean. Eta igandero, gabea, trikitrixak, ipuiak, lengo ta gaurko gertariak. Denak konprentzeko moduan egin nai degu eta orrela egiten degula diotenak badira,

beñipein. Eztaukagu azturik zeñekin ari geran eta baserritarrai laguntzen saiatzen gera alegiñean.

—Gaia sortzen al da orrenbestetarako?

—Lasai ibiltzen gera, beintzat. Laguntzaille zintzoak baditut: Zegama'n bizi dan Joxe Mari Atxukarro, erreizildarra, eta Segura'ko gaztetaldea. Bi magnetofon ere baditugu orain. Berriak eta deiak maiz bidaltzen dizkigute gaiñera inguruetatik. Beasain'go elizkizun, ejerjizio eta orrelakoen berri "Radio Segura"-k ematen du. Gero, baserritarrai ere lagundu bear izaten zaie. Olakori beorra galdu zaiola edo alakori beste ezbearren bat gertatu, guk zabaltzen degu deia. Ortarako gaude, al dezakegun neurrian laguntzeko.

—Etzenieke zerbait esango *EGAN*-en irakurleai?

—Apaiza naiz eta apaiz-eginkizunak euki bear ditut aurrenik go-goan. Baiña, euskaldun naizen aldetik, enuke gure izkuntza iñolaz ere atzeraka ikusi nai. Prest nago beti, nere utsean, euskeraren alde jokatzeko, kristautasunarekin batean. Ondo dakit nolako lan ederra ari zeraten egiten aldizkari onen bidez eta ni ere laguntzeko naukatzute. Batera ari bear genduke gogo berbera degun guztiok.

ADISKIDE BERRI

ROMANIKOA GIPUZKOAN

IRUDI ETA ATE

Lenagoko EGAN batean Gipuzkoa'ko Arte Romanikoa aipatu nuan, Eliza Romanikoak batez ere. Eta *Eliza Romanikorik ezak* Gipuzkoa'n sortzen digun problema arakatu nuan, bidez bezela. Berdin baita *Irudi Romanikorik ezak* sortzen digun problema ere. Alde bate-tik Irudiak, Imajiñak, ezik, Elizak berak ere Romaniko-garaian —XI, XII, XIII gizaldian— egurrezkoak izan bide zirala, nion orduan, eta egurrezko bezela, urteak joan-da urteak etorri, azkenean irioitu, usteldu eta galdu egin zirala, alegia; ola askatu genduan gure problemaren korapillo ori, alde batetik. Bestetik, berriz, Eliza aiek txikiak, oso txikiak ziranez, gero aundiagoko batzuek egiteko, bota egin izan zirala; ala ere, ordea, or gelditu bait-zitzaizkigun aldiz-aldiz, lehenagoen testigu ta lekuko bezela, Eliza txikitxu aien ate txukun askoak gure zenbait Elizatan, eta oraindik ere antxe bait-daude testigantza eder ura egiñez. Eta sei-zazpi bat olako ate aipatu nituan: Tolosa'n, Berastegi'n, Elduain'en, Abaltzizketan, Idiazabal'en, Aretxabaletan, Apotzaga'n...

Gaur izen-erreskada onixe beste izen bat erantsi nai nioke. Ur-nieta'ko San Miguel Elizaren atea, korupeko atea, romaniko jator-jatorra bait-da au ere... lehenagoko Eliza zahar romanikoaren lekuko ta testigu... Arku puntadun, zorrotza duala ezik; romaniko-barruan azkenekoetakoa beraz; bañan romaniko jatorra. Txairoa oso, aidosoa, txukuna. Bozina-eran iru arku —barruago ta txikiago—. Irurak ertz-bizidun; eta sei kapitel edo pillare-buruak ere berdin, ertz-dun, apain-gabe, leun-leun. Baserri-baserri-eran; bañan romaniko oso.

Bat geiago Gipuzkoa'n. Agiri askoan, bañan gutxik aintzakotzat artua. Nik neronek ere aspaldi batean ikusia —illeta gogoangarri ba-tera joanik—; bañan gero zearo aztua.

* * *

Bañan, ez zan au, nere gaurko idaz-lanaren gai berezia. Besterik nuan gogoanago gaur. Irudi bat nuan gaurko aipagarri batez ere. Eta au ere Urnieta'tik ez oso urruti. Astigarraga'n: Astigarraga'ko Santiago-mendiko Ermitan.

Romanikoa au ere. Irudia, alegia. Eta alabastro ederrezkoa gañera. Santiago, pelegirino-jantzian... txapel zabalean txirla; sorbaldatik behera zorrotzkoa; makilla eskuan... ez, gero oitu bezela, Santua zaldi-gañean, moro-jendea ankapean lertzen; pelegirino paketsu bezela baizik.

Ain zaharra izanik —XIII gizaldikoa-edo— nola eldu izan da gure egunetaraño? Alabastrozkoa izanari eskerrak; bestela, egurrezkoa izan balitz, onezkero suak errea izango zan; eta ola, Ermita zaharrea ez zan agiriko, orain, retablo-erdian, dagon Santiago zalduna besterik, gure iruditegiaren kalte aundirako.

Irudia, ez da aundia; iru-lau bat arra luzean. Aldare-maiaren gañeko kutxatil-sagrarioan sartua.

* * *

Guztiok dakigu pelegirino-bideetan nola sortu izan ziran antziñ-antziñatik, Erdi-aroan, zenbait Santuren Ermita. Ermita oietan ugarrienak, bear bada, Santiago'renak bait-dira. Baita San Sebastián, eta San Anton, eta Madalena'renak etab. ere. Bañan nabarmen-nabarmen Santiago'renak.

Galezia'ko Santiago

Astigarraga'k ba'zuan, berriz, pelegirino-bidean egonaz gañera, beste gauza bat ere, bere lurra Santiago'ren Ermita bat izateko. Lehengo Astigarraga zaharra dagon mendia —ots, Santiago-mendi bera— karaitza da dana, eta fosil asko dituan karaitza gañera; asko eta eder. Eta fosil oietan, ain xuxen, bi, Santiago'ren ofiatz eta ankaseñale bezela erriak, begiratu izan dituanak jakintsuen izkuntzan *pecten* eta *belemnites* deritzatenak: *pecten* deritzan txirla ezaguna

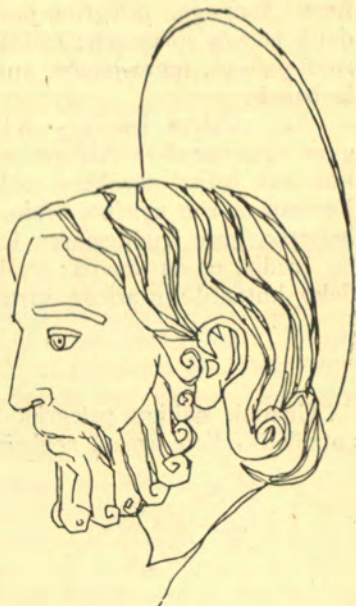
bait-da, “peleginarien txirla” alegia; eta bestea, berriz, eskuoko beata bezelakoxe txirla luzexka bat —makil zahar puskatuaren zatia iduri—. Ez da arritzeko, munduan Santiago'ren peleginariak asi ziran

ezkero, mendi ori, pelegirino-jendeak “Santiago-mendi Santu” bezela begiratu izatea... Fosil oiek, Santiago Apostolua mendi ontan ibilli izandako señaile ta ezaugarri izan, alegia, “Santuaren ofiatzak” itz batean... Ola-ola, ez bait-da arri-tzekoa, mendi eder orren bizkar-bizkarrean —antxe, arrizko txirla-artean— Ermitatxo bat egin izatea Santu pelegirinariaren izenean...

* * *

Irudi ori romanikoa dala diot, bete-betean romanikoa.

Begiratu besterik ez du (1). Egia esan, zenbait detalle ta zertzelada, erri-artez egiñak ditu. Bañan ba’du romaniko-detalle bat, iñork ukatuko ez diona. Aurpegiko bizarra. Santiago onen bizarra, bete-betean romanikoa degu. Kontrol bat naikoa da ori jakiteko. Kontrol bat, ezin ukatua. Galezia’ko Santiago-Elizaren Sarreran dagon Santiago’ren beraren irudi sonatua, Maisu Mateo’k *Pórtico de la Gloria*, dalakoan erdi-erdian ipiñi zuan irudi sonatua... Santiago romaniko aren bizarra, eta gure Astigarraga’koarena, bizar biok berdín-berdiñak dira. “Bizar loratua.” Matazatan bildua; eta mataza bakoitza mutur-aldera kiribillatua... Biotan berdín-berdín. Biotan romaniko-artearak eskatzen duan bezelako simetri ederrean... Aurpegiko begiratua, bizi samurra; zahar-samurtua; negarra begian bezela... *Pórtico de la Gloria*’koa poztun eta irri-fardun bezela, gurea negar-samur...

Santiago-mendiko Santiago

* * *

Orra bada Gipuzkoa’n beste romanikoki polit bi geiago. Ate bat, eta irudi bat. Urnieta’n eta Astigarraga’n. Biok aipagarriak.

M. LEKUONA’K

(1) Ikus edergarriak.

PAPER ZAARRETAN BEGIRA

Ara nun billatu dedan beste euskeraz idatzitako karta luxe samar bat. Ez da benetan aspaldi-aspalditakoa, baizik 1815-koa; ala ere me-rezi du oraingo letraz apaintzea eta inprentara bidaltzea.

Arritzekoa da gertatzen dana oietzaz. Bein baño geiagotan kon-turatu giñan Bidasoatik aruntzgo “merak” oi zutela andik onuntz idatzitako kartak euskeraz ipintzea; orixe bera egiten zuten gure “alkateak”, bañan *alderantzis*, erderaz beti berenak ipintzea.

Noiz sentituko dira “merak” gure “alkateak”?

Ara orain Urruñako meraren karta:

“Urrugnen Marchoaren 11an, 1815an.—Urrugnaco Mairac=Pas-sayaco Yaun alcatiari=Yauna=Errecibitu nuben bere demboran gau-den Urtharrillaren seyian escribatzeco ohoria eguin cinnautan lettra, ceinna baitcen nic orobat gauden abendoren 28an escribatu cintudana-ren errepusta, idi ebaxi baten suyetian herri huntan Aguerreco ya-biari, ceinna içatu baitcen hilla eta saldua çure hirico fornidores eta (puskatua) arguitan emana dioçu çure erran lettran entretenitu on-doan affera hortaz çure aintcinneco alcate yaunarequin ordena emana içatu cela erran den fornidorrei aguertceco idi haren contuba eta pa-gateco haren montanta ceinna passatu behar baitcinduben M. Ci-prienen escubetarát nic othoistu cintudan beçala icussiric ez cindubela çure promessa bethecten, yaun alcatia (puskatua) idiaren yabiar[i] escri-batu nautçun berriz galdeguiteco çure autoritatia behar den justicia holaco cassuban, letra hura eratuqui erremetituba içatu citçaitçun eta ene erreclamationia legitimoa cen arren ichiltassuna gardatu duçu ceinnac eguiasqui suprenitu bainau eta ceinna secular ez bainuben eguinnen holaco cassuban edo bertce cein nahi denetan ceinnetan ene laguntça baliatuco ahal baitçitçaitçun Gauçac estatu hortan cirelaric Aguerreco jaunac suffritcen çuben çor citçaisenaren escartias jdiarentçat eta bertce alde hortan sartu gabe çure ganat ethortceco eguin tuben biyayetaco despændiac alcate jauna nola Jose Vitorio eta franciscu

Goicoechia çure hirico fornidorrac ohoinça hortaco cohentac precio apalian erossi dutelaeran eta saldu questione den idia nola diot gauden asteasquenian hemengo mercatuban causitcen baitciren aguer araci nituben ene aintcinerat pagamendubaren galdeguiteco, bainnan arroçoin funti gabe (puskatua) batçuben gainnian ceinnen gatic pretenitcen baitute errecursa içatia idia saldu diotenaren ganat, galde eguin diotet eta contentatu nais pausa arastias M. Levaillant herri huntaco habitantaren escutan berrehun pezetaco suma bat ide ebaxiac balio çuben arren hainitz guchiago dembora hartan, diru hori bere toquian egonen da Jaunalcatia, çuc erreguelatcen eta ordenatcen duçuinno cer pagatu behar duten salbo hequien errecursa ohoinnaren contra eta eguiasqui ungui urus bere burubac estimatu behar litu (puskatua) ceren ez dituzten perseguitcen eta ceren contentatcen diren hequien paga arastias batçubec eta bertciac merecitcen duten demboran crimaren handitassunaren arabera eta gure leguien arabera galerac.—Orai Jaun alcatia, galdeguiten dut çure justiciatic ceinna billatcen baitut dubela aspaldi erreguela deçaçun eta ordena Vitorio eta Goycoetchiari pagatciatz beriala nahiago ezbadute justician sar nadin hequin contra eta has deçadan affera bat ceinnac obligatuco bainau hequien guida arastias Bayonnarat erregueren Jaun Procuradoriaren aintcinerat ceinna ecin debecatuco baita hequien condemnatcetic gaztu handitarat eta dembora bateco pressondeguirat çure ganic dependitcen da hequiei desagradamendia ori evitatcia.—Offreitcen dazusquitçut Jaun alcatia, ene serbitçubac parte huntan eta salutatcen çaitut consideratione perfet batequin.—Balanqué—Maire.”

Alderazteko lanegatik,

FAUSTO AROZENA

Juan Ramon Jimenez'i Agur

Animan zeneraman zuk
ederraren uki gozo;
animan zeneraman zuk
olerkia, gori, ezo.

Zure izquntza-barrutian
utsaren aundi ta sakon!
Andalucía-ko lurrak
zeure miñez, ezin-egon.

Ango zero, lur, zelaiak;
ango belar ta ango lore;
ango aizearen doiñu,
eguzki eta kolore...

Loreil baten azkenean
aidean egal-dardara.
Gogo urriñez beterik,
Juan Ramón, suntsitu zara!

Bearrik, urbil dantzugu
zure esanen oiartzuna,
beñere idortuko ez dan
poesi-edertasuna.

Nik ere ba dut intziri,
—euskelduna naizen arren—,
zure lerroetan baitut
leraz xurgatu olermen.

* * *

Animan zeneraman zuk
ederrak duen usaiña.
Biotzean gordeko dut
eman didazun eskaia.

SERRANILLA X

I

Vituristic nax partidu
Aste onetaco egumbat,
Alegrian icusterren
Lepuzcoaco nescabat.

II

Gaonatic Salvatierrara
Vallera arboladua,
Basotic campos egoan
Gordetan ganadua.
Egunaren parecoa,
Bauca gona gorribat
Giçonoc artuco gueunque...
Ez pensadu arrabatçat.

III

Moncayon kantadu neban,
Queñuac, coloreac,
Ez dot atceraric eiten
Boresco nescachea.
Mendipeco lurraldean,
Yllana esan ain galant,
Ecin topadu leiteque
Mosu politagobat.

IV

Bedmarreco nescatilla
Baneucan erraçoiña
Alabetaco beroqui
Bere gorputz apaiña.
Baña eneuque vcatuco
Eguía: ain ederra
Ez dot urian icusi,
Ezta baserritarra.

Itzulpenagatik, G. ARESTI

Bilboko aste gurenko astelehenean.

IRUN'GO

ILLERRIA

I

Jakiña dago:
sendi geienak
or badegu nor-edo-nor,
gureztat ere
lege zuzenez
bere bearra badator,
jaio geranok
ill arteraño
eriotza bai degu zor.

2

Nai-ta-ezkoa
da, ba, gureztat
zor au ordaindu bearra,
Jaun Zerukoak
jarria dauka
denontzat lege bakarra,
auts biurtua
geldituko da
gure gorputz ustelkorra.

3

Zuzen bizituz
nere anima

Zeru bidean jarri ta,
zer zait ajola
gaur edo bigar
ordu on batean ill ta?
Ortxe daukagu
lurperatzeko
leku txit garbi polita.

4

Sinist zazute
nere biotza
egiz poztutzen zaitala,
or ikustean
illobi danak
txuri-txuriaz daudela...
gaur edo bigar
nerea ere
orlatsu izango dala.

5

Txukun ta garbi
bazter guziak
dena lorez apaindua,
zugaitz ederrak
burua makur
agurtu nairik Zerua,

ura bai dala
oldozpenantzat
berex-berex'ko lekua!

6

Bada gizon bat
lur santu artan
serbitzari ta maitekor,
"nun da gurea"?
galde orduko
goxo erantzuten du... "or"
Orlako gizon
leial apala
leku ortan ongi dator.

7

Bere bearrak
ongi beteaz

ortxe daukagu jaun ori,
bein lan oker bat
egin duanik
ez diot entzun iñori,
erri guziak
esker ugari
zor dizkio ba berari.

8

Bat baño geigok
esango dute
Baxurko asi da erotzen
gazteak bintzat
eriotzarik
danik, ez dira oroitzen,
Oientzat ere
gauz bera dator...
Ez al dezute ikusten?

Irun'en, Azaroak 1956
(Santu Guzien Eguna)

(†) JOAN BASURKO ETA ANSOLA

BIDASO BAZTERRARI

I

Agur Bidasoa,
Ludiak ditun bazterretan politena,
Guzien gañetik
Nere biotzak egitan maite duena,
Nere sort lekutzat
Zorionez Jaunak berexia zuena...
Ez da ez, lekurik,
Zu bezelakorik, txoko maitea,
Zugandik urruti, ezin naiz ni bizi,
Etzaitut nai utzi.

2

Naigabe samiñez
Biotza beterik,
Or ibilli naiz ni
Zu emen utzirik,
Denbora luzean
Emendikan urrun,
Atsegiñik ez nuala iñun...
Eta berriz emen
Gaur zure ondoan,
Zer pozik nagoan.

3

Agur Ondarribi,
Bidaso ta Jaizkibel artean zaudena
Aintziñ-aintzinatik
Ondo zabaldua dago zure izena,
Baitare Uranzu
Doai berex, alaigarriak dituen,
Sendatzen dezute
Nere biotz miña, gauz atsegiña,
Arkitu nai nuke eriotz orduan
Zure inguruan.

(†) J. BASURKO

XXXI

Ernerik genituen belarriak:
hala ere eztugu ezer ulertan,
erdaraz minzaten baitzitzaizkigun,
nahas-putzu zituen eztarriak.

Noizik be'in zerbait genuen behatzen,
baina ez nioiz hori bere betan:
apur hura oroitzen dugu egun,
gure barnetik baitzaiku hedatzen.

Enzute hartan ezkerki bekatu
e'iten genuen: eztakigu zertan.
Ho'la paradisuatik gabis hurrun:
eztugu gure xedea behatu.

Eztugu erdararik enzun gura:
hogen tipiak haundienak dira.

G. ARESTI

OAKIT!

MAITE NAUKALA? GEZURRA!

Maitasunaren xedea
Beti ongi egitea,
Maitea ondo-bearrez
Arengatik sufritzea...
Maite naukala? Gezurra!
Nere zorion-lapurra!
Ire asmoen illuna,
Ire gogoen lizuna
Ba-zekit.
Ire burua bakarrik
Nai dek ik
Atsegin gozoz beterik.

* * *

Oakit,
Ene begien bistatik!
Utzadak
Lirio eder-urriña
Txasta dezadan bakarrik.
Besterik baituk, iñondik,
Garbitasun-atsegiña.

* * *

Maite naukala? Gezurra!
Utikan beti nigandik
Nere zorion-lapurra!

1958

ZUGASTI

IZUGARRI BATEN JARDUNA

Ni naiz onbretxaparo, txoriak uxatzeko mozorro bat. Ezurrak zurezkoak ditut, ez ezurrezkoak. Aragi bearrean, lasto. Nere jantziak... ai, nere jantziak! Etxeko zarpa guziak gaixo onentzat.

Igandetan, etxeko alaba apain-apain jantzita kalera dijoala, bekaitzez betea nauzute. Pozik aterako nintzaioke bidera, eta bere soñeko polita, ri-rau! kenduko nioke, "au neretzat, arrayo" esanaz. Bañan ezin, ezin, onbretxaparo, txoriak aizatzeke mozorro bat, besterik enaizelako...

Astegunetan etxekoak soro-lanetan oi-dabilta nere ondoan. Aien soñeko zarrak ikusteak amorrastzen nau. Adabakiz betetako eta pixa ta gorotzaz zikindutako nagusiaren galtzak, laister neretzat noski. Ezkontza-denborako amonaren gona, koipe ta aurren kaka dariola, laister neretzat. Neretzat zatar zikin guziak! Esango nieke: "arren, etxekoak, zaldun-jantzi garbi eta apaña nai nuke urtean bein geio ezpadare, erriko pestetan edo, nagusiaren egunean edo...". Au eskatuko nieke, bai, bañan ezin, ezin, onbretxaparo naizelako.

Nik beste izenak ere ba ditut: kuzu, txorimalo, izugarri, "espan-tapájaros" (au kaletarrek diote) eta ola. Lurralde ontan, nere zarpak gizonezkoak ba-dira "onbre-txaparo" deitzen didate, eta emakuzmekoak badira, berriz, "andre-txaparo".

Txori-uxatzalle ni, omen. Auxe da lana. Lagun bakarrak ditudan txoriak nik izutu bear... Azia eta landare-aleak jaten dituztela txoriek. Eta neri zer? Jan dezatela nai duten guzia, gosez baldin badira.

Lenengo egunetan txoriak beldur oi-dira nire itzalaz, bañan ni presuna ez naizela konturatzean lagunik ausartena bialtzen didate probalari. Saltoka datorkit ondora, eta mokoakin ale bat arturik, igurtzi baño len, begira gelditzen zait, nere asmoak igertzeko. Nik biotz-biotzetikan esango nioke: "Jan zak, mutil, jan lasai, eta datozela lagunak, danentzat ba-da ta..." Bañan ezin, ezin, maite oriek uxatzeko, ain zuzen, mozorroa naizelako.

Udaberri batean paeta-txoriek kabia egin zuten nigan. Ura izan det nere bizialdi pozgarriena. Paetatxoriak egunez zelaiz zelai zebiltzan lapurretan, eta illunabarrean nigana zetozen lo-egitera. Aien jardun eta berriketak alaitzen ninduten; gabak ain luze eta tristeak ezitzazkidan iruditzen laguntasun arekin. Umeak sortu ziralarik, nire barrungo beroa —lasto-tartean zuurki gordetako bero eskaxa— pres-tatu nuen, txoritxoak bizkortzeko.

Etxekoek kabia ikusirik "Jesus, Maria ta Jose, ikustekoa ta ez sinistekoa" esan zuten. Egun auetan inguruko jendea. kaletarrak eta guzi, kabia ikustera etorri zan. Eta denak parrez joan. Bañan etxe-koek, gaizto oriek, kabia eta nire erraietako umeak kendu zizkidaten.

Ni enaiz oso zarra, baña ondatu xamarra nago. Neguan ganbaran uzten naute, ezur-utsik, xaguak lagun. Udeberrian, garia edo artoa erein ta bereala, onera ekartzen naute, eta emen utzi, gau ta egun, lurrean tente, besoak zabal, euri, kazkabar, otz eta beroak jasotzen. Ezurak usteltzen asiak ditut, eta orrek bukaeraren asiera dela esan nai du. Negu batean, ganbarara bearrean, surtara.

Gutxi dakit, baña zerbait ikusi det soro ontatik, eta ikusi duana, ikasia ez izan da ere, ezta guztiz motela.

Nik ba-dakit mundu zabalean ni bezelako izugarri asko dela. Eta ni ez bezelakoak ere bai. Ba-dirala mugitzen eta ibiltzen diranak, eta jantzi apaiñak dituztenak. Olako izugarriek, txoriak bearrean, lagunak uxatzen dituzte, azia eta aleak berentzat bakarrik daitezen.

Asko ikusia naiz, bai, soro ontatik. Itzegingo ba-nuke... kontatuko ba-nizueke... Bañan ezin, ezin, onbretxaparo, txoriak aizatzeko zomorro bat, besterik ez naizelako...

AYALDE

KONTU KONTARI

TUROCZI

Franzisko Molnar'en ipui batetik artu ta moldatua.

Bidaldi luze bat egiten degunean, bostgarren gelditokira eldu baño len oartzen gera, alegia, trenak periodiku baten antza duala.

Ikusmiratu al-dezu bein edo bein, irakurle, tren bat, aurretik asi ta atzeko muturreraño? Bai? Badakizu orduan tren-gelak albistari baten artikuluak bezala dirala. Batean gerraz itzegiten da; bestean politikaz; irugarrengan nekazaritzaz mintzatzen dira; laugarrengan atzerriko politikaz, eta bostgarrengan berriz gizon-iltze ta beste orrelako gertaera ikaragarriei buruz. Orobat, badira trenetan folletingelak ere. Gela orietan, bidaztiak, emakume ta maitasun-ipuiak kontatzen dituzte, ta, sarritan, berealdiko zaratak eta iskanbillak sortzen dira.

Onela entzun nuan, bein batez, lagun urkoen ikasbiderako ondoren ezartzera noan kondairatxoa.

—Begira —zion jaun batek beste bati—; gauzak ez dira zuk uste dezun bezalakoak. Ezin litezke emakumeak zeatz epaitu. Emakume ta gizonen artean ia piano ta txerrebetaren arteko bidea badago. Pianoa gizonaren antzekoa da. “Do”-ren ondoren “do” eutsia dator. Txerrebetan, biboliñean, ordea, “do” ta “do” eutsiaren artean, edozein esku trakets batek arkitu lezazke lau edo bost soñu. Jazo zatan gertaera bat kontatuko banizu, bereala ulertuko zenduke esan nai dedana.

—Entzuten nago —esan zuan besteak.

—Badakizu, abogadutzan asi baño len, periodista naj nuala izan. Gaztetan idatzi nituan olerki ta ipui batzuek, ta nabaitzen nuan nik ere neregan alako igitzen zan zertxobait. Miksath'ek dio gauzatxo ori, ez buruko argitasuna, baizik eskuarki ar bat izaten dala. Garai

artan, gu, bohemia-zaleok, Kafe-etxe batean biltzen giñan gauero.

Egiaz, liburuetako bohemiarrak bezalakoak giñan: ille luze-nastua, ega zabaleko ginbailla, Lavallière-erako gorbata beltza, zulatutako zapatak, belaur-siñaleakiko galtzak... Txamarretako patrikak berriz beti liburuz beteak edukitzen giñuzen. Ta, urte guzian, jantzi bakarra eramaten genuen soin-gañean. Itz batean: guziok, olerkariak eta pintatzalleak, zarpatsu ta zikin utsak giñan.

Kafetxe artan emakume bat zegoan diruzai: Emma. Urte batzuek aurretik, soldadu-tropakiko uri azitxo batean —Kassa'n— nolabaiteko biziera eramana zan. Zerbait geiago esan al-liteke emakume kibratzalle batengatik?

Ni Emma'z zearo zoraturik nengoan.

Ez pintatzalle ta ez olerkari etzan jaun bat gurekin ibilli oi zan. Banku-etxe batean lan egiten zuan eta, gauza guzietan, gure kontrakoa zan. Etzan mutil alaia, ta txit dotore jazten zan. Tximiginbailla; laban bat bezain zorrotz lisatutako galtzak; zapata-txibista bezain liraiña gorbata; txarolezko zapatak, ta sudur-zapiaren ertzean perra bat bordatuta...

Gizon nabarmen bat zan egiazki ta Turoczi zeritzan. Etzait egundaño aztuko izena. Rusia'ko larru-usaia botatzen zuan eta Ingalterra'ko Gobernarien semeak bezala orrazten zituan illeak. Itz batean: etzan gu bezalakoa, ta naiko far egiten genuen bere bizkar. Baña, emakumeen artean, begi onez ikusia zegoan. Neska-laguntzan iaioa baitzan. Ta aintzakotzat artzen ba-genuen, zerzelada onengatik bakarrik zan.

Emma'rekin sarritan mintzatzen giñan Turoczi'z ta Emma'k Emma xaloak, gurekin batera egiten zitan far-isekak Turoczi'ri buruz. Biguinkiro, antziñako idazleak zioten bezala, egiten zuan far Emma'k, eta far egitean, bere ezpain gorri ta ortz zurien tartetik, urre gorritz erdi-estalitako betagin bat erakusten zuan. Teniente baten kontura, Kassa'ko ortzlari batek ipiñitakoa, noski.

—Urrezko ortzetan muin egiten dizut —esaten genion, eta berak gurtu egiten giñuzen.

—Zuek nere semeak zerate —esan oi zuan berak askotan—: orain zuen artean bezain atsegin ez det nik nere burua iñoiz oartu. Nik gurtutzen ditut Bohemiarrak!

Dana dala, bere gurtasun ura etzan gure elkarteaganakoa baizik; banaka ez bait-giñuzen gurtu nai. Ta ni are gutxiago. Bein baño geiagotan eskatu arren, etzuan nere andre-gai izan nai. Oso gogoko zitzaion nerekin jolasean eta txantxetan ibiltzea, baña besterik ez.

Turoczi'k ere kortejatzen zuan. Turoczi'k Emma'rekin gogaikarri-erara itzegiten zuan beti ta, tarteka, Emma'k begiratzen zidan bere begi urdiñ-argiekin. Turoczi jaunak etzuan sekulan olgetarik egiten Emma'rekin. Beti itzegiten zion seriotasun aundi batez. Agertzen

zizkan bere iritziak eguraldiaz, modaz ekonomiaz... Ta, kafetxetik ateratzerakoan, guk Emma'ri oiugiten genion:

—Agur, aingeru!

Edota bestela:

—Zure oitura onak gorde!

Orobat:

—Urrezko ortzean muin egiten dizugu!

Turoczi jaunak berriz kentzen zuan bere tximini-ginbailla, ta esaten zion legun-legun:

—Zure oinetan nadukazu!

Gauza guzi aiengatik, guk iseka egiten genion Turoczi'ri. Aundizki *comme il faut* arek, bohemiaren arlote aien artean, parragurea ematen zuan.

Emma'k galde egiten zigun:

—Baña zergatik zerate orren adiskide?

Guk bizkarra jasotzen genduan. Besteai ajola aundirik etzien ematen, baña neri bai, ta larria gañera. Emma'ren inguruko nere maite-ibilliak ezpaizituan Turoczi'k begi onez ikusten.

—Kortejatzen zaitu —esan nion bein batez Emma'ri.

—Jarrai dezala —erantzun zidan berak—: baña nik zuek besterik ez det maite. Nik zuen ille luze-nastu ta gorbata arroak bakarririk dituk gogoko; neri zuen traketskeria ta eziera txarra zaizkit atsegin. Ta baita zuen arloteria, zuen dirurik eza.

Ta tinkatu zidan eskua. Baña gutxi aurreratzen nuan.

Egun batez, bere etxera arratsaldean ikustera joateko asmoa artu nuan. Ikustera ta eskatzera eman zezadala, bein ta betiko, erantzuna. Baietzkoa edo ezetzkoa. Ta joan nintzan. Ulloi-boulevard'en bizi zan. Jo nuan atea. Etzan inor idikitzen etorri. Alako batean beeko atezaiak esan zidan aopean:

—Eztago orain sartzerik. Ordu auetan beti bere maitalea berarekin egoten da-ta.

—Bere maitalea? Beraz maitale bat ere badu?

—Jakiña. Urte bat bada gutxienez baduela.

—Ta nor da?

—Banku-etxe bateko empliatu bat. Turoczi deritza.

Zerraldo erortzeko zorian, ormari eldu bear izan nion. Ta zein Turoczi ote zan galde egitera ninjoala, irten zan Emma'ren amorantea. Nere Turoczi zan. Turoczi dotorea.

* * *

—Badakizu —jarrai zuan —nik bohemia-bizitza bereala utzi nuela. Gure artean, Budapest'en, bohemia-bizitza ezta arronteko gauza bat, baizik gatzetako gaitz bat, gorriñaren antzekoa. Eskuarki, gaitz

ortatik agudo sendatzen da bat. Beraz, inguratu nintzan seriotasunaz, jarrai nituan nere ikastaroak, utzi nuan poesia olerkariarentzat ta sartu nintzan nere anai lege-gizon baten despatxoan. Ni ere gizon dotore bereala biurtu nintzan.

Utzi nituan alde batera ginbail ega zabalekoa ta Lavallier-gorbata; asi nintzan azpildurazko lepokoa eramaten; baita gorbata apaña ta ginbail-txistera ere. Begiraten nien arduraz nere erropa zuriari ta nere itxurei. Nere koñatak asko lagundu zidan bohemia-izkuntza kentzen. Neskameari “arrea”, sukaldariari “aingeru” ta morroiari “osaba” deitzen aztu zitzaizkidan. Ez nion geiago karteroari galdegiten len bezala: “Ba-aldezu zerbait neretzako, nagusi maite?” Zapeldun gizon jator bat biurtu nintzan. Gauerdia baño len oeratzen nintzan, ta goizean berriz bederatzietako Auzitegian nengoan. Itz batean: gizon zuur eta mutiri bat itzuli nintzan.

Ta asi nintzan goi-mallako gizartean sartzen. Nere biotza, *cabaret*, *café-concert* eta *music-hall*’etan oitutako biotza, txit atsegin nabaitzen nuan. Ah, sedazko sofiekoz jantzitako etzeko-andre apañiak; famili onetako andereak; oitura fiñ ta zindoak...! Alproja guziak bezala, bitzita eder, atsegin ta bare arrezaz zero maiteminduta erori nintzan. Ta nere tankera ta itxurak oso dotoretu ziran. Pailleron’en liburuetako markes ta aundizkiak bezala mintzatzen nintzan. Ta nitzaz jen-deak esaten zuan:

—Txit ongi ezia dago. Gizon serio bat da.

Azkenean ezkontzeko asmoa artu nuan. Famili-biziera zoriontsua!... Gizon estutasunik gabekoa!...

Ta neskatzia batean maitemindu nintzan. Bere aita oso aberatsa zan. Gobernuko empiatu goi-mallakoa. Ta famili aundizkientakoa. Markesak bezala bizi ziran. Esku-larru zuriekiko morroi bat bazuten, *soirée* dotoreak ematen zituzten ta *Excelencia* elkarri deitzen ziöten. Alaba, neskatx fiñ, maitekor ta ezerez orietako eredu bat zan. Komentu batean ezia, etxean mantaltxo zuri bat eramaten zuan.

Algodoi-tartean azia izan arren, zoragarria zan, ta egiazki erregintxo bat zirudien. Burua zu-zutik zeraman, ta buru arek koro bat eskatzen zuan. Gutxi mintzatzen zan, ta beti menaz. Emakume egindako garbitasuna bera zan. Edota, nik olerkari denboretan esango nuan bezala, baso ezkutu bateko ur-garbi-dun zingira bare bat.

Nere arazoa ongi zijoan. Nere adiskidetasuna atsegin zitzaion, ta elkarrekin asko mintzatzen giñan. Jendeak, gizon zuur bat nintzala zion, ta gogoko zala nerekin itzegitea, eta edonor gurasoak bere alaba esposatzat emateko erako gizona. Ta zoriontsua nintzan.

Bein batez, elurretan biok jolasean gebiltzala —patinatzen ere ikasi bait-nuan—, neskatxak esan zidan, alegia, aurreko egunean, ta

bere adiskide andere baten etxean, Turoczi zeritzan gizaseme gazte bat ezagutu zuala, ta bereala kortejatzen asi zitzaiola.

Irripar baten ondoren, esan nuan nere baitan: "Ah! Turoczi gizarajoa, oraingo txandan erraz zurekikoak egingo ditut: zuk emen eztaukazu ezertxo ere egin bearrik; emen zure mauka garbiak ezpaitute ajolik, eta beste gauzarik ezpaitezu garaille irteteko. Gañera, egungo egunean, seriotasunean ere banaiz zu adiña. Zer zu adiña?, zu baño geiago. Ta dotoreagoa, itxura obeagokoa ta konfiantza geiagokoa."

—Oso gizon xarmanta da —esan zidan neskatzak.

Txundituta gelditu nintzan.

—Ezagutzen det, andere, Turoczi ori —esan nion—, ta txit arritzen naiz zuri begiko izatea. Ezin aintzakotzat artu liteken gizon orietako bat jotzen det nik. Zertxobait bada, azken-modako oiturei lotzen dalako da.

Neskatzak, begiratuz, esan zidan:

—Orduan ezta bera.

—Andres Turoczi.

—Bai.

—Banku-etxe bateko empliatua.

—Bai.

—Beltzaran, bibote-motz, aurpegi gorrista...

—Bai.

—Eztago dudarik: bera da.

Neskatzak esan zuan:

—Baña ezta zu bezalako gizon txoraxka. Kontrara, gizon txit banakoa da. Ezagutu nuanean, ta berak nere urrez estalitako betagiña ikusi zuanean, esan zidan:

—Urrezko ortzean muin egiten dizut.

Txorabiatuta gelditu nintzan.

Ta neskatzak jarraitu zuan:

—Ezta gizon arront bat eta gutxiago ere. Traketsa ta gaizki ezia da, ta beti txantxetan bezala itzegiten du; ezta ezertxo ere aintzakotzat artzen, ta mirabeei "arriba" deitzen die. Ta, *despeidan*, esan dit:

—Jarrai beti oitura onei.

Ez nintzan ni nere konortera itzultzen.

—Bai —esan zuan neskatzak—, akats eta aje asko izango ditu bear bada, baña, dana dala, beste gizonen antzik ere ez du. Lavalière-gorbata aundi bat darama, ta zarpail, bakun ta ernagarria da,

—Turoczi?

—Bai, Turoczi.

Orduan asi nintzan gauzen zentzuna ulertzen. An ere emakumeak

Turoczi'ri berealdiko arrera ona egiten zioten. An, gorengoeneko gizarte artan, Turoczi'k bohemiari itxurak egiten zituan. Begiratu nion neskatxari. Turoczi'z mintzatzen zanean, bere begietan alakoxe su bizi batek disdiratzen zuan. Bohemia-biziera arin-alaiak, goi-mallako neskatx batengan sarritan piztu oi duan su berezia. Izan ere, komentu batean azi ta ezitako neskatx batentzat, ba-alda lokabe, ajolaeza ta unore onez gauditutako biziera baten deia baño lilluragarriagorik?

Bere begiratuarekin, bere bozoko dardarizuaekin, Turoczi aldezten zuan burges-gizartearen aurka. Bere alde ta bere ondoan zegoan. Munduko beste gainontzeko gauza guziak eztzioten ardurarik ematen. Bere burua Marlit'en emakume adoretzu bat jotzen zuan. Maite zuan Turoczi... Ta etzegoan oker. Turoczi'gan, beretzat gauza berri ta ezezagun guziak arkitzen ba-zituan.

Ta bere emazte egin zan. Orain, burges-gizarteaz isekaz itzegitendu, ta Banku-etxeko enpliatuarekin, Rodolfo'rekin Mimi bezala, bizi da. Restaurante bakunetan jaten dute biak, eta igandetan mendirontz jotzen dute. Zoriontsuak dira, ta zoriontasun onen artean. Turoczi'k aldizkari apal batean olerkiak argitaratzen ditu.

Onelakoxea da gure mundua. Ta au da nere gertaera, edo obeto esateko, Turoczi'rena.

Atera itzatzu bertatik nai dituzun ondorenak.

... ..

—Dombovar...! —deadar egin zuan tren-zaiak.

A. ARRUE .

Piarres Gaxoaren Pasadizuak

Gaizki samar zebillen Piarres bolada artan; beti eskas, beti erixka... Orrengatik, oean zegoelako fama etxez-etxe barreatu zanean, iñor etzan geiegi arritu; bistan baitzan bere erbaltzea. Eta "Piarres gaxorik zegok" entzutean, askok esan zioten alkarrri: "Oeratu bearra ez duk arrigarriena, orain arte orrek beeraka ikaragarri artan irautea baizik." Arrazoi zuten: iru urte artan beera ta beera, geroz eta aulago ta makalago ibiltzen zan gure Piarres errukigarria.

Oean zegoen ba eta zer eman zioten sendagarri? Ikusiko duzu, irakurle. Gerta zaite.

Asi zan leenbizi Kepa bere laguna Piarres'en eritasuna sendatze-kotan. Eta bertsoak egiten ari zan jai ta aste, bertso illunak alegia, bertso zirraragarriak, entzuleen biotza estutu ta erdiratu egiten duten oietakoak... "Ai, Piarres biotzekoa! Gaxorik zu, nere gaztetango adiskide ori", eta abar. Eta orrela, kantari, bein eta berriz azaltzen zuen Piarres gizajoaren zorigaitza.

Baña, noski, geroz ta okerrago zijoan Piarres...

Jakin zuen Mattin'ek ere Piarres'en eritasunaren berri. Eta arek ere, ikustez bakarrik ezagutu arren, aurkitu zuen beste sendabide arrigarri bat.

Iñork ere nola asmatu zuen etzekiela, asi zan toki guzietan esaten Piarres'ek etika zuela, ots, birikak zituela eri. Eta orrelako eta orrelako erremedioak zegozkiola. Eta agindu bat eman zion Piarres'i, au esanz: "Piarres: Ik enauk ni ezagutzen. Baña zeatz zekiat nik zer dukan. Etikaz ago i, ez dudarik izan." Eta, ondoren, "au ta au ta au egin bear duk" esan zion.

Eta egin ere zuen Piarres'ek, Mattin'ek esan bezelaxe. Baña argatik ere etzan sendatu. Aitzitik, okerrago jarri zala esan dezakegu.

Piarres'ek bazituen etsaiak ere. Eta auetako batek, Rikardo zeri-tzanak, jakin zuen Piarres gaxorik zegoela. Eta poztu egin zan. Ez poztu bakarrik; kontsejuak eta iritziak ematen asi baitzitzaion. Eta esan zion: "Ik minbizia duk. Jai duk edozertan saiatzea. Ireak egin

dik." Eta errikideai esaten zien: "Onekin etzegok ezer egiterik. Au ba ziak. Obe diagu, ortaz, eortzeta dotore bat gertatu, andikiak eta puntuzkoak artara deituaz; eta utz dezagun Piarres pakean iltzera."

Eta askok aintzakotzat artu zuten Rikardo'ren iritzia.

Eta, bitartean, geroz eta okerrago zijoan Piarres gizajoa...

Eta bazegoen erri artan mariñel famatu bat, Mari, itsasoko gora-beeratan oso jakintsua. Eta joan zan Piarres'en etxera. Eta gaxoari begiratu arin bat emanik, au esan zuen: "Onek eztik ezer, buruan ezpada. Tema bat sartu zaiok oni kaskoan, seta uts bat. Sendatzeko ibiltzea komeni zaiok. Oean etzanda segitzen ba du, kitto."

Sekulako ibillaldiak egin zituen Piarres'ek, eta... ainbat okerrago. Erruz ematen zioten jaten, baña alperrik. Egurastu, ondo jan, obeto edan. Dana alperrik. Piarres'en temak etziran Mari'k uste bezin azkar itzaltzen.

Joan zitzaion orduan Joxe. Eta, gauzaren arrigarria: Piarres zegoen gelara sartu bearrean, aldamenekora joan zan. Eta atea maratillaz itxirik, barruan gelditu zan ordu batzue; eta ateratzean, goratik esan zuan poza zeriola: "Badakit, badakit zer duen. Ezueria du, ezueria, ezueria!" Eta Piarres'en gelan sartu zan, eta galderak egiten asi zitzaion. Ondo xamar bide zijoazen gauzak. Baña bapatean, kiñu bat egin zuen Kepa'k, eta muzindu egin zan; zearo aserretu geroxeago, eta azkeneko, sartzean baño goragotik esan zuen: "Au gaizki dago. Zuk olako ta olako siñaleak eta aieruak izan bearko zenituzke ezueria izateko. Eta, alarik ere, ez dakusazkit. Nik aldameneko gelan, alabaña, ori ikusi dut neure burua aztertuz: ezueria duzula. Ots, zeuk ikusiko. Ezueria duzu zuk. Bost ajola neri, ortaz, zure sintomak eta zure esanak. Zuk ezueria duzu!"

Gaizkiago jarri zan Piarres, esan bearrrik ez dago.

Ez ori bakarrik. Istillu ikaragarriak sortzen ziran erri artan Piarres'en eritasuna zala-ta. Sesio zaratatsuak, kolpatzeak, eztabaida eroak, eguneroko gertaera ziran. Jendea, gañera, bere iritzietan finkatu zan, tematu zan. Eta batzuk "ezueri-zale" ziran, eta beste batzuek berriz "etika-zale". Baña norañokoak!

Mikaztu egin zan jendea, izugarri samindu arte. Erri artan etzegoen gorrotoa besterik. Aaztu ere ziran, nere ustez. Piarres gizajoaz Iñori etzebillen Piarres'en alde. Danak, au bai, alkarren kontra.

Eta au gogorra zan, itsusi eta atsekabea batez ere. Ots pakeak egin bear ziran. "Gozaiturri" k zion bezela etzan zer asarreturik: leia guziak onak ziran. Bere itzak berak erabilliz "bide asko dira gure Piarres indartzeko, eta ez gaitezen orren ertsiak izan gure iritzietan. Joera guziak, borondate onez lanegin ezkeru, Piarres jasozeko onak izango dira."

Eta Piarres geroz ta okerrago, noski... Ikustekoa zan bere bizi-

moldea. Egun batean asko jaten zuen, urrengoan ezer ez; gaur oean, biar mendizale; asteazkenean legatza, ostegunean barur... Gizajoa.

Gauzak ortan zeudela, lau miriku jakintsuk jakin zuten Piarres'en ondikoa. Eta orrengana etorrita, zalaparta bizia arkitu zuten: "Onek ezueria dik... onek etika dik... au burutik egiña zegok, besterik ez... obe likek au ta ura egin balu..." Ura bai liskarra. Eta dalako "Goza-iturri" arek bein eta berriz: "Ez gaitezen orren ertsiak izan gure iritzietan. Joera guziak, borondate onez lanegin ezkeru, Piarres jasotzeko onak izango dira..."

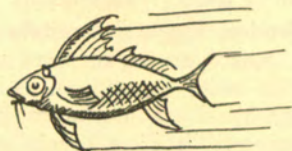
Aien ikara. Zigor bana artu zuten lau atxeterrak, eta besterik gabe, asi ziran jo ta autsi, ziotelarik: "Alde emendik, eruok. Zerok gaizkitu dezute gaxo au, ez eritasunak. Zeron astakeria da bere oña-zeen kakoa." Eta egiñaletan bota zituzten etxe artatik.

Eta atek itxita, asi ziran laurak gaxoaren eritasuna aztertzen: Odol-ikertze, gorputz guziko erradiografia, elektrokardiograma, elektroentzefalograma, gernu-ikertze... Nik dakita? Amaika galdera egin zioten bere aurtzaroz eta gaztaroz, eta orrela, mia ta ikus, iru egun pasa zituzten.

Eta, onatx jakingarriena: nork bere aldetik datoak ikertuta, laurak berbera erabaki zuten: "Gibela du eri Piarres'ek. Ez da orren gauza larria. Zestua'ra joatea dauka." Eritasun berbera arkitu zuten laurak, bai; eta erremedio berbera: Zestua'ra joatea.

Zestua'ra joan zan ba, Piarres, eta onduz zijoan leenengo egune-tik beretik.

TXILLARDEGI

ALDAKETA-ARO

Bere kulturaren luzatzeko, azitzeko ta egungo beharrai egokitze-ko Euskal-erri'ak egiten ari duen saioa dala-ta, uts-eginak ez ditugu noski tiki ikusten, ez urri. Agerienetan, ordean, "kulturaren alde" ohartuki kudeatu lanak bururatu dituenak. Uts-egin horren kausak gogoratu arren, ez bai dire beti onuragarriak, nekegarri hain-bat lanen galdurik, galtzen, galtzerat ari ikustea. Bertzeak bertze, gure erria, haurtasunetik irten nahiz, topatu ditu haurki, haurrek atzema-ten ohi dituzten behaztopoak, azi baino lehen jende elduaren gauzak eskuratu ta erabili nahi ditutelarik... Halakotz, kulturaren, misteriozko zomorro horren salbatzekotan egin diren ahal-eginek okertu ditute ardura gure erriaren egiazko egin-bideak. Huna, lan haren ondorea: iratxozko kultura, literatura, hauen omena ere zentzuzko jendearen artean ez-deusteko araukakoak. Oro bat, horra euskara, gure egitekoen geldi-arazle, lan-gai berezi beharrean. Hortarako konzeptuen aztertzea, salatzea, suntsitzea, lan beharrezkoetatik ditugu egun, astiagarriak ba zazkigu ere. Sakon tinkatu bai dire ainitz bazterretan, hortik sobera jende abiatu bai da, eragozpen gogorra ditugegu oraino, zentzuzko egikera baten bidean.

Zein da, berriz, ustego ta gogo-joera horren egungo egoera? Dударik gabe, hain-bat urte jabe-irudia egina duten sasi-ideiak erortzerat ari. Nire irudiko, orain sei-zazpi urte ukan dute azken-berpiztea. Errebista berriak sortzen, izkiriatzale(-edo) berriak non-nahi agertzen, ber-abiatu zan zalako kultura doha-gabe hura. Egun, bukaturik da abiadura, eta duda-mudaren aroa eldurik. Fedea ta fidantza zerizkioten lerro-arteakoak, orain urduri. Amor emateari ez dagoenaren gan ere, ageri, maiz, gogoan-beharra. Hala-ber, mugimendu horrek frogatu du berriz ere bere elkortasuna, oin-arriko xedeak berak direla kausa. (Bertzeak bertze, egun erabiltzen diren gaiek asko derasate

huni buruz. Nekegarri ta sumingarri, euskal-izkiriartzaleen gero ta usuago ikustea, euskarazko itzulketan murgiltzen. Horra, zertan bukatu dan gure kulturaren eta gure izkeraren salbatzea.)

Uste konkretuai so, agerian dugu, oro bat, eginikako aldakuntza. Ba dire aburu batzu, literaturaren izaeraz edo dalako euskara garbiaz errate baterako, orain bortz urte ezin erran zaitezkeenak gure euskal-zale gehienak asarre gorrienean artu gabe. Orain ez dugu aipatzearen beharrik, orotan entzuten ditugu-ta. Gu gabe ere eginen dute ideia horiek beren bidea (1).

Aldiz, horiei darraizkioten bertze ainitz, erran beharrak, denbora gutirik barne beharrez erranen direnak, gogorregiak dire oraino Euskal-erri'ko kultura-zale frangorentzat. Ez dukegu, beraz, ordua eldurik, zale horien talde usuak, iratxoan laguntza utzi-ta, bertze xederen bila abiatuko bai dire. Ez nau ni, bertze alde, idealizgoak itsutuko. Baldin gure erria hain larri-kordoka ba dabil mundu modernu hunen ideiak bere ganatzekotz, ezin-bertzean, noski. Bere haur-eritasunak pasatu behar ditu. Ongi pasatu baino lehen, batek edo guti batzuk ikusten dituten ideiak on artuko dituela "ideien barruko-indarra dala-ta", amets polita zait.

Gure izkiriartzale gehienai, baike, beti danik oso laket izan zaziote ideiak (dudarik gabe, errealdadetik eun kilometroz urrun egon bai dire)... bertzeen ideiak ez izatekotan. Hortakotz, sobera ponduz inondik akort ez direla oharturik ere, ezta-badaka artzeari dagozenik ez pentsa. Ez, omen, beharrik...

Ari dan konzeptu-aldaketak, aundia ez izanik ere, kordoka dezakea euskaldunen dogmatizgoa? Atzar dezakea heen gan kritikarako ta izketarako gustua? Alta, alkarrekin itz egin ahal dugunean eginik dugu urrats aundienetik, biziiaz, gizonaren ta soziedadearen beharrez kanpo zegoen kultura haren itzal larderiatsua ia gauditurik.

Beharrik hala bai da, Euskal-erri'a hortarakotz gaitzen ari dala nago. Talde batzu kontra berma ba daitez ere, izketaren beharra laster jabetuko da orain. Inguruzkoak aldatzen ari dire, erriaren gizaldi ta klase berriak sartzen, gertakarien lekuan. Egun danoko konzeptu ta xede sasi-astratuek ez dute lokiarik ukanen horien adimenean (2).

(1) Jakina, ba dire betikotz beren hartan egonen direnak, bertzeek errana ezagutu ere nahi ez dutelarik. Paris'en orainsu azaldu dan bezala, badire munduan, eulien gordetzeko kaiolak biltzen arituak. Gure artean beti-edo direteke "ergapolyse" edo "égosymphorie" euskara garbiz nolatan eman xerkatuko dutenak. Oro har, ez dire hauk hek baino periltuago. Ordean, ez dateke inor lehenengoan begira egonen Aljeria'ren auzia gauditzekotz. Ez-eta bigarrenkoen ere, euskal-kulturarenak...

(2) Hauk oro, artikulu hunetako bertze asko bezala, ez ditut hemen aipatu bain ahal.

Horik hola, bihur-gune hau iraganik, bat ahal datorzke euskaldunak beren egiazko egin-kizunen gogoan emateko, kultura-konzeptu zentzuzkoen finkatzeko. Gainerakoan, hortik bakarrikan bakea egin ahal ukanen dugu, omen, bertze auzi tikiago batzu direla-ta, berenez arin samarrak izan arren euskaldunen erruz behaztopo ikaragarriak bilakatu bai dire (3). Hek oro alde bat utzi-ta, lotu ahal izanen gara azkenekotz lan emakor bati?

...Hala biz.

AGINAGA

(3) Hola, izkararen auzi batsu, euskalgiena edo, bereziki, euskal-iztiarena. Euskaldunen ez-jakin eta errebeskeria ez daduzkat aski, horiekin gertatua explikatzen. Ba dire arrazoinak uste izateko, auzi horik inoiz ez ditutela egiaz gainditu nahi ukan.

MONTES APAIZA

Burutzat jarri ditudan itz-biak ikusitakoan, irakurle batzuren batzuei oroimen zarren bat gogora ekarriko diote. Gauza garbi ta zeatzik ez, bear ba da, baiñan zerbait bai, oraindik zearo aztu ez dan entzute bat.

Ia eun urte igesi joan zaizkigu Montes apaiza il zanetik eta izen ori oraindik ezaguna da gure artean. Entzute on orrek iraun dezan, aren zer eta nola batzuek adieraztera noakizute.

* * *

JUAN BAUTISTA MONTES OYARBIDE Orexa'ko "Ormaetxea-Garai-koa"n jaio zan 1797 Azaroa'ren 20'n. Eta jaioterrian erretore zala 1877'ko urtean il zan. Montes jatorria aspaldikoa degu Orexa'n. Otsaundiko Aita Larramendi'k Andoain'era Orexa'tik etorri zan Montes apaiz baten izena "Corografía de Guipuzcoa"n aitatzen du.

Gure Montes apaiza Gazteiz'ko eliza barrutia sortu aurretik, Nafarroa'ko Gorriti errian erretore izendatu zuten, Iruñe'ko obispoa'ren agindu pean. Eta Gipuzkoa osoa Gazteiz'ko eliz barruti berrian sartu zalarik (1851), Orexa'ra aldatu zan eta an jarraitu zuen il arte.

Apaiz onbidetsuak luzaroan dirauen erriak zorionekoak ditugu. Auetako bat Orexa. Montes bertako semea 30 urtetan erretore izan ba zuen, beste ondorengo batek. On Saturnino Gastesi'k, 50 urte eginbide doatsu ortan bete zituen. Erritarrek ongille aunditzat zeukatelako, esker onez oroitarria Erriko-etxearen aurre-aldean jarri arazi zuten.

Ostera apaizek aldatzen dituzten parroki ta erriak, edo ta bertan apaizak alik eta gutxiena gelditzen diran eliztarrak errukarri ditugu. Elkar ezagutu ta laguntzeko apaizak luzaroan bizi egon bearra du bere eliztarren artean. Orduan bertako gora-berak ongi ezagutzen ditu; aur, ume ta gazte-jendea kristau ikasbidea erakutsi ta bestela

ere eskolatu ta ezitzeko astia du. Eta arazo guzietan erri guziak aundi ta txiki olako artzaiengan arkitu oi dute laguntza, babes eta itzal ona.

Montes Apaizak bere denboran zerion argitasun ta itzal ura ez da oraindik itzali.

Izan ere ez zan nolanaiko gizona izan! Iruñe'ko Seminarioa'n ikaskizunak egin zituen. Eliz liburu ta jakituriaz ezik numero-kontu ta matematikan, mutilla omen zan!; eta musikari bikaña gañera.

Gorriti'n zegoalarik albo errietatik musika ikastera gazte-jendea zijoakion, eta berdin Oresa'ra.

Uitzi'ko "Osanbela" etxe famatuko alabek piano jotzen Montes'ekin ikasi zuten.

Felipe Gorriti Tolosa'ko organista goitarra oso adiskide izan bide zuen eta bien arteko artu-emanen berri jakiteagatik zerbait emango genuke. Gorriti'ren ama Osanbela, bera Montes'en ikasletakoa ote zanaren susmoa artua daukat.

Aldi artan Gorriti'k musika-sari asko irabazi zituen bere meza ta beste eresi-lanekin. Eta Montes'ek ain zuzen urte aietan bere buruz piano modelo bat sortu zuan, eta neurri txikian egin-araziaz 1867'ko esposiziora bidali zuan Paris'era.

Gero piano eredu ori Ibarre'n, Tolosa-ondoan, lantegi batean asi ziran egiten, AGIRRE marka edo izenpean. Emen inguruan Agirre pianoak nork ez ditu ezagutu gure etxeetan? Orra, bada: Montes'ek utzitako ondorenak dituzute. Illoben bidez Montes izena zabaldu zan eta Ibarra ta Ikaztegieta'n "Montes enea" etxeak zutik daude. Donosti-aldean Montes piano-antolatzailea ezaguna izan zan. Gaur egunean ere Montes izeneko degu Donostia'ko "Goizaldi" dantzari ospetsuen txistulari bikain eta gazte dana.

Pianista ez ezik, klarinete-jotzailea ere izan zan eta nere aita zanari (G.B.) entzuna diot, Oresa'ko prozesioetan apain-apain kapa aundi ederrez apaiz-nagusi bezela ziardula eta eleiz-doñuak klarinetez joaz ibilli oi zala.

Beraz, gure Montes'ek musikan ez zion ezer zor ezta David errege ta igarle aundiari ere.

Matematika kontuan zenbaterañokoa zan orain esango dizuet. Madrid'eko errebista ta aldizkarietan Montes'ek lanak argitarazi zituen. Damurik aren paper guziak galdu ziran eta nun edo an norbaitek arkitu ez ditzan bitartean ezagutzeko gogoakin geldituko bear degu. Numerotan izugarri azkarra zala onoko ipuitxo onek adierazten digu. Bein ola, Oresa'ra eldu ziran Militar-injeniero buruzagi batzuek gure Montes'i ziria sartu naiez —bai bait-zekiten matematika-zalea zala— bazkal ondoan problema gaitz batzuek jarri omen zizkioten. Erretore jaunak iriparrez neskameari otsegin omen zion: "Joxpainañaxi! ea ikus zazu jaun oiek paper ortan zer jarri duten".

Eta ez bat eta ez bi, Joxepaiñaxi'k luma eskuan artu ta paperean garbi ta zuzen ipiñi omen zituen erabaki guziak bazkaldar arrotzak arriturik utzirik. Neskamea orrelakoa zuanean nolakoa ote nagusia? Nai ta nai ez gizon burutsu trebe ta artetsua. Geroztik Lizartza'tik Oresa'ra egindako bidezabala Montes'ek utzitako "planoaz" baliatu omen ziran. Eguzki-errelaju edo ordulariak aren bidez toki askotan jarri ziran. Aukerako lekuan arrilosa gañean erromatar numeruak koskatzen dira. Erdian zutik sartzen da burni-makil bat ardatza bezela; eta beste bat gañean. Onek arrian egiten duan itzaletik zer ordu dan agertzen da. Orrelako ordulari asko egin arazi zituen Montes apaizak. Oraindik bat edo beste gelditzen dira, Gaztelu'n eta Ibarre'n. Erri ontako Agirre etxean dagona 1859'urtekoa da. Gai ortan, ordea, naiz eguzki ta naiz goibel zer ordutan bizi geran jakiteko, berez dabiltzan errelaju soñudun orietakoa jendeak naigo zuen, eta gure errementariak ekin zioten lanari. Betelu'ko Yeregui, Montes'en lagun artekoa izan zan lenengo errelajugintza berri ortan asi zana. Arekin ikasi zuen gero Zubillaga orexatar gazte bizkorrak. Eta gaur Zubillaga'ren seme mekaniko aurreratu ta jantziak langintza ortan jarraitzen dute berebiziko asmakizunak bururaturik.

Mundu guzirako errelaju sendo ta aurreratuenak egiñak dituzte ta bat ba dezute Tolosa'n ikusgarria, Estrasburgo'koaren antzekoa edo. Oneraño eldu da noski Montes'en errañua. Ez zan makala izan gizon aren argia. Montes apaizaren izena aoz-ao oraindik erabilli oi da batik bat Nafarro'ko apaizen artean. Auziren bat bukatu nai danean erantzupen laburra emanez esaten dute: ENTERADO. MONTES. Zer adierazi nai dute itz oiekien? Montes Gorriti'n erretore zegoalarik asmo txarrez Obisopotegira salatu omen zuten meza aguroegi ematen zuala ta abar. Iruñe'tik papera bidali zioten oar egiñez. Gure apaizak ez zuan aintzakotzat artu, bai bait-zekien, sakristaua testigutzat artuta, meza santua oso-osorik eta errespétoz errezatzen zuala. Bigarren aldiz ere Obisopotegi'tik karta. Beti gauza bera. Irugarrenean gure apaiz jauna asarretu zan eta paperaren ertz batean itz bi auek ipiñi zituen: ENTERADO. MONTES. Eta korreoz bidali zuan atzera, Iruñe'ko Eliz-agintarietara eskutitza. Ateraldi ori ez zaie aztu gaurko Nafarroa'ko apaizai; eta asko edo gutxi Euskal-Erri guzian ere ezaguna da.

Oresa'ko Montes aspaldi illa izanagatik bizi da oroimenez.

Elizan amarrenak jasotzen ziran garaiean Oresa'n gaztain, babarun, arto ta abar erruz eman oi zan. Montes apaizak, ordea, geienak beartsuen artean zabaltzeko oitura zuen. Ain zan esku-zabala, il zalarik sakelean arkitu zioten ondasun guzia errialbiko zillartxanpon bakarra izan omen zan.

Oresa erria dala norbaitek galdegin dezake ea zergatik ez dedan

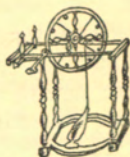
idazten Oreja. Orain urte gutxi ori bera galdetu zioten Gazteiz'tik
ango apaizari: "Nor zaitugu, apaiz soil bat, izena aldatzeko?"

Onek, Montes'en eskolakoa izaki, ta erantzun zuan: "Apaiz soil
bat besterik ez nauzulako ez det aldatu nai izan erriaren izena. Eta
Eliz paper guzietan OREXA da. Ala dago idatzita Montes'ek utzi zi-
tuen agiri guzietan. Monasterio zeritzan apaiz bizkaitar bat izan zan
OREJA sartu zuana. Ni izen zarraren aldekoa naiz." Ederki erantzuna.
Eta ontaz, irakurle, bukatzen det. Montes apaiza nor izan gendun
"enteratu" zera. Zerbait geiago dakinak jakin arazi dezaigula.

D. Juan Bautista Montes Oyarbide, Oresa'ko erretore aztu eziña
gizon, argi, langille, burutsu, eta erakuslea izan zala ikusi dezute;
ta gerrate latzen artean gizon pakezalea. Apaiz ta eliz-gizon batek utzi
lezaiguken oiartzunik entzungarriena.

Tolosa, 1958—VIII

ANTONIO M.ª LABAYEN

PIO XII - JUAN XXIII

Urriko illak bi berri aundi jalki zituan Erromatik mundu zabale-
ra. Lenengoa: Aita Santua il da. Bigarrena: Ba-degu Aita Santu
berria.

Urriko 9'an, goizeko 3'ak eta 52 minututan il zan XII Pio, Aita
Santua.

Urriko 28'an, arratsaldeko 5'ak eta laurdenak-inguruan izendatu
zuten Aita Santu Aingeru Roncalli, Veneziako Patriarka zana.

* * *

Aita Santuaren il-berriarekin batera zabaldu zan mundu osoan
naigaberik biziena ere. Katolikoak zer esanik ez; baño beste erligioe-
tako jendeak eta fede-gabeak ere, agertu dute beren biotzetako naigabe
aundia; bai aitortu ere munduan izan dan gizonik aundienetakoa zala
Aita Santu zana.

Esan dezagun lenenik bere gorazarrerik aundienerako izango dana:
Santu aundi bat zala, alegia. Otoitz eta lan: ori zan bere bizitza guztia.
Eta Elizaren gobernurako egiten zuan lana bera ere, otoitza zan
Pio XII'garrenarentzat. Otoitzean ikustea zan naikoa, aren biotzeko
garra somatzeko; bai erretratoan ikustea ere!

Eta Jaungoikoak ez ote zuan saritu Aita Santuaren santutasun ori,
izan zituan mirarizko agerketa ta orrelakoen bidez? Bai noski.

Jesukristoren ordeako zan lurrean; eta...Aren antzeko ere bai.
On egin; ondo egitea zan bere biotz aundiak eskatzen ziona. Ezbea-
rretan, premietan, atsekabeetan, al ba'zuan, lagundu; ori eziñean, ezti-
rik gozoena ixuri biotz mindunetan.

Eta jakintsu ta langille. Jakintsu izan bearko, sail guztietako gi-
zonik jakintsuenai, bakoitzari zegokion gaiean, itz egiteko. Eta itz
egin ere, nola itzegin gañera! Gai guztietan jakintsu agertu zan mun-

duko jakintsurik aundiaren aurrean. Itzez eta idatziz eman zituan al-
dian aldiko erakutsiak eman al izateko, langille izan bear, nai ta
naiez. Egunez lan eta gauaz ere bai; goizaldera itzaltzen omen zan
gauero-gauero, bere langelako argia. 33 santu berri erantsi zizkion
santuen izendegiari ta 52 Zoriondun berri.

Aita Santu on eta agurgarri izan zan eta santu aundi; ala ere, bere
gogoa aintzat artuaz, dagiogun otoitz Jaungoikoari bere alde.

* * *

Erromatik urrillaren 9'an zabaldu zan il-berriak min eman zion
kristau-erriari; il bereko 28'an zabaldu zanak, aldiz, poz aundia:
"Ba-degu Aita santua".

Nor da bera? Veneziako Patriarka zan Aingeru Roncalli jaun
agurgarria. 1881 urteko azaroaren 25'an jaio zan, Italiako *Sotto il
Monte* errixkan. Gurasoak eta senideak, amarretaraño ba omen ziran,
nekazari beartsuak. 1904 urtean apaiz zan; 1925'garrenean Obispo;
1953'garrenean Kardinale, eta 1958'garrenean Aita Santu. Aita Santu
berria izendatzeko batzarra asi ta andik irugarren egunean, amaika-
garren boto-aldian, gertatu zan aukeratua Aingeru Roncalli jauna. Bai
laxter jakin ere mundu zabalean Aita Santu berria ba-genuala ta nor
zan. Gizon atsegiña da, biotz aundikoa, argia ta jakintsua. Apaiz
egin-da bereala, Bergamoko Obispo jaunaren sekretayo egin zuten;
1914'ko gerratean, gudarien apaiz ibilli zan; gero Italia osorako Sinis-
men-Zabalkuntzaren zuzendari izendatu zuten; Pontificium Semina-
rium Lateranense, apaizgaietxeko erakusle ere izan zan; 1925 urtean
Obispo egin-da gero, Bulgariara joan zan Aita Santuaren ordeko, ta
diplomatiko bizkor agertu zan; andik, 9 urte ondoren, Turkian eta
Grezian igaro zituan beste 10 urte, Aita Santuaren ordeko, an aietan
ere; 1944 urtean Parisera bializ zuan XII Pio Aita Santuak, bere orde-
ko nuntziotzara; eta azkenik, 1953 urtean Kardinal egin, eta Vene-
ziako Patriarkatzara jaso. Andik etorri zan Erromara, geiago ara ez
biurtzeko, noski. An, Kardinal Patriarka bezela sarrera egin zuanean,
auek esan omen zituan lenen-itzak: "Guraso beartsuen umea naiz..."
Orduan bezin umil eta jator jarraitzen omen du orain ere.

1954 urtean Santiago de Compostelara erromes joan zanean, Eus-
kalerrian gelditu zan eta Pasai San Juanen igaro zituan egun bat edo
beste. Ba-daki euskaldunen berri eta maite ere, maite omen gaitu.

Jaungoikoak urte on askotarako gorde dezaigula. Otoitz bere alde!

XI-1958

ZUGASTI

GURE ERRIAREN FEDEA BERTSOETAN AGERI DANEZ

(RELIJIOZKO BERTSOAK)

Ez dezute gaur gauza sakonik izango. Argitasunik ta astirik falta dan tokian, erruz izango da ariñikan. Orixe gertatu zait neri. Ta egia esan, itzaldi kaskarra ta lotsa aundia ekarri ditut.

Adierazi nai nizueke gaur emen fedea ta bertsoak bata besteakitu duten artu-eman. Alaxe izango da, bañan ez uste izan euskal fedea maiz aitatuko dedanik; relijiozko euskal bertsoak jarriko ditut zuen begien bistan, ta gero nork bere gogoarekin burutazioa egitea dauka: nolakoa ote gure erriaren fedea baldin ain oparoa bada relijiozko bertsoen baratza.

RELIJIOZKO BERTSOAK

Bearbada, askok ez dute gustokoa izango erderazko itz ori nik gaur maiz erabili izana. Badakit itz berri bat iztegiatan dagoana. Bañan oraindik ez du erriak artu. Ta erriaren literaturaz itz egin bear badet, ez da pekatu izango erriak bere betiko izkeran ta literaturan darabilen itza, guk erabiltzea.

Orra, adibidez, nola ekartzen duan Pello Errotak bere bertso batean. Ta kontu kontari jardungo banaiz gaurko ontan izan bedi au nere lenen kontua:

Danok aditzera izango dezute, noski, Pello Errota ta Udarregik alkarrekin izan zuten "sesiyo" gordiña "Azpeitiko premiyuakin". Udarregi iltzera zegoanean otsegin zioten Pellori, bañan eldu zane-rako illa zan Udarregi. Sartu zan gorputza zegoan tokira, erantzi zuan txapela ta bertso au kantatu omen zuan:

Ojala ikusi banu — onen eriyua,
alkarri eskatzeko — barkaziyua,
animak irabazi — dezan premiyua,
eindako gaitz guztiyen — erremediyua,
utzi jeniya
ta inkurriyua,
gure salbaziyua
da oraziyua,
erreza dezayogun — errosayua,
au da katolikuen — relijiyua. (1).

Itzaldi ontan, aitatu nai nituzke lendabizi iru bertsolari, gero re-
lijiozko bertsoen motaz mintzatu gaitean.

JUAN BAUTISTA GESALAGA "ZALDUBI"

Bertso biltzeari ekin nion orduko asi zitzaizkidan etortzen reli-
jiozko bertsoak, bañan banaka. Orregatik oen lenengo mordoa es-
kuetan jaso nuanean, ez nintzan begira ta begira asperten. Danak
ziran bertsolari bakar batenak. Zarauz'ko Juan Bautista Gesalaga're-
nak. Ta ematerakoan estrañakoa izan bai zan, izan dedilla ere gaur
emen estraña aitatutakoa.

Berak jarritako bertso paper geyen geyenak guztiz dotore zeuz-
kan bi kartolinan erdian josita.

Relijiozkoak auek ziran: Santuen bizitzetan San Juan Bautistare-
na (bere izenekoa), San Pelayorena (erriaren Patroyarena) San Ro-
kerena, San Pedrorena, ta baita ere Sansonena. Zarauzko lau misio
zeuden (1908, 1925, 1935, 1940). Bazeuden ere Arantzazuko Ama
Birjiñarenak, bañan xamurrenak ta geroztik iñoiz arkitu ez ditugun.
antzekoak bere alabai jarritakoak. Bi alaba dauzka Zarauzko Santa
Klarako konbentu itxian, ta "bi aizpa Gesalagatarren abitu artutzian"
jarriak edo "akordatu ziralako aitaren jayo egunaz kontestazioa
konbentura".

Auezaz gañera bazeuden beste paperak. Ayetatik bati zeritzayon
"Bertso berriak sentimentugarriak" bere ordurañoko bizi moduari
jarriak. Andik adierazi genitzake bere bizitzaren zenbait berri:

"Zarautzen jayo baserri batean ta ekarri omen zuan nekazaritzan
afiziyua", bañan ezkondu ta bigarren urterako bere lenengo emaztea
galdu zuanean, pentsatu zuan lena utzita "bizi modu berriya aurrera
astia".

(1) Itzaldi ontan sartuak dauden bertsoak magnetofonoz eman ziran. Nere es-
kerrak artarako bear zan lana bere bizkar artu zuteneri: Manuel Ugarte, José
María Tomé ta José Antonio Iturrioz. Geroztik entzun dedanez, dudan jarria nago
ez ote zuen bertso an Pello Errotak botako. Xenpelarren eriotzakoa.

“Amabi umen aita izan bañan oyetatikan iru il ziraden laister.”
“Egin zuten pozaz zillarrezko boda bederatzi aurrekin”, bañan “ondorenian laister iruk utzi zuten biziya”. Orduan “pentsaturik mundu au txit laburra dala”, “bi alaba zarrenak konbentu itxi bateko eduki ametsa”.

Irurogei ta amabi urteko gizona ezagutu det nik. Gorputza umiltzen asitakoa, bañan sasoikoa oraindik ere burua. Argatikan bisitaz joan oi natzaionean kontu kontari ta bertso kantari jardun izan gera guztizko atsegiñean bere maastiaren itzal beltzaren azpian.

Berari, adibidez, entzun nizkion lenengo aldiz Amadeo de Saboya etorri zaneko bertsoak. Orra oyetatik bat:

Priñek nai izatic — ez degu guk basta,
errege nonbratzeko — Duque de Aosta,
zergatik españolen — gustokua ezta,
danak artuko degu — eskuan arbasta,
emendik bialtzeko — italiano kasta.

Gero eskuratu degu bertso papera bera, ta, noski Frantzian inprentatua.

Orra ere zer kontatu zidan Izueta'ko artzayaz. Aya'ko Altzola'koa zan. Negu batean galdu omen zitzaizkion ardi guztiak. Asi zan erriz erri bertso kantari ta osatu omen zuan atzera ere bere artaldea. Bein batean jardun omen zan beste batekin kantu lanean zeñek sariren bat altxa. Kantatu omen zituzten berrogei ta amarna bertso, bañan argatik ere ez jakin epailleak zefi saria eman. Orduan galdetu omen zieten ia bietatik iñor bazan bestearen bertsoak kantatuko zituanik. Besteak ezetz ta Izuetak baietz. Ta, esan da egin, bienak, bestearnak ta berarenak, kantatu omen zituan.

Ikusten dezutenez, Gesalaga onek dakizkin garai zarretako zenbait berri, alper alperrik aleginduko nintzake beste iñorengandik ikasten. Orregatik, naizta bere etxera bi bider joana izan, irugarrenean ere joango natzaio. (2).

(2) Alaxe nuan asmoa, itzaldi au paratu nuanean, Urrillan. Bañan Azaroaren atzeneko egunetan ara zer zidaten Getari'tik jasotako eskutitz batean: “Badakigu aurtengo udaran ere Juan Bautistarekin egona dana. Berri triste bat emango diot. Ez du mundu ontan geyago ikusiko. Orain illebate bat Jaunak eraman zuan beste mundura.” Izan degu ortaz emen aitatutzeko arrazoi berria, naiko negargarria bera. Itz oiek irakurri nituanean tristurak artu ninduan, ez ildakoarengatik —egin bai zuan arek bere zintzotasunez emendik zerurañoko bide eroso—, baizikan guregatik. Auxe da beintzat nere iritzia: zar auen aotik badegu zer ikasia, ta aen aldian guztiz gera gu euskaldun motxak. Esan genezake Txirritak Udarregiren eriotzakoan esan zuana: “Gu ez gerade ezer — ura zan gizona.”

JUAN MARIA ZUBIZARRETA

Zor diot Juan Bautista Gesalaga oni ere beste mesede aundi bat. Beragandik artu nuan beste relijiozko bertsolari baten lenengo berri. Onela esaten zidan eskutitz batean: "...orain bialtzen dizkiot bi edo iru paper... eta San Inazioaren kantak eskribituta, Onezkero irurogei urte badira ikasi nituela."

Ara nola zion oitako batek:

San Frantzisko Jabier — ori zan naparra,
Inaziok izan zuan — txit lagun azkarra,
munduan bazeguan — jaun oyen biarra,
infernuko etsayari — egiteko gerra,
oyek bentzutu zuten — Luteron okerra.

Azekenean esaten zidan: "Geyo're badira, bañan ez naiz akordatzten. Irurogei urte badira ikasi nitula. Azpeitiko edo Azkoitikoa zan egillia."

Andik denbora asko gabe topatu genduan kanta auen papera bera. Ogei ta iru bertso ziran guztira, ta egillea zan Juan Maria Zubizarreta.

Bereala asi zitzaizkigun ugaltzen Zubizarreta onen bertsoak. Orra emen esan orain artean eskuratu ditugunak: San Antoniorenak, San Martin de Loinaz'enak, Santa Jenobebarenak, San Antonioren beste sail bat, San Pablorenak, Erromatarrak Jerusalem artu ta kiskaldu zutenekoa, "zar da gaztien eskandaloak", munduaren asierakoak, Jesusen Biotzarenak, ta azken jasoak San Pedorenak.

Igazko udaran, berriz, topatu genduan bertso paper bat Zubizarretak bere buruari jarria. Artan adierazten zituan berriakin tankera eman genezaioke bere bizitzari.

An agertzen du nola "anaya zarragua etxian zan jarri" ta bera "baserritik kalera zala etorri".

"Ogei ta lau urtetan zala ezkondua" ta "familia azten gero egondua". Gañera "zortzi ume ditula, familia fiña".

"Aberatsak jateko kapoyen iztarrak" omen dituzte, bañan berak "ezpañak urratzen ditu sardin zarren ezurrak txupatzen".

Jantzian, berriz, "arropa berririkan ez dute soñetan" ta "aiziak korritzen du zarpa zuloetan". "Ogei urte egiñak traje bi berriak, ta orain estu ez dira orduko neurriak".

"Bere ofiziyua alpargata josten" bañan "alpargata jositzen ez beti lanikan", ta argatik "bertsuak salduzera joan etxetikan".

Autobiografia au jaso geroztik irrikitzen negoan, noski, zein, nungoa ta nolakoa zan jakiteko. Pentsatu nuan alpargata-gillea iza-

tekoz Azkoitiarra izango zala seguru asko ta joan giñan ara. Asi giñan kale nagusian azaltzen zan guziari "alto" egiten, bañan iñortxok etzekian ezerere. Egokitu zan ordea kalean barrena bizkarra kakotzen asitako agure zar bat ta aretxek atera zuan aztarrenikan. Esan zigun "Etxeberritxo" gaitzizenekoak zirala aren ondorengoak, bizi zuala oraindik semea, ta ain zuzen ere fabrikan erretiroa artu berria zala. Ta aienganako bidea erakutsi zigun.

Etxe baten atarian emakume batzuek "alpargata josten aulki eta ezten". Ayetatik bat zan Zubizarretaren erraña. Etorri erazi zuan bere senarra ta asi giñan bertatik galdezka.

Bere aita Etxeberritxo baserrian jayoa omen zan. Etxekian ez irakurtzen ta ez eskribitzen. "San Martin" gaitzizenez esaten zioten linternerero batek idazten omen zizkion bertsoak, gero papera erakusten zion Don Migel, Santa Klarako kapellauari, ta onek ondo emanda-koan inprentara eramaten zituan.

"Imprimi potest" onen aztarrena artzen zaio, au jakin da gero noski, bere buruari jarritako bertso oitako baten. Ala dio:

"Gauza ona zabalduta
diruagatikan,
sekula ez det izango
orren damurikan,
ta eskandalorikan
iñun emanikan
ez det oraindikan
nere partetikan,
kontzientzia libre
daukat ortikan."

Semeak sarritan laguntzen omen zion bertso paperak saltzen aita il zan arteraño, berak amalau urte zitularik.

Zubizarreta au gazte zalarik, jardun omen zan bein batean bertsoetan Udarregikin. Onek esan omen zion Goierrian etzuala kontrariorik ta Kosta aldera etortzeko, Gipuzkoako onena ere jarriko zala ta.

Bera omen da Muatz'ko eriotzaren bertsoen egillea. Eriotz au sona aundikoa izan bazan probintzi guztian, bertso auek ere izan ziran beraren diñakoak. Beste zeozertaz bertsolari batek zion bezela, bertso auetzaz ere esan gertzake irakurri ez dituan euskaldunikan.

munduan izan diteke bañan
ez det pensatzen danikan.

Laugarren bertsoak agertzen digu ederki oso zer izan zan istillu dana :

Aitak eskatzen zidan — legez eta bidez,
egiten niona da — agindu ta eman ez,
buru bada betia — pentsamentu txarrez,
tirua eman nion — diruaren ordez.

Semea arrapatu ta urkatu zuten Azpeitiko Juzgadoaren aurre aurrean. Probintzi guztian ez omen zan gelditu sasoiko kristaurik ikustera etorri gabe. Inguruko zelai ta soro danak jendez bete bete-rik omen zeuden.

Urrengo asteartean edo andikan bi asteartera —arteartero izaten bai da Azpeitian azoka— jarri omen zizkion eriotz oni bertsoak ta sei milla paper inprentatu. Au entzundakoan galdetu nien segidan sei millako ori geroko geyegizko asmazioren bat ez ote zan izango, bañan aiek ezetz, sei milla zirala ta gañera amar xentimotan zala papera. Egun artan bertan danak saldu omen zituan. Izango al da orain marka ori austeko gizonik?

Ta berari ere eldu zitzaion eriotzako ordua. Berrogei ta amar urte osatu gabe il omen zan, zartzaren berri eskax ikusita. Udarako arratsalde batean ibaiaren ondarrean jardun omen zan lanean ta eguzkiak burua pasatu omen zion. Andrea Zarautzen zegoan ta etorri zanean oyea arkitu zuan senarra. Esan omen zion: “Ai, Etxeberri! Zapatu illuntzian oyian?” Urrengo asteazken goizean illa zan.

JUAN MIGEL BERA

Ez bildur izan bertsolari onekin geiegi luzatuko naizenik. Ez bai dakit batere aren berririkan. Ta ain zuzen ere argatik dizuet aren izena emen agertutzen: iñork aren berri jakin ta emango ote didan.

Orain bi urte Orio'n bertso paper bat eman zidaten animaren salbazioaren gañean. Ogei ta lau bertso ziran ta Juan Migel Bera zan oen egillea. Ta paper gaxoak bizitu bear izan zuan urte t'erdian karpeta batean preso sartuta ta atzenduta. Bañan orra nun azaldu zaizkion kolpean bost anai Azpeitian. Paper danetan adierazten zan letra mardulakin Juan Migel Bera onen izena.

Bata zan:

“pekatariyak ote geraden
bide zuzenian sartzen.”

Bestia :

“pekatuen gañian
asten naiz mintzatzen,
zerurako bidean
ote geran sartzen.”

Irugarrena :

“zazpi sakramentuak
nua kantatzera,
ez dakiyenik bada
betor aditzera.”

Laugarrena :

“Birjiña Ama, zure alabantzak
astera nua kantatzen.”

Ta bostgarrena, republica garaian nunbait jarri :

“esplikatzeko desioakin
jesuitaren kontuak.”

Ta :

“jesuitaren defenditzeko
ez naiz joango igesi.”

Ain gogotik gure alde bere burua jartzen zuanak ondo merezi du, alajaña, gerok ere zerbait egitea berarengatik. Ta len esan dedana, naiago nuke iñork emango balit aren berririkan. Auxe besterik ez nezake esan: deitura duan errikoa, Bera'koa edo inguruetako semea izan bear dula izkeran antzematen zaionez.

Ta orrelaxe aitatu genitzake beste bertsolari asko relijiozko bertsoetan poliki saiatuak diranak. Ala dira: Xenpelar (osaba ta illo-ba), Udarregi, Lexoti zarra, Pello Errota, Txirrita, Zizurkil'go Otaño, Alkain, Erreteriko Zapirain anaiak ta Zabaleta anaiak, Azkoitiko Estrada, Juan Jose Sarasola “Lexo”, Erauskin Errotaria, Altzoko Imaz, Antzuolako Agustin de Arana, Landa, Iturzaeta, Domingo Goenaga, ta abar...

KRISTAU FEDEAREN BERTSOAK

Bañan garaia da ta asi gaitean relijiozkoetan dauden bertso motak aitaturtzen ta adierazten. Lenengo motari izenburutzat eman diogu "Kristau Fedearen Bertsoak", ontan sarturikan fedeari dagokion egi edo egitekoren bat adierazten duten bertso guztiak. Gañera, alako izenburu lasaiak zabala dute atea bestietan egoki ez dauden bertsoak emen aixa sartzeko.

Badaude "Zeruko Gloriarenak" ta "Gure animen gañian jarriak"...

Eriotzarenak: "Eriotzako lezio on bat orain asi naiz prestatzen", ta beste paper batek: "eriyotzan gañian nai nuke itz egin."

Amar aginduenak: "Ateratu nai neuke kantu bat berria", ta beste batzuek: "Hona bertso berriak nik orain paratu, amar mandamentuak nola gobernatu..."

Beste bat ala da: "Munduaren asiera ta Aita Eternuaren ejempluak."

Badaude ere dotriñaren etsaien kontra jarriak, edo "Munduaren asierari", edo "Jesus dan sinismenari"...

Xelebria da beste batzuen asiera: "Bertsifikuak kantarietan, doktorien obserbantzia..."

Gizonaren azkenekoak ere bai: "Zer geratatuko zaigun azkenian guri..."

Badaude ere "Motriko'ko ogei urteko landare eder batek jarriak.

Peregrinazioenak ere bai: Lezokoarenak, Orio'ko Kukuarriko gurutzearenak, Erniyokoak: "Peregrinaziyo bat izan da Erniyoko gurutzian...", ta baita ere Erromara joan ziranekoak.

"Rosario Santuari jarriak" ere bai: "Kanta dezagun esplikatuaz errosario santua..."

Orra berriz beste auek: "San Frantziskoren seme leyalak munduko alderdi guzietan egin oi dituzten lan eta konbertsiyoen gañian ipiñiak."

Badira ere "Purgatorioko animen gañeko bertso berriak": Purgatoriotikan dira abisoak, artzaz oroitzeko jartzeko bertsoak... eta abar ta abar...

Milla bederatzireun da zazpigarren urtean albiste txarrak etorri ziran Madritik Euskalerrira: Elizaren kontrako zenbait lege zital jarri nai zituzten. Orduan Bilbaon ta Donostian juntaera guztiz gogoangarriak egin ziran Euskalerriko bazter guztietatik jendetza izugarriak bideak betean etorriarik. Ta, noski, ezin utzi bertsorik jarri gabe. Orra nola zioten bizkaitarrak:

Jesusek emon eban
bizitza gugaiti,
Beran alde jarraitu
biar dogu beti,
Rosariiko Domekan
didar ein gogoti:
“Gora erlejiñua
beste danen goiti.”

JESUSEN PASIORENAK

Bañan esan ditzagun itz bi Jesusen Pasioari jarriak dauden bertsoez. Oso ezagunak dira Aita Kardaberaz'ena ta Xenpelar'ena, Igaz, berriz, aitatu nuan Altxo'ko Imazena. Poliki dago ere Erauskin Errotariarena.

Getarian, berriz, arkitu nuan Gurutz-bide luze bat: “Amorezko eta Dolorezko Jesukristoren Pausoak”.

Azkoitiko Estradak ere badu berak jarritakoa. Azkoitian ez dit iñork eman oraindano onen arrastrorik, ez ta Estrada beraren semeak ere. Etorri zitzaizkidan ustekabez gure ustean burnibidezaiak besterik ez dagoan erritik, Alsasua'tik. Ogei ta amabi dira, ederrak oso. Orra nola dion geigarrenak:

Gurutze aundi bat eman zioten
gutziz ikaragarria,
bost kana luze ta iru zabal
artu zioten neurria,
onen azpian abiatu zan
zeru ta lurren Jabia,
gure anima zenbat kosta zan
pentsatu, pekataria.

Xenpelarren illobak (3), berriz, jarri zuan bertsoetan “Bost llaça sagraduen adorazioa”. Argitaraldi pranko ugariak izan dituzte bertso auek. Xenpelarren illobaren illobak esan zidan paperetan etzeudela jarri izan ziran bezela, ta eman zidan berak inprenta-arazitako paper bat; ontan bakarrik omen daude ondo.

AMA BIRJIÑARENAK

Ama Birjiñaren bertso batzuek adierazten digute otoitz santuen mamia: Agur Mariarena ta Salbearena.

(3) Orain uste degu Xenpelarrek berak jarriak dirala bertso auek.

Salbearenak dira Ondarrabian Guadalupeko Amari kantatzen zaizkion batzuek. Bañan ezagunak dira beste errietan ere, batez ere Mutriku'n. Zortzi bertso dira guztira, bañan paper batean zortzi bertso oiek arkitu nituan ta auei beste sei erantsita. Asieran zegoan oarkera guztiz gogoangarri bat: "Lendabiziko zortzi bertsoak Erroman izandutako batek esplikatuak, eta beste seirak kartzelan amaika lagun geundela Juan Kruz Elizegik (4) errematatuak." Orra nola zioten:

Milla zortzireun larogei eta
amalaugarren urtian,
presidiyuan arkitzen gera
estadu pobre batian,
umildadetik sartu gintezke
zeruetako atian.

Asmo auetan kartzelan bizi ziranak etzitezkean izan lapur giza-txarrak. Ez ote ziran itxituran izango politika-istilluren batengatik?

Badituzte bertsoak Guadalupeko Amak, Begoñakoak, Izaskun-goak, Arratekoak, Urrategikoak, Lourdeskoak, "Kontzesiyo Garbiko Ama Korukoak"... Bañan danenak ezinda, konformatu bearko gera Itziarko Amaren bertsoak aitatzearekin.

Zubeltzu bertsolariak jarri zuan bertsoetan Itziarko Urkamendiaren ipui zarra. Badaude ere "Itziarko Ama Birjiñaren oroimenean bertso berriak".

"Milla zortzireun larogei eta laugarreneko urtian" kantatu zuan bertsoetan "Azkoitiarrak Itziarrera egindako erromeria" "Atano baserriko semiak". Onek Jose Mari zuan izena ta Atano pelotarien osaba zan, Atano anaien aita ta osaba bertsolari bai ziran.

Urte berean bertsolari batek agurtzen du "Ama Birjiña Itziarkua, itxasoko izar ederra" ta bere kondaira dana kontatzen du. Orra nola dion ogeigarren bertsoan:

Kautibo zeuan Itziarko bat
moro artian Afrikan,
lurreko kartzel mazmor batian
grilluz ondõ loturikan,
Birjiña orri erregufuta
lo batian jarririkan,
grillu ta guzi bere erriyan
esnatu zan lotatikan.

(4) Itzaldia eman da gero Don Manuel Lekuona apaiz jaunak esan zidan Juan Kruz Elizegi. au Pello Errotaren anaya zala ta errotari izan zala Oyartzunen.

Bañan, noski, Euskalerriko Andre Mari guztien artean Arantzazukoa bertsorik geiena artu duana. Ez ditut ikutuko Arantzazuko antziñako kanta zarrak (romances), oetzaz ni baño ikasiagoak mintzatu bai dira. Aita Mitxelenak bere poema ederrean esaten ditu Arantzazuko Ama agurtu duten bertsolari batzuen izenak. Oez gañera beste zenbait izen ekarri genitzazke. Bañan Arantzazuko Ama ta Euskalerrria bizi bai dira sekulatik etengabeko erromerian, naiago det oitako erromeri aldi bat ekarri, Pello Errotarena.

“Astiasu ta Alkiza juntatu bi erri” ta “Pelegrinaziyuan Arantzazura jun” ziraden. Bideko nekeak arintzeagatik Pello Errotak amabi bertso jarri zituan. Lenengoak ala dio:

Erregu egin zazu
Ama, gugatikan,
irten geran medioz
bada Zugatikan,
kuadrilla aundia gatoz
Asteasutikan,
Birjiña, Zuri agur bat
egiteagatikan.

Joan-etorria egin ondoren ere jarri zituan bertsoak:

Pelegrinaziyuan
Arantzazura jun,
Agustuak zituan
amazazpi egun,
alkargana bilduta
orrenbeste lagun,
ai zer gusto ederra
guk an eman degun.
Ama Birjiñak Berak
lagun egin zigun.

Pello Errotaren alabak esan zidan etxerakoan trena burni bidetik atera zitzaieला, bañan etzala okerrrik gertatu. Ori zala ta zabaldu omen zan gezurrezko zurrumurrua. Ta onen kontra bertsoak atera zituan:

Geron belarriyakin
gaude adituak,
kuadrillan bagiñala
il da erituak,
ori esan-azi du
ezin sufrituak.

danok gera orduan
sano geldituak.

Orain aitatuko ditut Ezkiogako bertsoak, parre piska bat eginda lasaitu gaitean.

Txirritak ontzat artu zituan Ezkioga'ko gertaerak, bañan Usurbil'ko Urdanpilleta oen kontra jarri zan.

Orra nola zion Txirritak:

Geok ere guk toki artara
buelta bat egin genduan,
ango jenderik geientxuena
zegen sinismen senduan,
toki ori da Ezkio mendin
arbola biren onduan,
ainbeste jende izaten zanik
ez nuan uste munduan.

Beste paper bat ere Txirritak izan bear du gai ontaz ateria. Ala derizkiogu Urdanpilletaren bertso au irakurrita:

Txirrita, jartze'idazu
nei buru ariña,
obe zenduke orrela
ariko ez baziña,
zure aundi ori balitz
diamante fiña,
baliyua baleuka
Españiak aiña.

SANTUEN BIZITZAK

Eta orain Santuen bizitzak. Ez dira gutxi. Aiekin korritu genezake egutegi dana salto aundirik egin gabe.

San Inazio da bertsoetan geien duan Santua. Gañera San Inazioaren bizitza bat izango da guk oraindaño jaso izandako bertso sallik zarrena. Orra nola omen dagoan egiña Loyolako etxearen ormak goitik beraño duan pitzatuaren marka:

Etxe santu guzia
airean zebillen,
bidrierak ausitzen
mobitu ziraden,
suarekin garra

berekin zuala,
maiak erten zeban
leiotik kanpora.

Nere iritzian orain berreun bat urte zarrak izango dira, ta kontuan artzekoa da nolako puntu baldanak dituan.

Dударik gabe urrena San Antonio izango da. Nunbait Urkiola ta Loyola poliki saiatuak daude euskal biotzetan debozioa sartzen.

Aralar mendiko San Migelek ere baditu bereak. Bi kondaira: bata Errezil'ko etxeoandre baten aotik jaso nuana, ta bestea Leitza'ko aiton baten aotik erdizka jaso ta aurtengo udaran Imoz'en papera bera eskuratua. Ozkoz'ekoa omen zan bertsolaria. Ta Etxaleku'ko agure batek esaten zidan beti arrigarrizat izan dula nola izan ditekean Santuaren bizitza bertsoetan. Agure onen arritzeak erakutsiko ote du Naparroan ez dutela bertsoak erlijiozko gaia ain sarri ikutu?

Aresoarrak ere para zizkioten San Migeli bertsoak orain eun urteko "Areson pestiaren motiboz, San Migel Aingeruaren milagrozt". San Migelek atzera ekarri omen zien osasuna errira ta:

Barbero medikuak
etzuten baliyo,
oraingoan gradueta
ez dirade iyo,
munduko gizonetan
ez naiz agitz fiyo,
San Migelek gaitz orri
atajatu diyo.

San Prudenziorena ta San Isidrorena ogei ta zazpi bertsoetan daude biak. Batez ere San Isidrorena makiña bat aldiz argitaratua izan da.

San Martin Loinaz'ek iru bizitza ditu. Nunbait Beasaindarrak jaiera obia izan diote Bergaratarrak baño.

Santa Agedak baditu iru edo lau bat bizitza, eskeko koplaz gañera.

Ta ez dira bate gabe gelditu San Jose, Santa Jenobeba, San Luis, San Joakin, San Fermin, Santa Barbara, San Pablo, San Pedro, San Juan, San Bizente, Santa Klara, Santa Teresa, San Roke, San Pelayo, Santa Luzia, ta abar...

MISIOTAKO BERTSOAK

Santuen bizitzakin egutegia bezela, Misio bertsoekin korritu genezake probintzi guztia: Igeldo, Errezil, Zarauz, Ereñozu, Tolosa, Errenteri, Andoain, Orio, Matxinbenta, Berasategi, Mutriku, Aginaga,

Billafranka, Altzo, Azpeitia, Azkoitia, Urrestilla, Asteasu, ta abar...

Auetan luzienak izango dira Pello Errotak ogei ta amasei bertsoetan jarri zuan salla (1879), ta bere semeak, Miel Antonek, berrogei bertsoetan jarri zuana (1918). Miel Anton zanaren papera orain ostera argitaratu berria bere etxean eman zidaten aurtengo udaran. Merez du ta kontatu bear degu gauza bat: Asteasura aste egunean joan nintzan ta bertako aguazillakin gauzak konpondu nituan urrengo igandean bandoa jotzeko inork bertso paperik izatekotan faborez ekartzeko, norbait bazegoala aien premian da. Bañan oraindik ez dakit ezer atera danik.

Misioetako sermolariari esaten zaio bertsoetan iru era oitara: misiolari, misionero ta misionista. Ta aien izena maiz ekartzen dute: Aita Baertel, Aita Azkue, Frai Luis ta Frai Daniel, Aita Don Blas Pradere, Aita Aizpurua, Aita Agirre, Aita Ladislao ta Aita Laureano, Aita Agirretxe, Garmendia ta Apraiz, Aita Don Migel ta Aita Basilio, Aita Jose Mari Laskibar, Aita Laspiur, ta abar...

Ona emen eskutitz batean ederki asko ageri misio bertso bazuen egillea nola alegintzen zan bertso saltzalea billatzera. Ta, alegia, eskutitz onek ematen dio buruari zer pentsatua.

Errenderi 1918'ko Epallan 25

Lagun Jose Antonio: Lezon izan diran misiyuen bertsuak atera ditut ogei, bost puntu motxian Pastor Izuelaren doñuban, eta emen Lezon eta Oyartzunen zerbaitegin litekela uste det, eta saldu nai badituzu erantzun beriala inprentatzeko, eta bai edo ez erantzun biyar arratserako eta zenbat inprentatu biar diran, zergatik Lezon Pazkuetako nobenan ere salduko lirake; zure erantzunaren zai egongo naiz, bestela besomoz arri emango dizkat zuk nai ezpadezu.

Lagun:

Lizaso'tar Guillermo

Lizaso'tar Guillermo au, uste dedanez, Erretereria'n izandu da txistulari urte askotan, ta orain Tolosan bizi da.

Lagun Jose Antonio ori "Oriyoko tenorra" esaten ziotena da, amaika bertso paper Euskalerrian saldu zuan gizona. Bere illoben etxean jaso nuan eskutitz au.

Ta besamoz ori urtietan umeak ez diran beste danak ezagutu dute bertso paperak saltzen. Or ibilli da Euskalerrri guztian, bai alde ontakoan ta bai beste aldekoan ere, erriz erri sinismentari ta euskerari mesede ikaragarri aundia eginikan; ta orain, kemenak urritu zaizkanean, ortxe ari da agure gizarajoa bere larogei urtetan itxuen loteria saltzen Bilbaoko kalietan. Egia da bere bizi modua ateratzegatik

saiatu zala paperak saltzen, Jaungoikoak bakarrik daki zenbat milla paper saltzen; bañan ez det uste arrazoi petrala danik, ta orrek ez dio tutik ere kentzen egin zuan lanari. Danon artean zerbait lagundutzea, orra berak ondo merezi duan gauza ta gerok berarekin daukagun zorra.

GABON KANTAK

Gabon kantak askeneko txandan. Gai ontaz ez gera luze mintzatu, mintzatu bai da guk baño gaiago dakienik.

Bertsolari geienak, Gabon kantak egiterakoan, neurritzat artu dute zortziko txikia edo puntu motxekoa. Alakoan daude Gabon kantarik ezagunenak: "Abenduko illaren", "Artzai buru txuri bi", "Gabon eskerrik asko", "Gaur da nere kristauak", "Jose ekar zadazu", "Aingeruak esan du", "Ogei ta laugarrena", ta abar... Orterra beartzen zituan kantatzeko usarioa dan doñuak.

Gabon egunean ethez etxe kantatzeko premi aundia nola bai dagoan, askotan argitaratu izan dira Gabon kanta paperak. Argitaratzen ziran ordea komenentzia ta jakinduria zeuden bezela, ta ortikan naspil txatxuena sortzen zaigu, kanta asko bere lagun ta senide ez diran kantakin nastutzen bai dira guk nai baño maizago.

Nik dakidenez, bertsolari sonatuenen artean Udarregi, Iturzaeta ta Altzoko Imazek antolatu zituzten Gabon kanta ederrak. Iturzaetarenak ez ditugu oraindik jaso, jasoko ditugun ustean bagaude ere. Erauskin Errotariak ere baditu "Olentzaroz kantatzeko" bertsoak. Bañan Gabon kantarik geienak izen gabeak dira.

Egun batean allegatu zitzaidan Anai jesuita bat urtez ta ajez aberats xamarra ta esan zidan nere asmoaren jakiñean zegoala ta berak bazuala neretzako zeozer. Nik baietz, ekartzeko, ikustearekin beintzat etzala ezer galduko ta. Ekarri zidan antziñako paper bat eskuz idatzita. Esan zidan, txikitan, meza laguntzen ibiltzen zalarik, aldare-liburu zar puskatu batean arkitu zuala, ta geroztik etzuala sekulan eskutik utzi, ta Gabonero kantatzen zituala bere buruarekin. Orra nola zion laugarrenak:

Amazazpi etxetan,
egin degu oles,
alojamenturikan
izango zan galdez,
ainbeste abitantetan
lekurik eman ez,
Josepe triste dago
penaz ta naigabez.

Paper artan zeuden bertso danak edo geienak arkitu ditugu gero moldezko bertso paperetan, ta alde guztietatik ezagun du zarra dala oso.

AZKENA

Bañan bukatu bearko degu. Ikusi degu nolako fede ederra gure erriak duan. Eutsi dezaiozun ba kristau fedeari, ez dezagun gure Euskalerrri jentil-erri biurtu, ipui zarretako sasoian zegoan antzera. Ez du berriro probatzea merezi.

Ta orain erregutxo bat egingo nizueke. Agian norbaitek gustokoak izango ditu nik emen aitatutako zenbait bertso. Faborez ta mesedez : ez dezaizkidala eskatu, premi aundiren bat ez badu beintzat. Pazientzia artu beza argitaratu artean. Lanaz aberats ta denboraz pobre bizi bai gera aspalditik.

Gogoan artu ezazute ere berriketaldi au Urrillean moldatu nuala, ez emen esateko egunaren bezperan; au da, udaran bildutako bertsoai ezer gutxi begiratu gabe. Orregatik nere emengo esanak ez dute agertzen nere orain oraingo irizbidea, baizikan ordukoa, Urrillekoa.

Ez ditut ere erabilli urre puskak balira bezela gordeta dauzkadan beste bi bertso mordo ugariak : Bata Bonaparte Jaunak bildu ta orain Chicago'ko Newberry Library'n dagoanaren mikrofilm ederra : lareun bat bertso paper izango dira. Bestea D'Abbadie Jaunak bildu ta orain Paris'ko Bibliothèque Nationale'n dagoanaren mikrofilma; onek berreun bat paper izango ditu. Bi mikrofilm oiek adiskide berari zor dizkiot; emendik berriz ere esker ugariak.

Ta aurtengo udaran bildutakoak aitatu ditudan ezkerero, nolako arrantza izan ote da? Galanta. Bertso paperen mordo lodiak jaso izan ditut Azpeitian, Zarautzen, Aizarran, Altzan, Oyartzunen, Donostian, Errenterian, Tolosan. Ta paper mordo ez diranak auskalo zenbat tokitan.

Arkitu ditut ere eskuz idatzi mardulak Azpeitian, Soraluzen, Ondarroan, Errenterian, Donostian, Elosiagan. Amairu kuaderno arkitu nituan Urdazubin. Orain ogei ta bost urte Errotan gabero zai galditzen zanak egiñak dira. Auxe zan ordurarte nik arkitutako eskuz idatzirik aundiena. Bañan aguro kendu zioten Urdazubiri txapela. Astebete gabe Tolosan arkitu nituan lareuna orrialdeko bi album. Auetan bazeuden batzuek erderaz, bañan geien geienak euskeraz noski, Fakundo Adurriaga "Besamotzak" kopiatu zituan. Langillea zan ta oso gazterik eskubia galdu omen zuan txapel fabrikan lanean ari zala. Au ere gauza da gero: Bertsozko eskuz idatzirik aundiena ezker batek egiña izatea. Orain ogei ta amabost urte il zan.

Ikusten dezutenez, nik ez nezakean lana laguntzalleak ez banitu. Emendik danoi nere esker onenak.

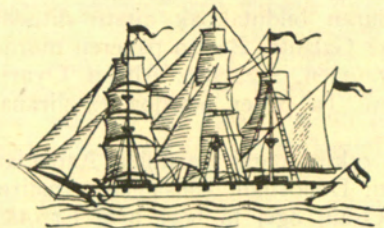
Ta emen zaudetenoi, berriz, zorionezko Gabon ta Urte berri. Bañon berriketa luze ontan txandaka ibilli bai gera bertsolariak ta biok, bertsolari bati utziko diot azken txanda:

Orrela jayo zaigu
Aur ori Belenen,
ori sinisten degu
ikusi baño len,
adoratu dezagun
biotzetik emen,
gero bizi gaitezen
alkarrekin, amen.

Besterik ez.

1957'ngo Urrillaren 15'ean

ANTONIO ZABALA, S. I.

MARTIN TXINTXO, EIZTARI

AUR-IPUIA

Martin Txintxo, Iturgain'eko alkatearen semea, eiztari pizkorrenetakoa zan. Begia nun jarri antxen izaten zun tiroa. Bañan eiztari pizkorra bezin ibilkari jatorra ere ba-zan. Onegatik, bere eiza zala-ta, ibilaldi luze askoak bazekizkitzuen egiten.

Beiñola, goizean-goiz oe beroa utzirik, tapa-tapa ibilian jarri zan. Zearkatu zitun muño-mendiak; igaro zituan landa-ibarrak; igo zituan malkarrak eta jetxi aldatsak; zapaldu zituan mendi-goietako belar zimelak; arrotu zituan baso-oianetako orbel kixkurrak eta jarraitu zuan aurrera ta aurrera itxuragabeko ibilaldi luze ura. Azkenik, oian eder baten aurrez-aurre ikusi zuan bere burua, ta bertan, pago biri lotua zintzilik zegoan letreroa ikusi zuan ere. Ta irakurri. Onela zion: "Maitagarrien Oiana".

Moteletik eta epeletik gutxi zuan gure eiztariak, eta burua pentsamentutan nekatzeko betarik gabe, antxen sartu ez zitzaigun bada ausarditsu, besoetan izkilua gertu, ta bizkarrean zintzilik makutoa...

Ez zuan luzaro ibili bearrik baso zoragarri bat zala konturatzeko. Iñoiz ikusi ez zituan zugaitz-tantaiak ba-zeuden an zerura bide. Bide ikusgarrien aldamenetan sekulako lore politik bere usai goxo-esnakorrek jarioka... Arru beetan mila kolore ta itxurako arkaitz tartetik, errekatxo dantzariak ba-zetozten ur bizia zeriela, Andre Maitagarrien edan-ontziak bai-liran... Ta uretan, zilar ta urrez tantoturik, eundaka ta eundaka amorrai ta izoki bere isats politik pulunpatuaz igerika zebiltzanean.

Ibilirik-ibilirik iritxi zan urretxindor bat txorrotxioka sumatu zun tokiraño. Alako txoririk iñoiz ez zuan ikusi politean, ederrean, lumatxoan kolore bizietan. Ta kantatu berriz? Uraxe egitea kanta! Ba-zirudian bere kantetan bereganatu zitula erreketako uren kanta-

eresi-xotilak, ostoak dantzarazitzeko aizeak egin eresi alai xuxpergarriak.

Besoan zeraman eskopeta altxa zuan, bañan bide erdian damuririk gelditu zitzaion. Ez zan ez onegatik izutu urretxindor berritsua. Bereganatu zan, bizkar gañean jarri ta xaltoka-xaltoka gidari izan zitzaion bere kabitoraño. Bere umetxoak antxen zeuden lepo-luze, lumaz-soil, moko-zabal txio-txioka... Ba-zirudian bere esker ona agertu nai ziotela, ta betirako bere kanta-xotila eskefi...

Aurrera egin zuan. Uso txuri bat ikusi zuan urren egaka. Zerutik jetxitakoa zirudian, ain zan ederra, ain zan txuria, ez bai-zuan berdiñik ez eta maramara erori berri dan edurrik ere. Zugaitzetan ostoak egifiñik zeuzkaten leio irikietatik sartzen zan eguzki txirripak jotzean ixpiluak bezela dris-dris egiten zuan. Egaketa, berriz, leuna ta apala zun ta bidebatez sendoa ta aundikia. Alakoxe gauza ederra il bearra ez ba-zitzaion iruditu ongi, pakean utzi zuan. Usoak, antz arturik, buru gañean jira-bira batzuk emanik, inguru xamarrean zegoan bere kabitoraño joan zan, ta bertan gru-gruka zeuden uxotxo txuriak erakutsi. Euren laguntza izango zutela, artara bear ba-ledi, erakutsi zioten txikien begiratu alaiak.

Berriro aurrera aspergabeko ibiliari jarraika, laister pizti bat nabaitu zuan. Eskopeta luzatu zuan, bañan geldirik gelditu zan. Uraxe gauzaren polita! Axaria zan; errautsaren kolorea zuan, bañan bizia, dirdaitsua. Arkaitxo baten gañian zegoan begiak bizi, isats luxexka aruntz-onuntz dantzan zerabilkila. Zoragarria zan bere jarrera basoko ots txikienari bizkor, azaltzen zan edozeri begiak erne. Nola egiten zuala gero zaunka ere? Eiztaria ikusita ez zan izutu, ta bere oñetaraño etorri zitzaion jira-biraka, jostalu, adiskide. Bere sendia ixkutatuturik zegoan arbasta-belar batzuetaraño erakarri arazi zuan, beraren atzetik jarraika, Axarikume mordoxka bat antxen zegoan txokotxokoan gorderik zilipurdika ta zaunka pozgarrian azaltzen eiztariari bere eskerra, ta ematen ongi-etorria.

Egun ura eskopeta sutan ez jartzeko eguna zun nunbait; laugarrenez ere onela gelditu bai-zan aurreraxeago joanik orein ikusgarri ta polit bat ikusi zuanean. Oraingoan biotza nagusi irten zitzaion ere. Ain bai zan ederra, ain bai zan zoragarria orein ura! Edozein onelako piztia iltzeko gogoz jar ba-ledi, ez gure Martin Txintxo. Ao-zabal gelditu zitzaion; begi-luze piztiaren ederra ikusita. Ankak miak zitun, gorputza luxexka ta ongi osatua, larru-ilea dizdiratsua, ta ibilera arin, leun ta eder-aundikia. Xaltoka zegoan sasi-pilo baten aurrean, beldurrik gabe bertaraten ari zitzaion eiztariarengatik. Eiztariak eskuaz igurtzi zion bizkar leuna, ta oreñiak agertzen zion bere poza mutur zorrotz politaz ikuturik. Sasi-pilotik iru edo lau orein txiki irten ziran ta Martin Txintxo'ren oñetan etzan ziran oin ta

belaunak muturka igurtzirik. Ama oreiñak agertuko baizien bere izkera basatiaz Martin Txintxo'k ez zuala alperrikakoa zeraman izengoitia...

Ta, berriz, tapa-tapa abitu zan eiztaria bere ibilera luzatzeko.

Ibai zabal batera iritxi zan arteraño, ta ikusi urez bestaldetik, emakume zoragarri bat. Zein zan ura? Zer zan ura? Nor zan geroz jakingo zuan. Zer zan, begi arrituaz begiraturiko une artantxe biotzean erne zitzaion maitasun miñak, esaten zion zerbait. Ura mirabearen ederra! Ederraren ederra! Alako emakume gazte lirafiagorik, politagorik, zoragarriagorik ikusteko zan oraindik. Arpegiak eguzkia zirudian, ileak urre, begiak zeru urdin, gorputzak erti-lan, ibilerak aizea, gerriak zumitz bigurria...

Neskatxak arriturik begiratu zion ere bestaldetik eta pozaren-poz. Arri zurizko zirudian eskutxoa ezpañetara eramanaz muxu bat jaurti zion mutilari, ta muxua klabelin gorri biurtu zan aize-bidean... Bañan eiztariarenganaño ez zan iritxi. Aize purrustada zakar bat sortu zan ta lorea ibai uretara erori zan. Bai mutilak bere burua orduan uretara bota zambuluka. Bañan lorea artu ta bestaldera abitu zanean neskatxari lore ura galtzeko ez zegoala ta maitasun jaioberria agertzeko, neskatxaren zantzorik ez zan. Zeru zabalean ipiñi zituan begiak eta erratz baten gañian bere maitea ba-zijoala egoan emakume zarpail batekin, berialaxe antz artu zion. Bere naigabea latza zan. Berealdikoa bere biotz-miña. Oiuka asi zan iñork lagundu al-ba-lezaiokie. Ta laguntza etorri zitzaion urtez jantzitako emakume eder baten itxuran.

—Ongile ta txintxo diradenen babesa sortzen narabilen Maitagarria nazu, gazte. “Andraon” dezu nere izena. “Sorgingaizto”k oian ontan sortu dituan ostropoak bere sorginkerietatik ikusi dezun nexkatx gaztea ez salbatzeko, zuk bakarrik menderatu dituzu. Urretxindorra, usoa, azaria edo oreiña, edozein il bazenu ez zenun neskatxarik salbatzerik izango. Ark ere sortu du aizea klabelin gorria urak urrutian galdu zezan. Ark artu du indarrez ta erratz baten gañean darama urruti-urrutira “Guztizederra”, “Aztitxar” bizi dan mendietara, leitzuloetara, onek laguntza eman dezaion bere gorrotoa asez, gaxoa iltzeko...

—Zerbait nai nuke egin. Laguntza emango ba-zenida...

“Andraon”ek txistu egin zuan ta ezagunak ditugun uxu txuria ta oreiña etorri zitzaizkion.

“Sorgingaizto”ren atzetik irteteko oreiñaren anakak izango dituzu legorrean zuazenean; usoaren egoak itxasoak igaro bear dituzue. Zoaz, ta sorgiñaren atzaparretatik askatzen ba-dezu zurea izango da, ta zorionsu izango zerate.

Alako laisterka jokorik ikustekoa zan iñunbaitetik ere. Baso,

bere gurasoak ikustera, lagunetara, ta alderdi politagorik lur zabalean mendi, zelaiak arin urrutiratzen ziran oreñaren anak zeramaten ibilera bizkorraz; zeruak ere aizearen antzaz ayenatzen ziran, usoaren ego zabalen laguntzaz. Orduk eta orduk, egunak eta egunak sorgiñaren atzetik, azkenerako bertaratzen ari zitzaion, tarteja jaten ari zitzaion. Laisterka egitia ura zan! Bañan ariñago oraindik, indarberrituz asi zan, urrutian mendi ikaragarri batzuek agertu ziradenian. Aiek bear zuten, noski, izan "Aztitxarr"-en gordelekuak. Saio gogor bat eta beingobatean sorgiñaren alboz-albo zan.

—Jetxi lurrera! —agindu zion, eskopeta sutarako gertu.

"Sorkingaizto", bañan, izena bezela gaiztoa izan ta "Gutzizederra" iltzeko asmakizun txar bat sortu zuan. Gorroto utsa zalako ez zitzaion ajolik bera ilda ere, neskatxa il al-ba-ledi. Asmo ontaz, erratza askatu zuan ta "Sorkingaizto" ta "Gutzizederra" lur aldera erortzen ba-zijoazen gero ta azkarrago.

Orduan ere, una larri artan ere len bezela azaldu zitzaion "Andraon" maitagarria bere laguntza emanaz. Egoak luzatzen, zabaltzen, indartzen asi zitzaizkion "Martin Txintxo"ri, ta bere eskuetan neskatxa eldurik, poliki-poliki lurreraño jetxi zuan, "Sorkingaizto" artutako trakadaz lurrean lertuta, txirtxilutata eriotz gelditzen zalarik.

Eiztari pizkorra atera zaigu Martin Txintxo! Bai eize ederra berea! "Gutzizederra" erreginkumea zalako, onen errira joan zan berarekin. Laister zabaldu zan erri guztian bere jokabide jatorra ta erregiñaren alaba salbatzea, baita bere zintzotasuna ta biotz ona. "Gutzizederra"ren aitak, errege izateko din zala ezaguturik, bere eskuetan utzi zuan erregetza. Ez zitzaion damutu. Zintzoa, zuzena ta azkarra zan errien gora-berak konpontzen. Onegatik, erriak eta erri-tarrak ikustera joaten zanean, ikustekoak izaten ziran egiten zioten ongi-etorria ta entzutekoak jotzen zizkieten txaloak.

Zoriontsu ta maitatuak bizi ziran. Ez ziran aaztu beratzaz "Maitagarien Oiana"n ezagutu zuan axariak, urretxindorrak, oreñiak eta usoak.

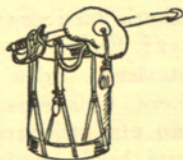
Axariaren sendia zabaltzen joan zan ta ugaritzen. Naiko ile eder ematen zioten soñeko eder askiak egiteko; oreñaren ondorengoak naiko esne ta aragi; urretxindor sendi zabal-ugariak bere kanta politak eskeintzen zizkieten goizena jeikitzean ta mendeko erriak ikustera joatean igaro bear duten bide zurietan altxeak dauden zugaitz tantaietan, oianeko uso txuriak emandako milaka uso zuriak bere paparreko luma zuri eroriaz zuritu ta bigundutako bideak goxoro igaro ditzaten.

Ez da ori bakarrik. Gizonen ezaugarririk onena nun-nai dagoalarik bere jaioterria maitatzea da. Martin Txintxo'k ez du bere jaioterria aaztu. Noizik-bein atsegin artzen du Iturgain'era etortzea,

ez dagoalako. Au jakifilik, uso txuriak ematen dizkio bere ego apañak bere gogo ederra bete dezan.

Izan ere, biotzenekoak ordañetan jasotzen dute jaso bere egintz txalogarriak.

URRUZOLA'TAR E.

Munduaren egokitasuna eta Jainkoa

(azken zenbakitik dator)

II

Baiña sar gaitezen onezkero auzi onen muiñean. Izadia, adimen baten lana ote da, bai ala ez? Emen dago koxka, galdekizuna. Galdekizun oni erantzun baiño leen, ordea, oarkera bat. Erantzuteko bidean jarriko gaituan oarkera. Ona emen: izadian ba-da gauza bat agiri-agiria, ordenaren azpian eta ordenaren beraren oiñarria bezala. Zergati berdintsuek, gertakari berdintsuak sortzen dituzte beti. Baldintza berdintsuak betetzen diren guztietan, fenomenu berdintsuak azaltzen dira. Edozein izakerak, ez nolanaiko agerkizunak, baizikan berari dagozkionak soil-soilik izaten ditu betiere. Naiko proba ta siñistamendu dugu emen, mundua adimen batetik irten dela jakiteko.

Suak zergatik erre oi du beti, edo beintzat erretzea du lege? Aidean utzitako gorputza zergatik dator goitik bera? Izaki oiek artarakoxe jarriak daudelako. Ala ezpaltiz, ez luteke beti jokabide berdiña izango. Ustekabearen eskuetan egongo lirake, orain ola eta gero ala jokatuz. Gertakari bakoitza egokera berria litzake. Baiña izakiak, zuzenduak daude, bide jakin batean erreskadatuak eta abiatuak. Beren jokabidea, ezaguna da, beti bat izan oi da. Zer esan nai du orrek? Izaki bakoitzak ba-duela zuzenbide bat, ba-duela xede bat lortu bearra, edo asmo bat iritxi naiean ari dela. Ona emen adibide bat: erloju bat egitea, zer da? Orduak erakutsi lezazken tresna bat egitea, noski. Soldadu bat egitea, berriz, zer da? Gudukatu ta garaitu lezaken gizona moldatzea. Erlojuak, beraz, ordua erakusteko asmoa bere baitan

mamitua ta kokatua bezala dakar, xede ori bere erraietan ezarria ta tinkotua darama. Eta soldaduak, garaitzeko xedea. Suak, urak, edozein izakiek era berean lan jakin bat egiteko asmoa nabari du.

Eta asmo edo xede ori, nondik eldu zaio izakiari? Agi denez, ezta izakiarena berarena. Erlojuak adierazten duen xedea, beste norbait tek pentsatua izan da. Tresna il orri etzaio orrelakorik gogoratu. Adimenean dago izadiko xedeen sustraia.

Orregatik, galdetzen denean —Molière-n bezala—: Opioak zer-gatik dakar logurea?, ezta aski erantzutea: ala duelako bere izakera. Ala du bere izakera, ori bai, baiña izakera ortan ba-da kokatua asmo bat, xede bat.

Beraz, izaki bakoitzean xede bat arkitzen dela ikusirik, eta izakia beti, uts egin gabe, berdintsuki jokatzen dela oarturik, ba-dut esku-bide galdetzeko: nondik eldu zaio xede ori? Eta orra erantzupena: adimen lehenak eta ordenatzaileak egin bear izan du ori. Bakoitzaren izatea egin duenak, aretxek bakarrik ezarri zezaiokean jokera ori.

Determinismua izan oi da Jakintzaren oinarri-legea, ots, izakiek beti bat eta berdin jokatzen dutela jakitea. Baiña izadian bat ere xederik ezpalego, determinismurik ere ezin egon zitekean. Xedea kendu, eta Jakintza kentzen duzue.

Xedea, *causa causarum* dela zioten aspaldiko filosofu zaarrek, zer-gati guztien sustraia eta gaiñerakoei agintzen diena. Edozein izaki, lurgaiñeko bizitzara jaio orduko, adimenean bizi da: xede eta asmo bezala izaki ori pentsatu duen adimenean. Adimen ori, auzi ontan, Jainkoaren adimena izan bear.

Izakiak, bada, bakoitza bere lan berezia egitera jarririk daude. Eta ortaz gaiñera, izadi osoak ere, baltsan arturik, xede ta muga baten ondoren doala adierazten du. Izadia asmo batek darama, gogo batek darabil. Jakintza guztiek ez al digute ori agirian ematen? Munduaren atzea, iragana, gogoratu besterik eztago. Asieratik onera emandako urratsak zeintzuk izan dira? Lehenbizi, "nebulosa" delako ortatik, bititzaren maillaraño. Eta gero, biziaren lehen-taupada aietatik gizogana eldu arte, zer aurrerapen ikargarria, etengabeko alegiñean, beti goraka! Eta gizadiaren ibillerak mendeetan barrena: beronen aurtzaroa lehen zivilizazio aietan, gazte-denpora aro klasikoetan, sasoi oneko adña aro modernuakin. Poliki-poliki, manso-manso, eta neko-izerdi askoren artean, baiña alare etengabeko aurrerapena nabari da. Nahasmendu ta bolara txar batzuk gorabera, ba-da marra edo lerro jarraitu bat, etengabe gora-naiean leiatzen dena, eta gora abiatze ori gizarteko matxinada ta nahasmenduek, izadiko kataklismuek bezala, ezin dute galerazi. Guzti orrek zer adierazten du? Ustekabeak edo itsumustuak ezuela agintzen. Gogamena dela gidari.

Nola ustekabeari ezarri lan eskerga ori? Gizona, izaki miragarri

au, gorputzeko makiñaz gaiñera, sentipenaz, adimenaz, borondateaz, mintzoaz, konzientziaz dotatua den izaki miragarri au... ustekabearen lana eta frutua ditekela... Itsu-itsuan elkar juntatu diren atomuekin egiña izan dela... Ola mintzo dena nola ez artu erotzat? Mai-gaiñera dadoak botatzen dituzu (auzi ontan dadoen ordeaz atomuak idatzi bearko), eta berez, iñork ordenatu gabe, elkar juntatuaz, orra gizona, izaki arrigarri ori, aterea! Zentzu pixka bat duenak nola onart lezake uste ori...?

Ustekabea, itsu izan oi da. Eztu legerik. Ezta oberantza ari, eztu gorako leiari, aurrerapenaren berri eztaki.

Mundu zabal au, bada, asmo, gogamen edo lege batek darabil. Dena da neurri, kontu, egokitasun, gogo. Eta egokitasun onetan ba-da iraupen eta aurrerapen. Alperrik ibilliko dira sofismak eta matazak saillean jartzen. Ez digute sekulan buruan sartuko guzti ori bera bakarrik egiña izan ditekunik, edo guzti orren gaiñean Adimen bat eztagoenik. Gauza auk ez lirake probatu ere egin bear. Ain dira argiak eta berez ikusten direnak! Argi onen aurrean eztago begiak itxitzerik.

Ala ere, ba-da ikusi nai eztuenik. Zer moduzkoak dira jaun oiek asmatzen dituzten aitzakiak, edo nola konpontzen dira parregarri ez gelditzeko? Gezurraren aitzakiak eta okerraren gordelekuak konta eziñak dira. Saiatuko naiz, ordea, buru batzuetara biltzen, eta Jainko-ukatzearen korapillo nagusiok askatzen.

III

1. Zure pentsakera ori, gizonari dagokiona da, ez izadiari dagokiona. Zure arrazoinamendu oiek ezin ezarri dakiozke izadiko lanari. Izadia ezpaita gizakumea. Nondik dakizu lan egiten asi orduko, asmo baten bearrean dela, edo bere lekuan norbaitek xede bat asmatu bear izan duela? Kategoria oiek gureak dira soil-soilik. Guk, bai, guk aurretik ikusten ditugu xedeak eta ondoreak, eta uste dugu izadiak ere alatsu bear duela, baiña ortan engañu aundi bat datza.

Erantzupena.—Ba-du objezio onek egiantza. Bein baiño geiagotan erori izan da engañu ortan. Erantzuna, ordea, eskumenean dugu: gu ere, gizakumeok, ez ote gera izadiaren parte? Xedeen billa bagabiltza, izadiaren parte gentalarik izango da, noski. Beraz, izadiari dagokion zerbait da ori ere. Deterministek eztute gizonagan besterik ikusi nai, izadiaren baitezpadako agerkizun batzuek baizik. Eta nondik nora datozkigu gero objezio orrekin?

Edozein modutan ere, zer gera gu? Izadiaren lanetatik bat, noski. Ba-dugu jokera jakin bat, arriak bere zentzora jokera duen bezala. Ezgiñake xede-billa ibilliko, izadiak xederik ezpalu. Txorakeria da gizonagan xedea aitortzea, eta izadiari ukatzea. Esan dugunez, Xede orokarra da Jakintzaren oiñarria.

2. Beste batzuek, izadian agiri diren desordenuak edo xedegabeko lanak salatzen dizkigute: gaizki moldaturiko izakiak, alperriko lanegiñak, aur-galtzeak t. a. Eta esaten dute: ezta ordenatzaillerik, ordenarik eztagon ezkerro. Zenbat alperriko lan ezditu egiten izadiak! Oei erantzutea ezta zail. Ostatura bazoaz, eta an bazkari zatarra ematen badizute, zer esaten duzu? Ostatu artan eztutela kozinerorik? Eztut uste. Esango duzuna da zure bizkarretik diru egin nai dutela edo zuri ostutzen ari direla. Nolanai ere, jatekoen prestatzeko dagoena, kozineroa izango da, eta ez sokor-jotzaille bat. Ba auzi ontan ere berdintsu pentsa dezazun eskatzen zaizu. Ba-direla zenbait desordenu izadian? Baliteke. Agian baditu Jainkoak bere arrazoiak olako desordenuak permititzeko, edo gure iduriz desordenuak diren oiek, ordena edo egokitasun edatuago baten barnean sartzen dira. Naiko zaigu guri jakitea, izadian ba-dela aski ordena ta egokitasun, ordena bat ba-dagoela esateko, eta ori bistan da. Ordena onen barnean desordenu batzuentzat toki den ala ez erabakitzea, ori beste auzi bat litzake, ta nolanai ere, desordenu partikular oiek eztute indarrrik egokitasun orokar ori ukatzeko. Begiak dituan edozeiñek aitortuko du izadian ba-dagoela egokitasunera jokera.

Jainkoa aitortu nai ez duten oiek, ez al digute esaten, izadiko langintzaren aspian aurrerapen-lege bat dagoela gorderik? Aurrerapen-legea. Eta zer da ori? Aurrerapenaren lege-emalerik ezpaltitz, ez legoke olako legerik. Eta baldin desordenuak badira, ez al da ori bera ordena bat dagoelako señale? Ordenarik eztagoen lekuan, desordenuak ezpaitira nabarmentzen.

Bestalde, desordenu oiek sorrarazten duten eskandaloa, sarri askotan beintzat, munduko ordena ongi ez ulertzetik eldu oi da. Are fededunen artean ere arkitzen da alako jokera bat ordena ori aur-gisa ulertzera. Esplikazio batzuk aditzean, ba-dirudi dena egiña izan dela gizonari bizi-leku xamurrago bat antolatzeko asmoarekin. Baiña ustekizun oiek aurki gelditzen dira parregarri. Jainkoak erri-inguruetan iturriak jarri zituala-ta arritu egiten zan ura, parregarri gelditu zan bezalaxe. Jakiña, munduko ordena, gauza guztiak bezala, zuzen edo makur konprenitu eta azaldu diteke. Eta gaizki konprenitzen bada, parregarri ateratzen da.

Munduko ordena, bada, orokarrean osotasunean atzemaiten da. Mosaiko baten antzera baita. Mosaiko batean, pusketatxo bati, bakarrean eta berezian begiratzen badiozu, zirriborro itxusi batzuk baizik eztuzu ikusiko. Sinfonia batean ere, tajugabeko dirudian ots batek balezake bere tokia, eta guztiaren armonia ta egokitasuna egiteko asko lagun dezake. Ertigille Aundiari desordenuak eztio bildur ematen. Ba-dakike, nunbait, andik edertasuna ateratzen. Ba-daki legez kanpokoa ere bere xede ta asmoetara biltzen.

Euria beti ongarri balitz, eta aziak sekula ere ustelduko ezpalitu, obe al litzake? Nik eztakit. Izadia, aberatsa da. Ari eskubeteka dario bizia, etengabe ta neurri gabe. Ba-du indar, galera bat aberastasun biurtzeko. Ondarrak ere arentzat onurakor dira. Ezta ezertxo ere galtzen aren galtzarrean.

Giza-langilleak eztaki zer egin ondarrekin. Zapatariak larru-pusketakin, arotzak egur-ozpalakin. Izadiak, aldiz, ildakoen usteldurakin ere ba-daki izaki berriak sortzen. Erortzen eta galtzen den zernaik balio du aren lantegi jori-aberatsean.

Lantegi onetan, bizia sortzen den lantegi onetan, bada, izadiak darabilzkin elementuak, bakunak dira oso, jainkozko bakuntasun bategin. Eta era berean, joritasun ikaragarria adierazten dute aplikazioetarako eta mota guztiko kombinaziotarako. Aur-joku oien atzetik mundu zabal au ikusi ta besarkatu al izan duenaren begiratu zorrotza salatzen digu joritasun onek.

Zer garrantsi du, ba, auzi ontan, arkume bat bost ankakin munda etortzea, edo gizakume batzuk konkordun sortu oi direla jakitea, edo anai siamesen jaiotzeak? Jainkoaren indar sortzaillea eta beronen bide arrigarriak ez al dira ontan beste edozein gauzetan bezin ondo ikusten?

Bein predikari bat ari omen zan sermoia egiten. Jainkoak dena ongi egiten duela erakutsi naiez omen zebillen. Elizatik ateratzean, jende-arteetan bere zai omen zegoan konkordun oietako bat. Eta bira osoa sermolariaren aurrean emanik, auxe esan omen zion irriz: "Ikusten al du berorrek?" Eta predikariak erantzun: "Ba, ziñez, konkordun bezala, oso ongi moldaturik zaude, alajaiña!" Irri-solasa alde bat, ba-du mamia ateraldi onek. Izan ere, gogora dezagun pixka bat, izadiak lan ori moldatu zuaneko garaia. Sare mee orren barnera zerbait sartu da, samar bat, koskor bat, eta orren erruz bear etzena sortzen da, desordenu ikaragarri bat, alegia. Makiña batean arri-koskor bat eror badadi, makiña beingoan gelditu egiten da. Baiña izadia eztago zure makiña orren gisa antolatua, molda-erreza da, ba-daki oztopo orren gaiñetik jauzi bat egiten, eta oztopo ta guzti gizona moldatzen digu. "Gaizki egiña ateratzen zaio, ordea", ihardesten didazu. Gizarteko ar-emanetarako gaizki, baiña izadiak eztu orrekin zer-ikusirik. Izadiaren lana danez, beste edozein lan bezin arrigarria digu au.

Orduan Jainkoak ez al du izaki gaizki moldatu oien ardurarik? Bai, noski, baiña orain ez gera ari Jainkoaren Arduraz. Izadiaren langintzaz ari gera, eta guk dioguna da, konkordun bat, izadiaren lana den aldetik, arrigarria ta miresgarria dela, aren lan guztiak bezala.

Munduko egokitasunak Jainkoa ba-dela erakusten digu. Beraz,

akatsak ez dira benetazko akatsak, edo ez dira alde orotatik eta betiko akatsak. Jaurtitzen dizkiguten aitzaki eta korapilloak, olako xehetasun txatxarretatik artuak izan oi dira beti. Kasu au edo ura aipatzen digute. Baiña bistan da, gauza oiek ez tutela ainbesterañoko indarririk, munduan agiri den ordenantza ederra deuseztatzeko.

Zer esango genduke koko edo mamarro txiki bat tapiz baten barnean balego, eta an ari okertu batzuk ikusirik, esango balu: Emen eztago dibujorik, marrazkirik; mataza naspil bat baizik eztago emen? Ba orixe gertatzen zaio ateoari. Eta gaiñera ateoak eztu aitzakirik, mamarroak daukan bezala. Mamarroak ezpaitu dibujorik ikusten, eta ala barkakizun da. Ateoak, berriz, bai, ikusten du, eta ala ta guztiz ere ustekabeari ezarri nai dio lan miresgarri ori.

3. Baiña ba-dugu beste zerbait, kausa ordenagille ori erditik kentzeko. Ezta ustekabea, eta ez alabearra. Oraingoan asmatu digute beste tresna bat. Eta bai bataiatu ere: *Evoluzioa*, orra. Ateismuak bere armatzat artu duen tramankulu ikaragarri eta bortitza auxe.

Munduaren azken esplikazioa bezala ekartzen badigute, evoluzioa engañu bat baizik ezta, lillurapenezko engañu ikaragarria. Jakintzaren landan zerbait esplikatu dezake, Filosofiaren alorrean deus ez. Eta beste aldetik, evoluzioa guztiona da, esan nai dut, denek onart dezaketen gauza. Itsumendi gaitza edo fede txar aundia bear da, Evoluzioa Jainkoaren kaltetan dijoala uste izateko; edo esplikazio orrekin Jainkoaren utsunea bete ditekela pensatzeko.

Nondik-nora edo nola bete dezake Evoluzioak, biraldakuntzak, Jainkoaren lekua edo zeregiña? Edozein gauza esplikatzeko, Jainkoaren esku-sartze bat nai duten oietakoak bagiña gu, orduan bai, gu ondatzera letorke evoluzioa; baiña ez gera oietakoak. Zergati naturalak guk aitortzen ditugu. Oñaztarria esplikatzeko, bein tximista-indarra ezagutu ezker, eztago Jupiter gana jo-bearrik. Izaki bizidunen mailladi luze ortako ar-maillak, bata-bestearekin elkartuak dau dela probatzen bada noizbait, eta Jakintzak erakusten badu goi-maillatoko izaki bizidunak evoluzioz azpikoetatik eldu direla, orduan, jakiña, "creaciones sucesivas" direlako oik erreka joko dute, baiña bost ajola zaigu guri teoria orrengatikan. Gu ez gabiltza fenomenuen kausa urkoen billa, kausa atzena edo lehena galdetzen dugu guk. Adimen sortzaille ori, gauzetatik urbillago edo urrutiago arkitzen ote den, artez eta bitarteko gabe, edo tartekoen bidez sortzen ote duen jakitea, ori beste kuestioa da, eta emen ajola gutxi duena. Ziñez, mundua evoluzioz egiña izan dela esateak, eztigu guri ondoez aundirik ematen.

Ez gabiltza emen mundua *nola* egin den galdezka. Guk galdetzen duguna ezta *nola*, baizik *zergatik*. Evoluzioak prozedura bat, era bat, modu bat adierazten du, eta ez zergati bat. *Nola* jakin nai duenari

zerbait esaten dio, zergatiaren atzetik dabillenari, deus ez. Eta zergatik dago evoluzio bat munduan? Eta evoluzio orrek zergatik du egokitasunerako joera, kaos naspil batera jo bearrean?

Ez al duzue ikusten, azitze-lan miragarri ori dela, ain zuzen ere, Jainkoa probatzen eta erakustera ematen duena? Ba-dakit Jainkoetsaien erantzupena: evoluzioak ba-ditu bere legeak, eta lege oien indarrez ari da etengabe lan ta lan. Materiaren legeak! Baiñan oietxek dira ba Adimen ori agertzen digutenak! Legeak baitezpadakoak omen dira, eta ez omen dago emen geiago galdetzerik edo billatzerik. Orra zer esaten duten gu isil-arazteko.

Baiña zeri esaten zaio bearrezko, premiazko edo baitezpadako? Gauza bat nai ta naiez, derriorrean, uts egin gabe gertatzen denean, eta beraz, alde z aurretik ziurtasun osoz gertatuko dela jakin ditekenean. Adibidez: biar eguzkia aterako da: orra egiteen aldetik baitezpadako den gertaera bat. Baiña bestela gertatzea, asmatu ere ezin ditekene gauza baldin bada, orduan beartasun ori ezta egitezkoa bakarrik eskubidezkoa ere ba-da. Edozein lanegiñek, sorkarik edo efektuk, ba-du kausa bat, zergati bat: orra eskubidezko beartasuna. Izadian nabari diren bearrezko oro, egiteei dagozkionak dira, beartasun fisikoa adierazten dute soil-soilik, eta olakoetan atea zabalik dago arutzago joateko, azterketa geiago egiteko. Kañoia dispartzean, bala ba-dijoa baitezpada, nai-ta-naiez, bere xede jakiñera; baiña ori izango da norbaitek gauzak ala eratu ta tajutu zituelako. Gusa berean, gure auzi ontan ere zillegi da, beartasun orren azken ingura sistraia edo erroa billatzea. Claude Bernard-ek esana da —eta egoki esana—: “Evoluzioa ezta besterik auxe baiño: joanera bat zuzenbide baten arauz, eta joanera orren elburua alde z aurretik ezarria izan da.”

Arritzekoa da, baiña jainkoa ukatzeko ateratzen diguten argumentuak, Ura ba-dela probatzeko balio du. Bai, alaxen. Izadiko bear edo na-ta-naiezko orrek Jainkoa adierazten baitu.

Izlari bat ba-omen zebillen Jainkorik eztagoela erakutsi naiez. Eta bere tesis orren siñistamendu bezala, aipatzen zuen Lurra biribilla dela, eta eguzkiaren inguruan jira-biraka ari dela. Entzule batek galdegiten dio:

—Eta orrek zer probatzen du?

—Orrek probatzen du Jainkorik eztagoela.

—Jainkorik eztagoela? Bai zera. Orrek probatzen du mundua egin duenaren jakituria...

Darwin-ek idatzi zuen, munduak, bere osotasunean arturik, adimen ordenatzaille batetik datorrelako susmoa edo impresioa uzten ziola; baiña gero, xeeke, elemento bakoitzari kasu egitean, susmo ori suntsitu egiten zitzaiola. Eta ola, xeeke ta partikularki gauzei begiratuaz, zer nabaritzen zuen? Elementuak elkarrekiko burruka itsuan,

eta elementuok burrukaren beraren indarrez organizatzen zirela. Penagarri da jakintsu bat ola izketan aditzea. Norbaitek, erloju bat ikustean, esango balu bezala: bai, lehenbizikoz ikustean, ba-dirudi tresna au orduak markatzeko egiña izan dela, baiña gero, xeeki begiratzen zaionean, ezta an besterik ikusten baizikan gurpiltxoak, pailakak, pisuak eta baitezpadako legeak... Tresna bere osotasunean artu bear da, jakiña, ordena ta egokitasuna, guztiari dagokion zera baita.

Askoz zuzenago mintzo zan Lamark, transformismuaren asmatzaillea: Izadiko legeen betetzeak —dio onek— Jainkoaren naia adierazten du, lege oiek Arengandik eldu dira-ta.

Jakintzak, bada, ezin dezake arriskuan jarri gure fedea. Adimen ordenatzaille ortan dugun sifüstea, esan nai dut. Emagun noizbait mundu zabal orokarraren azitze-lan osoa argitan jartzera eldu dela. Orrekin eztu Jainkoa erditik kentzen. Ukatze bat barik, revelazio berri bat litzake ori. Eta Jakintzak argitutakoaren gain, filosofia letorke orduan galdetzera: zuk arkitu dituzun lege oiek, nondik eldu dira? Munduaren azia Jainkoak sortu bear izan du. Berak jaurti zuen azi ori, eta gaiñerakoak ortik ilki dira. Azia, ordea, bear zan sortu.

4. Alemania-aldetik etorri zitzaigun filosofia-mota bat, Hegel-ena. Eskola orrek aitortzen du munduak ba-duela xede bat, aurrerapen-lege bat. Xedetasun ori, ordea, itsua da, eztaki bere buruaren berri, eta mundu eta izakien barnean datza. Aurrerapenaren nai edo leia ori da, ain zuzen ere, munduan agintzen duena. "Dena da posible, Jainkoa bera ere bai": bitxikeria ori Renan-ek esana da. Agian, egunen batean, aurrerapenak Jainkoa bera ere sortuko digu. Lehenbizi kaos utsa besterik etzan; gero, bizigabekoen kimika eldu zitzaigun; geroago bizia sortu zan; urrango, abereak; eta azkenik, gizona, bere gogamen ta guzti. Orain arte aurrerapenak eztigu eman gizona baiño lan bikaiñagorik. Baiña ezta dudarik: denporakin sortuko ditu, eta azken buruan, zergatik ez, Jainkoa bera sortzera ere iritxiko da. Logomakia oetatik zertxobait ulertzen duenari, nik zorionak ematen dizkiot. Txorakeria galantagorik eztu giza-gogoak sekulan asmatu.

Entzun duzu, irakurle. Evoluzioak noizbait Jainkoa emango omen digu, bere azken lana ta izaki gorena bezala. Eta evoluzioaren asieran eta oñarrian, zer jartzen digute jaun oiek? Aizea, deus ez. Aurrerapen-lege bat, diote. Lege bat, bai, baiña ori gertaera bat baizik ezta. Eta guk gertaera orren arrazoia nai dugu. Zergatik edo nondik dator aurrerapen-lege ori? Zerk ibillarazten du izadia aurreruntz, an ezpaldin bada Norbait?

Evoluzio bat, berez lanean ari dena, bere buruaren berri eztakiana,

eta alere adimena adierazten duena. Egokitasuna ta ordena dariona. Organizazio ta antolamendu bat, iñork agindu, asmatu ta amestu gabe... Zer dira oiek? Ordu-laurden bateko atsegingarri izan ditezken paradojak, gogamen-jokuak. Baiña galdekizun aundi oni ola erantzutea, seriotasunik gabe ibiltzea litzake. Iñori olakorik aditzean, ba al dakizu zer galdetzen dudan? Ea nitaz edo bere buruaz burla egiten ari den jaun ori. Ea zorakeria sistematzat sartu nai diguten, edo denpora pasatzea filosofia biurtu ote zaigun.

* * *

Bukatzeko. Ordena, ukatu ezin diteken gertaera bat da. Eta gertaera ori ezin esplikatu diteke, gogamen batera jo gabe, bere buruaren berri dakian adimen bat ipiñi gabe. Mundua baiño lehenago ta gorago den Izaki jakintsu ta boteretsu bat jarri gabe. Munduaren ibilera ta martxa aldez aurretik ikusi ta egokitu al izan duen Norbait. "Goi-langillearen begipean, abere-mota guztiak biraldakuntzak egiten ari dira mendeetan barrena." (A. Gaudry.) "Mundua, adimen baten agerpena da. Adimen emankor eta sendo baten agerpena. Mundua, sifistamendu argia da, Jainko personal bat ba-dela jakiteko, gauza guztien lehen Egille eta mundu orokar onen Gidari bat ba-dagoela erakusteko." (Agassiz.)

L. VILLASANTE, O. F. M.

ASTOA PINTORE

Pintura berriya, Arte gaztea, Kubismoa, Surrealismoa, Abstraccionismoa eta onelako izenekin ainbat era berri gaurko egunean sortu diran ezkerro, naiko eztabaida eta jarduna badabil artista eta artezaleen artean. Zer esanik ez dago, aitortu bearrean gaudela, pinturak ere, beste arteak bezela, bere aurrerapenak ekarri bear zitubela, gizarteko berritzeak eskatzen duben neurriyan. Bidezkoa da-ba, era berri auek dakarten deyari gaurko gazteak gogoz erantzutea. Bañan ba ote dira benetan artzekoak ainbat eta ainbat itxuragabekeri, *ismo* oyetxen izenean ikusten ditugunak?

Naspilla ikaragarri ontan, oietako kuadro baten aurrean begira jartzen dan gizon zentzudunak, ba dauka naiko buruauste egiya gezurragandik berexitzen. Nola nabaitu, sarri askotan, azpiyan dakarren *siriya*?

Ez da gaurkoa auzi auxe. Ara: Orain berrogeitazortzi urte (1910), Paris'en, onelako eztabaida batean, ango idazle edo literatoen lagunarte batek, "Fantasio" izena zubenak, deabrukeri bat asmatu zuben, pintura berri orren azpian zer egon liteken jendeari agertzeko. Montmartre'n izaten ziran gazte ayek, eta beren biltokia "*Le Lapin agile*" izeneko taberna bat zuten.

Ara ba, Taberna jabeak asto gazte bat ba zuben, eta "Fantasio" tarrak astoa eskatu zioten... ara zertarako:

1'go: Notario bat (M. Paul Henri Brionne) ekarri zuten.

2'g: Argazkari edo fotografo bat ere bai.

3'g: Pintzelak, koloreak eta oyal zuriya gertatu zituzten, eta azkenik.

4'g: Astoa ekarri, eta isatsean pintzel aietako bat sendo lotu zioten.

Notario eta fotografoa eldu ziranean, sayoari ekin zioten gogotik, bai gizonak eta bai, batez ere, astoak (astoa, pintore, eta gizonak serbitzari). Gizonetako bat oyal zuriya isatsaren kontra-kontra

eusten jarri zan; beste batek, pintzela koloretan bustitzen zuben, eta irugarren lagunak, astoari, muturrera, pentsu goxo bat luzatzen zion.

Kutiziyaz irrikiturik, astoa, isatsari eragiten asi zan, oratutako pintzelakin, zirt eta zart, zirriborro ikaragarriyak oyalean markatzen zitubela eta ixtante batean, berebiziko *kuadroa* margoztuta utzi zuben, notarioa eta fotografoa testigu zirala.

Plisti-plasta areri zerbaiten izena edo tituloa eman bear, eta auxe ezartzea erabaki zuten: "*Eguzkia Adriatiko'an ezkutatu zan*". Bañon ez au bakarrik: burla aretxek bai zekarren bere asmoa-ta. Egun aietan, Paris'en *Salon des indépendants'en*, *pintura berriaren* erakusteta zan, eta ara, estilo berriko *kuadro* bat balitz bezela, ametituko ote-zuten, bidali zuten zorioneko *kuadroa*... eta bai ametitua izan ere astoaren lana! Beste *kuadroen* artean, antxe egontzan bixtan, iñork antz eman gabe nolako *artistak* egiña zan, bada barrengo aldean, alako firma bat zeraman, esaten zubena: *J. R. Boronalli*.

Au guztia, 1910'eko udaberriyan gertatu zan, eta orduko Jorrala'ren 28'ko "*La Ilustración Española y Americana*"-k jazoera parragarri aren berri eman zuben txeetasun edo detalle guztiekin, argazkiaz, notarioaren agiriaz eta abar. Andik artu det ixtori onen mamiya. Eta egitan gertatua dala, onetxek erakutsiko: Orain lau bat urte, "*Le Figaro*"-n irakurri nuben nola Paris'en eldu zan (Londres'tik, uste det), jaun bat, *kuadro* batekin, aspaldiko bere jabeari bueltatzeko asmoan. *Kuadroa*, "*Adriatiko*" zelebria zan, eta seriyo asko, testiguen aurrean, Roland Dorgeles'eri eman ziyon. Roland Dorgeles, *novelista* bikaiña, oraindik bizi dana, sasoi bateko bromazale aietako bat da.

Ez da errexa, omen ikusten danez, *pintura* berrien azpian ziriya eta gezurra nabaitzea.

DUNIXI

MUNDUZ - MUNDU

BILBAO'TIK

TXISTULARIAK

Aprilleko 27-an txistulariak Luchana-n eman dute konzertu eder bat. Berrogetaamarretik gora ziren deiari erantzunda agertu zirenak.

Konzertua baiño leen Artzain Ona Parrokiako dantzari gazte ta aurrak, mutiko ta neskatilla, taldetan bereizita zenbait dantza eman zituzten. Luis Torre jaunak gertatzen ditu dantza guztiok.

Gero txistulariak, Torre jauna bera zuzendari zelarrik, programa au jo zuten: Leenbiziko partea, Ate txukuna, L. Vergara; Contrapas, L. Urteaga; Txistulariak, V. de Zubizarreta; Minueto, Monzon; Alborada Segura, A. de Yurrita. Bigarren partea, Beti aurrera, G. Burtrón; Iztilargi, L. Urteaga; Mendiko soñuak, Guridi; Agur jaunak, Zubizarreta.

Bazkaltzera joan baiño leen, ardo zuria, beltza ta beste edari baztuk bazkalaurreko zenbait janarirekin nastean artzera joanda, Parroko jaunak eskerrak eman zizkien, eta an zegoan ezkerro Jose Maria Olaizola jauna, txistularien batzarreko zuzendaria, txaloka eskatu zuten itz egin zezan, eta orrela egin zuen txistuaren birtuteak adierazirik.

Zenbait asmo dituzte taldean konzertuak emateko aurten: Iruñea, Miarritze, Bilbo, eta Gasteiz, dakigunez.

LEENBIZIKO OSTIRALETAKO KOMUNIÑO

Eskolapioetan, maiatzeko 2-garren egunean asi da euskaldunentzat leenbiziko ostiraletako komuniñoa. Gabeko zortziretan izan zen meza, Aita Berriatua-ren "Lagunarteko mezea" erabilirik galde erantzunetarako. Gente ugari egon zen.

IKASTAROA BUKATZEAN, EUSKAL- LITERATURA TA EUSKERAZ IKASTEN ARI DIRENAK EGINDAKO TXANGOA

1958-VI-8.—Igande egunez, Bizkaiko ta Gipuzkoako erri askotan euskal-literatura ta euskeraz ikasten ari den zenbait gente, Euskaltzaindiaren eta Gipuzkoako Diputaziñoko Urkijo Mintegiaren babesa dutelarik, Mernagoiti-ra joan da txango, ikastaroa bukatzean. Bernagoiti Bizkaiko erri txiki ta dotore bat da, Euba ta Durango bitartean gane batean kokatua dagoena, eta ikuspegi ederrez eta apaindura naturalaz ornidua.

Lagun asko bildu zen an, batez ere gazte-gentea, eta euskal-erromeria bizi bat gertatu zen, auresku ta beste dantza batzuek eta guzti, bildu ziren gazte zenbaitek egiñak, beren artean bat edo beste Dindirri-ko dantzari. Iorreta-ko gazte mordo batek koru bat prestatu zuen eta euskal-kanta batzuek ederki baiño ederkiago eman zituzten, bat Astarloa-ri eskeiña dagoena, joan den mendeko jakintsu ezagun durangarrari.

An zeudenen artean euskal-kanta ugari kantatu zen, batez ere bazkalondoan, gauzarik agirierna eta pozgarrierna izan zelarik. Angelus-a jo zuenean, Bernagoiti-ko parroku jaunak —an zegoan Zorrontza-ko beste jaun apez gazte batekin— euskeraz errezatu zuen, eta geldiene bat izan zuen erromeria alai eta humere onekoak.

Bilbo-tik autobus bat Estella-raiño joan zen. Meza Estibaliz-en entzun zuten eta itzultzerakoan Urbasa-n ere izan ziren.

SAN ANTONIO PADUAKOARI TA JESUSEN BIOTZARI BEDERATZIURRENA

San Antonio Paduakoari eta Jesusen Biotzari bederatzziurren bana batera antolatu diozkate euskeraz Frantziskotarrak Iralabarri-ko komentuan.

URREZKO EZTAIETAN TXISTULARI BATERI GORAZARREA LEIOA-N

Bagillak 22, igandea. Egun onetan Leioan gorazarre bat egin zion erriak bertako txistulari bateri, txistua joten berrogeta amar urte daramazkiala-ta. Joakin Basañez da bere izena.

Leenbizi meza nagusia egon zen. Gero Leioa-ko kaleak pozez bete ziren aldamenetako txistulari asko agertu zelarikan, Bilbo-tik eta Nerbion ibaieko ertzetatik. Guztiak bildu ziren an txistulari zaarrari,

obeto esango genduke gazte urtetsuari, ohore egiteko. Kale-jirak egin ondoan pelota partiduak egon ziren Ayuntamiento azpiko frontoian.

Erriko neska gazte bat il zala-ta gentea gorpuari lagun egitera joan zen, eta onen ostean egin zuten txistulariak agerraldia, denak batera erriko plazan, zenbait gauza jo zutelarik.

Erriko alkateak larruzko izkribu baten emaitza egin zion Joakin-eri, artan agertzen zirelarik ango bazkun batzuen ezkutuak, mendizaleena, eiztari ta arrantzu-zaleena, ta futbolistena, eta onez gaiñera firma asko ta asko.

Gero txistularientzat, eta etziren norbaitzuentzat ere bai bazkari bat egon zen frontoian alako gauzetan oi den umore onarekin. Bazkalondoan txistulari batzuek Joakin-en omenez jo zuten eta bertsolariak ere berotu ziren. Eusebio Zubiaga Urduliz-ekoa, Luis Lloña Leioa-koa eta Castrejana Loiu-koa. Leenbizi agurra egin zuten, gero txistulari ohoratuari ta Leioa-ri zenbait bertso bota eta asi ziren elkarrerri zirikadaka mai gaiñera igonda, noizean bein txistulariren batek zerbaít joten zuenean deskantsu txiki bat arturik. Bukatu zen angoa eta maikideak joan, baiña oraindik ere bertsolariak taberna baten sartuta jarraitu zioten temari eten gabe. Andik atera ta kamiñotik ere bertsoan arratsaldeko bederatzi ta erdietan mai baten inguruan burkatzeko, lagun pillo bat aldamenetan entzule zegoala, tragu bat eta bestearen tartean erantzuna batak besteari egiñik.

BILBO-KO NAFARRAK SAN FERMIÑETAN

San Fermin egunean Bilbo-ko Nafar-etxeak Buenos Aires Teatroan jaialdi eder bat antolatu zuen gabaz. Egunez zenbait gauza izan zituzten, urtero oi duten bezala.

Bilbon-n nafar asko bizi da eta ori dela-ta beste etxe aundiago ta zabalago batera joatekoak dira, eta an zenbait gauza antolatu euskal kutsukoak, bai nafar eta bai bizkaitar, zeren emen bizi diren ezkerro Bizkaiko espirituaz ere kutsatu nai dute, nafarra galdu gabe, eta beti nafar izaten jarraiturik. Orretarako nolabait lagundu die Nafarroako Diputaziñoak eta ara jo zutenean laguntasun eske, indar geiago izango zuelakoan eskabideak, adierazi zioten nola Bilbo Nafarroako erririk nagusienetako bat den, kontuan edukirik milla asko dagoela nafarretan. Eta Diputaziñoak aintzakotzat artu zuen argumentu ori.

Teatroa guztiz beterik zegoan txartel bakartxo bat ere gelditu etzelarik saldu gabe.

Leenbizi Alonso jaun zuzendariak itz egin zuen bero eta sutsu guztieri agur egiñik, baita an geunden bizkaitar ta bilbotarrerri ere. Jaialdi osoak kutsu nabarmen bat izan zuen asieratik bukaeraraño,

izlariarengandik beragandik asirik: Nafarroak Bizkaiari anaitasunezko besarkada bat eman, ta baita Bizkaiak Nafarroari.

Eta asi zen, leenbizi Nafarroako jota bi kantatu zituztelarik neska ta mutil bik. Gero Bilbo-ko "Gaztedi"-koak zenbait dantzaldi egin zituzten, leenbizi aureskua eta gero Nafarroako ta Zuberoako dantza batzuek. "Iruñako" taldekoak zenbait gauza kantatu zituzten benetan ederki. Bilbao anai paillazoak ongi eragin ziguten barre. Bata nafarra omen da ta bestea bizkaitarra, eta guztien aurrean besarkada bat eman zien elkarrerri Nafarroak eta Bizkaiak elkarren artean emango balute bezala. Bilbo-ko Robles Arangiz aitzak euskal kanta batzuek kantatu zituzten bozetan ta gente guztia arrituta ixil-ixilik gelditu zen ango sentimentu sakon ta fiñtasunez jabetu nairik. Asko nabarmendu zen mikrofonoaren bidez egingo zena aurkeztutzen zuenaren umore ona.

Gentea benetan pozik atera zen eta gaiñera urrengo urteetarako obetzeko eskeintzak entzun zituen.

"EMBATA"-KOAK UTS EGIN ZIGUTEN

Santiago bezperan Bilbo-ra allegatzekoa zen "Embata" batasuna osatzen duten estudiante andana bat, Bidasoaz andikoak. Deustu-ko Unibersidadean izango zuten itzaldi bat urrengo goizean Jose Luis Alvarez Enparanza-ren kargu eta Santiago biaramonean beren batzarrere nagusia.

Astiz jaunak "La Gaceta del Norte"-n ongi etorria egin zien etortzekoak ziren egun berean, baiña etziren agertu.

Oleaga ta Altube jaunak Gernika-ko batzar-etxean aurkitu nituen Carrandi jaunarekin berriketan, zai zeudela ea noiz allegatuko ote ziren, Euskaltzaindiaren izenean ongi etorria egiteko Arbola Santuaren azpian. Baiña etziren agertu.

Emengo gazte estudiante asko benetan pozik zegoan aiek ezagutu eta artu emanetan asteko. Elkarren arteko espirituaren ezagueran geroago ta baterago ibiltzeko asiera izango zelakoan zeuden. Baiña etziren agertu.

Zerbait gertatuko zitzaaien eta ezin bete aldezaurretik erabakia.

Dei bat egiten diet itz auen bidez jakinerazteko nola oraindik ere egarri ori, elkarganatzeko joera ori, eztela eten gure barnean eta prest gaudela orain eta beti edozertarako.

TXISTULARIAK BILBO-N

Agustuko ogeitairuan berreun ta irurogetaamalau txistulari egon zen Bilbo-n txistua jotzen. Goizeko zortziretan kale-jira batzuek egin zituzten eta gero Ayuntamiento aurrean "Agur jaunak" jo zuten.

Amabi ta erdietan izan zen Arenaleko joaldia. Oso ordu txarra izanagatik, asteguna baitzen, izugarrizko gente aundia zegoan gogoz entzuteko ain gutxitan entzun oi den alako joaldia. Jo zena izan zen: Leenbiziko partean, Reverencia — Luis Urteaga, Mendiko soñuak — Jesus Guridi, Minueto — Vicente Monzon, Amaya-ko ezpata-dantza — Jesus Guridi, Beti aurrera — Gerardo Butron, Bigarren partean, Idiarena — Eduardo Gorosarri, Orduña — Pedro F. de Aguirre, Fandango — Jose A. de Erauzquin, Arin-Arin — Eusebio Basurto, Iztillargi — Luis Urteaga, Agur jaunak — Isidro Ansorena. Zuzendaria Jose Maria Bastida izan zen, Gasteizeko Erriko-banda ta Koralaren direktorea. Txalo ugariren artean amaitu zuten, “Agur jaunak” Lascurain jaunak zuzendurik guztiak buru-utsik eta zutik entzun ondoan.

Eguerdiari Arizona-n izan zuten bazkaria txistulari guztiak eta geiagok, irureun eta lau maikide guztiz. An zeuden Zuazagoitia Bilbo-ko alkatea, Gaztañaga Ayuntamentuko gobernaziñoko burua, sei kontzejal, Urivechevarria Gasteizeko Ayuntamentuko teniente-alkatea, Eduardo Cortijo Irun-go kontzejala, Roger Ferrus Miarritzeko kontzejala, Arabako Diputaziñoko vizepresidentea, eta musikarieren artean Victor Zubizarreta, Jose Olaizola, Luis Urteaga, Bruno Muñoz, Estebe eta beste batzuek. Bazkalondoan itz batzuek esan ziren. Jose Maria Olaizola-k euskeraz ere egin zuen. Arabako Diputaziñoko vizepresidentek, Ferrus jaunak frantsesez eta Zuazagoitia jaunak. Oñek esan zuen berak sentitzen duena Olaizola jaunak egiten duen bezala euskeraz ez egitea dela. Txistulariak asko goratu zituen eta esan ere zuen nola Euskalerrria bat den Bidasoaz andikoa ta emendikoa eta historia bakarrik izan dela bereizi dituen. “Gero arte” euskeraz esanik bukatu zuen.

Txistulari guztiak batera “Agur jaunak” kantatzen zutela autoridade guztiak alde egin zuten eta antxe bertan asi zen txistularien batzarre nagusia, bostak inguruan. Lascurain jauna ohorezko presidente izendatua izan zen, Bergara-ko semea bera eta irurogetamasei urte dituelarik txistularirik zaarrena dena. Batzar-buruak Arabarrak izango dira datozan urte bietarako, eta Onraitia, Yus eta Bastida jauneri eman zitzaizen eskubidea gaineraoak izendatu ditzaten. Bilbo-ko alkatea eta Urteaga jaunak ohorezko bazkide izendatuak izan ziren.

Beraz urte bian Araba-n ekingo diote lanean ain gora aundia artu duen txistularien batzarre onen asturua zuzendurik.

GOIZALDI-KOAK BILBO-N

Txistularien egun berean, arratsaldeko zazpiretan Goizaldi-ko donostiarrak agertu ziren Arenalean beren dantza, kanta eta humorea-

rekin. Leenbiziko ta azken agurra euskeraz egin zuten, eta bitartean humorista oso on batek ematen zuen egin bear zutenaren berri, ta baita zenbait gauza barregarri kontatu ere, noizpenka ziri ederrak sarturik euskeraren gainean, euskeraz itz egitea dotoretzat artu dedin geroago ta geiago. Oso gustura egon zen ango gente mordo aundia.

BIZKAIKO BERTSOLARIEN LENENGO SARIKETEIA

Euskaltzaindiak antolatuta, Bilbo-ko jaien barruan, Ama Virginiaren egunean egitekoa zen, agustuko amabostean, baiña eguraldi oso txarragatik atzeratu bearra egon zen. Goizean eguraldi ona zegoan eta zortziretako mezatara joan ziren bertsolariak Begoña-ra, eta andik ateratzekoan bertso bana bota zien Ama Virgini Begoña-koari.

Agustuko ogetaluan egiteko erabakia artu eta orrela adierazi zen. Arenala puntatik puntara beterik zegoan, errietatik etorritako gente asko ta asko ikusten zelarik.

Asiera eman baiño leen itz bi esan nituen mikrofonotik:

“Arratsalde on jaun andreak:

”Gure txistularieri entzunda gero, eta bide batez zorianak emonik
”atzo emen kiosko onetan bertan egin eben joaldi eder eta bikaiñagai-
”tik, Bizkaiko bertsolarien leenengo sariketean asiko da. Berbatxo bi
”esango deusuedaz asi baiño leen. Leenengo, eskerrak emoteko biotz
”biotzez Euskaltzaindiaren izenean ain gogoz etorri zarien guztiori
”eta batez bere errietatik ain zintzo etorri zarien guztiori, eta gero
”esateko Euskaltzaindia prest dozuela gure izkuntzearen alde ekiteko
”aal dauen neurri guztian. Orain emen aurrean daukaguz prest Biz-
”kaiko zazpi bertsolari bertotan su ta ke ekiteko asmotan, nok eroan-
”go leenengo saria, gero errietatik zear jaietan, ezteguetan eta beste
”toki guztietan euren izen andia zabalduaz batera bertsoak eta gure
”euskerea bide batez zabaltzeko usteagaz. Danok dakizue humore ona
”eta zorroztasun andia eraingo deuskuela baztarretatik gure bertso-
”riak, ain bearrezkoa dogun humore ona batez bere. Orixe da, ain
”zuzen bere, bertsolariak daroana. Eta geiagoko barik asierea emongo
”deutsagu Bizkaiko bertsolarien leenengo sariketeari.”

Onela egin zen: Leenbizi, agurrezko bertso bana, batak bestearen atzetik. Gero bertso biña Bizkaiko oraingo bizimoduaren gainean, leenagokoakin konparaturik. Onen ostean biñaka agertu ziren. Ematen zen puntuari jarraiturik bertso bana egin eta segituan teman asten ziren iruna bertso egiñik. Ipiñi ziren puntuak auek izan ziren: 1. Ardaoazale askok txikiteuan sarri neurritik kanpo edan. 2. Gaur arrastian Bilbo onetan jai andi au ikusita. 3. Lengo egunean joan giñean guztiok Begoña aldera. 4. Gaur eguneko neska gazteak zaku moduzko jan-

tziak. 5. Bertsolaria~~k~~ erririk erri euskerea indartuko. 6. Diru bakoak dabilza beti guztiz txarto erdi baraurik.

Bigarren ekitaldian zazpi bertsolaritik lau gelditu ziren, bat sortez. Biñaka agertu ziren. Leenbizikoeri ipiñi zitzaien gaia izan zen, batari automovillak dituen ventajak eta besteari astoak dituenak, eta puntuak : 1. Bilboko festa nagusietan euskerea da agertu. 2. Baserritarra gaur egunean ez jaku bizi kontentu. Bigarrenei, batari oraingo modez, eta besteari moda zaarrez, eta puntuak : 1. Kopa ederrak dirutza ona Bilbon gelditu zirean. 2. Bide luzea ta neketsua lurretik dago zerura.

Etzen egin azken biekin irugarren ekitaldirik oso berandu zelako.

Erabakia onela artu zen : Leenbiziko saria, Valentin Enbeita Muxika-koari, Bizkaiko Diputaziñoaren kopa ta iru milla peseta. Bigarrena, Juan Ormaetxe Larrori-koari, Bizkaiko Ahorro-kaxaren kopa eta bi milla peseta. Irugarrena, Jose Alberdi Mañari-koari, Bilbo-ko Ahorro-kaxaren kopa eta zazpireun ta berrogetaamar peseta. Laugarrena, Asensio Bidaurrezaga Getxo-koari, bosteun peseta. Bosgarrena, Eusebio Zubiaga Urduliz-koari, bosteun peseta. Eta seigarrena ta zazpigarrena, Pedro Kastrejana Loiu-koari eta Florenzio Zarraga Berango-koari, bosteun peseta bakoitzarentzat.

Kopadunak agurrezko bertso bana bota zuten.

Bitarteetan txistulariak egin zituzten joaldi batzuek. Itziar Arrarte-k akordeoia jo zuen. Eta Zortzi-Alaiak euskal-kanta batzuek kantatu zituzten oso ederki.

Urrunean gente asko zutik ikusten zen, ezarleku gabe, eta ematen zuen etzela iñor aspertzen, ezta nekerik artzen, adi adi zeudelarik guztiak.

Azken momentuan bertsolari asko agertu da kantatzeko prest. Baiña aurren ezin izan da eta datorren urtean izan bearko du. Beraz, errietan egingo dira burruka batzuek ia nortzuk geldituko Bilbo-ko finalerako. Badirudi, gaiñera, diru kontuan oraindik alderdi obeak egongo direna. Bien bitartean ekin bertsoak findutzen eta adimena zorrozutzen.

Oso gustura jakin dugu Gipuzkoan ere beste ainbeste egin nai dena, eta baita Nafarroan ere. Ia bada, modu orretan guztiok asten garen bertsogifien argi eta zorrotz elkarrerri ziriak sarturik.

LEIOA-KO POBREEN ALDE IBAIONDO-KO LANDAN AMABOST DANTZA-TALDEK EGINDAKO DANTZALDIAK

Aietatik sei talde neskatillazkoak ziren eta bederatzita mutillezko

Bostak inguruan asi zen jaialdia eta guztiak txalo artean atera ziren landara : Getxo-ko banda, Leioa-ko lodiak eta argalak, jotan

Bizkaiko txapeldun direnak, eta gero dantzari guztiak. Leenbizi biko-
teak dantzan ekin zioten. Gero futbol partidua lodien eta argalen ar-
tean, Getxo-ko bandak bere musikarekin alaitasuna eragiñik, eta ostean
dantzariak. Leenbizi mutillak eta gero neskatillak txalo beroen artean.
Bukatu ondoan guztientzat asi zen txistua jotzen Ibaiondo-ko belar
gaiñean, eta erromeria bizi bat gertatu zen gaberarte, eta Leioa-ko
kale guztiak txistuz eta poztasunez bete ziren.

ALFONSO IRIGOYEN

VALENCIA'TIK

Bernardo Artola, valenciar olerkaria il da.—Zerbait mintzatu nintzaizuen igaz olerkari onetzaz, Castellon'en egin 1957 olerkari sari-ketan garaille irten zalarik, beingo ez ba-zun ere. Izan ere valenciar izkuntzak zuan olerkaririk gorengoena zan. Bere ospea ta bere abizenak zirikatuta errenka bederik jarraitu diogu olerki bidean zerbait. Madrid'en il da. Loreillean. Udaberri betean. Berak, "Terra" izenez eman olerkian zion bezela:

"Quan ve Primavera
foguera de flor
a encendre la quera
dormida en el cor."

Bañan bere jaioterrira ekarria dute. Almendroen, naranjen ta larrosen tartera. Ain maitekiro abestu zuan itxasalde ta lur beroetara. Aitatutako olerkian onela goraiapatutako lurrera:

"Amor de ma vida.
Somni que no vens.
Besada fugida
devora les dents."

Udaberriak, Eriotz jantziz, erakarri du jaioterriko lurak azken muxua damaion. Eskerturik edo, bere etormena bere billa ainbat bider larritu izan zalako, antza.

Bere eriotz orduan bere oroiz izan dira olerkari ta valenciar izkuntzazaleak. Izparringiak eskeñi diote puxkatxo bat. "Mediterraneo" k orrialde oso-osoa, bere olerki batzuk emanaz. Noiz ikusiko gurean izparringiak euskerari ta euskaltzalei beste orrenbeste ematen?

Jaungoikoak gorde dezala bere altzoan, valenciar izkera goratuaz euskal abizena zabaldu duan olerkari iaioa zanaren gogoia.

Irakaskintzak.—Guk ezezik emengoak ere berenak eta bi egiten dituzte bere izkuntza birizik eutsi al izateko.

Alarik, 1957-1958'ko valenciar izkuntzaren irakastaldiak bukatu-rik Lo Rat-Penat'ek jaialdi bat antola izana dute. Batik-bat, itzal-dia izkuntzak irauteak eta zabaltzeak Valencia'ri dakarzkion onurak adierazteko. Ta geienik, merezi izan duten ikasle diplomak eta beste sariak emateko. Aurtxoei ere. Oientzat eraturako Aur-Irakurtze Sari-keta'n irabazleak izendatu ta, ondoren, bere saritxoak emanik.

Euskaldunen negarrei buruz zerbait.—Gurean, euskeraren alo-rraan alegia, beartsu etxeetan gertatzen dana gertatzen zaigu. Ezak sortzen ditu eztabaidak, ernegatzeak, asarreak eta gañontzekoak. Euskera salbatu nai degu ta borondate onenaz zerbait esan degunian miñ ematen oñi edo ari.

“Ibalan” ene adiskideak Eusko-Gogoan euskeraren kinka gaiztoa azaltzen digu, bai ederki. Euskeraren egoera larria omen. Euskera biziarena beñepein. Paper ta liburuetakoa ez omen ainbestean. Egun beretsuetan artutako EGAN'en Erkiaga jaunak diona. onatx: “Irakurtzale ez da oraingo jendea. Are gutxiago nai du lan astun ta nekagarri-rik. Irakurlea asperrarazten ba-dugu, gure aldeko bat galdu dugu.”

Len begiratuan iduri ez arren ba-dute iritzi biak elkartasun bat. Euskera, paperetan, iñoiz baño gallurrago dago. Idazleak iñoiz bezin on ta ugariak. Bitartean, kale-mendietan, gaxoa pipiak jota ba-di-joakigu...

Bai. Aldizkari bikañetan lan on askiak agertzen dizkigute. Batzuek goregiak ere bai, gaur egunotan, geienentzat. Guztiok nai genuke igo mendi gallurrera. Gallurretik amillaitzean zintzilik zuzenean dagon sokatik igo bear ba-degu geienentxo-enak uzkur egingo. Ta abitzen dana aspertuta erdi bidean gelditu liteke ere. Bañan malladiak edo bidexka landuak ikusten ba-ditu kilimak ikututa askok gorantz artuko dute, ta asko iritxi. Auxe ikusten nik. Jende xearentzat, abitu berrientzat ezer gutxi idazten dala. Ta lenengo malladiak errexak jarri bear zaizkiela mendian gora gogoz abitu ditezen. Malladi atsegiñak, gogo ernagarriak.

Eleiz gauzak batezere asko idatzi dira. Apaizak, euskera alorrean aurren mallan ibili ba-dira berak ez errua, gañontzekoak baizik. Auxe egiztatuko du ene adiskide euskal idazle bati gertatu zitzaionak. Uri-xka batera joanik galdegin zioten:

—Zu alzera olako idazlea?

—Bai, jauna.

—Ene, bada! Apaiz edo gutxienez apaizgai bat ziñala guk uste genun ta...

Erriak ematen dio bizia izkuntzari. Beraz erriarengana lan atsegiñaz ta izkera errexaz joan bear, astunak eta goi-mallakoak baztertu gabe. Eleizakoak eta filosofoenak ere bear dira. Apaizak ere beste saillean egin lezateke lan ederrik sinismenaren alde ere, sermoiak haño geiago askotan egiten duten bezela ezti az egindako lan atsegin erakusleak. Oiek baitira sarri lan gallurretara eramango gaituzten malladiak.

Irakurleari zaletasuna itsatsi bear zaio. Iñundik ere erriarentzat egindako irakurgaiak bear ditugu. Ontan, "Argia" edo onelako baten utsunea bizi nabaitzen da. Ia zenbat etxetan ta zenbat euskaldunek irakurtzen zuten! Erriarengana jo bear degu euskerak bizirik iraun dezan, euskaldunak irakurtzen alegindu ditezten...

Len azaldu dizutedan valenciarrak asmatu duten aurtxoan irakurtze nor-geiagoka ori ez litzake txar guretzat. Aurrei euskeraz ongi irakurtzen erakutsi. Onentxoan jostalluz edo sariztatu ta, bearrik, irakurgai edo ipui atsegiñaz irratiraño eramana. Aurak poztuko lirake ta berè gurasoak ez gutxiago. Ta urteetan dauden batzuk, agian esango: "Ez da ain zailla izango euskeraz irakurtzen aurak onela irakurtzen dutenian. Saia gaitezen geok ere."

Ez dan bezela zail!

Premios Valencia de Literatura 1958.—Valencia'n Diputazioak izendatutako epaikariak bildurik bere erabakiak eman berriak dituzte.

Olerki saillean, "La clau que obri tots els panys", valencieraz. Egillea, Vicente Andres jauna, periodista.

Sari berezia, amar milla pesetakin erderaz edo valencieraz, "Les quatre estacions" deritzan olerkiari, valencieraz egiña. Egillea; José Palacios, lege-ikaslea.

Novela saria. Amar lan azalduak. "El camarada Darío" izena dunari. Erderaz. Tomás Cosíos jauna. Cuerpo General de Policía'koa.

Teatro'koa. Ogeita bat lanetatik "La puerta cerrada" irabazle. Erderaz. Egillea, José Pellicer jauna. Bankan ogibidea duna.

Erromesak.—Peñagolosa mendia Valencia'ko erreinuan mendi goiena da (1.890 metros). Ementxen izan giñuzuten igazko udazkenean euskaldun mendizale batzuk; Bere biotzean, San Juan de Peñagolosa'ko ermita-ostatua dago. (1.300 metrora). Onaño bada egiten dute peregrinazioa Useras erritik. Bost-sei bat orduko tartea dago arkaitz eta piñudi artetik barna.

Ontarako, uriko etxeetan txanda zeatzean aukeratzen dira gizonak. Jesukristo ta amabi apostoluak. Bein izendaturik bizarra luzatzen uzten dute. Orduko jantzi az, oñez eta ankutsik irteten dira uri ingu-

ruan dagon ermitatxo bateraño. Emendik, goraño, oñetakoak jantzita mendi bidea, “egun batian joan ta bestian etorri”. Ixilik egin bear dute ibillera, itzik esan gabe. Bakar-bakarrik abeslarien “O vere Deus” entzuten da. Jarraitzalleak ere izaten dituzte ta guztiak, besoak guratzaturik egoten dira San Juan'en eman mezan ta uriko ermitatxoan irteeran ta itzultzerakoan.

Jorraillaren azken igandez egiten dan ibillera auxe ez dakigu noiz sortua dan. Gu izan giñanian eleiz-ostatu zaintzen duan sendia bakarrik zegoan. Geroztik jakin degu izparringietan. Bañan diotenez otzikara sortzen duan erromes-ibilaldia omen.

U. tar E.

Jan-Edanak

Laburzki bederik, oraintsu argitara azaldu diran jan-edan-gaiaz idatzitako liburu biren berri eman nai genduke gaur. Merezki dute-ta, noski.

Alimentos y Guisos en la Cocina Vasca. José María Busca Isusi. San Sebastián, 1958.

Liburu ederra benetan. Are geiago: zoragarria. Sekulan Euskalerriko sukalkintzaz argitaratu dan onena, inñolaz ere.

Iru zatitan bereistua dago. Lenengoan eta bigarrengoan gure erriko jan-edanen kondairatxoa, beren prestaera ta abar dakartzki. Ta irugarrengoan, berriz, gai auezaz oraindaño argitaratu diran liburu ta idaz-lanen errenkada osoa.

Egilleak dio itzaurrean: "No pretendemos que sea un libro más de cocina." Ta gaiñerutzen du: "Vamos, sencillamente, a procurar estudiar la forma en que nuestro pueblo ha resuelto el problema de la alimentación a través de los siglos, estando asentado en un suelo que, salvo zonas, es muy corto en recursos alimenticios."

Jakiña, mundu ontako gauza guziak bezala, baditu liburu onek ere bere akatsak. Baña gutxi ta koxkorrak.

Onela, ta gure ustez beintzat, *Béarnaise* izenez lurbira osoan eza-gutzen dan saltsak zer-ikusirik ez du Euskalerrira'rekin. Ezta bear bada —edo txit gutxi beñepein— Bearnorekin berarekin ere.

"La sauce Béarnaise est une sauce bien parisienne, puisqu'elle fut inventé vers 1860 par un chef béarnais du Pavillon Henri IV, à Saint Germain-en-Laye", dio Curnonsky aundiak.

Cuisine et Vins de France deritzan aldizkariaren idazle-buru R. J. Courtine, Pierre Labracherie, Simin Palay ta abar ere iritzi ontakoak dira guziak.

Are geiago: Simin Palay, *Autour de la Table Béarnaise*'ren egille

ezagunak, dio: "Cette sauce n'est pas plus béarnaise que d'autres."

Bestalde, ta adibidez, Jose Maria Busca'k dio, *errodaballoa* saltsa berdean dagoala ongiena. Ta gaiñeratzen du: "En primavera y aconr pañado de guisantes, espárragos y alcachofas es un plato de excepción."

Gure iritzi apala da, Gouffé'k egoki dion bezala, erreboilloa edo *turbota*, Frantzi-aldean eta... Iztueta'k arrai oni deitzen diotenez, onena egosita gelditzen dala. Baña ur utsean, au da, esnerik gabekoan.

Erreboilloa izango da bear bada itxas-arrairik onentxoena. Itxasoko *faixana*, deitzen diote tripazai batzuek. Baña, alaere, *gusto* gutxi ta illa du. Ori bai: txit ona ta berezia. Baña, orregatik beragatik, *gusto* ori gorde dezan, ez da nastu edo gertu bear beste jaki ta saltsa portitzez. Bestela ezaizaio antzematen zer dan.

Gaiñerakoz, erreboilloarentzat lagungarririk onenak, lusagar txiki-borobillak dira noski. Egia esan saltsa arin bat ere ez dijoakio gaizki.

Baña, esan oi danez, arpegi eder bat are ederrago egin arazten duten oriñak bezala dira, "Alimentos y Guisos en la Cocina Vasca" liburu bikañaren akats txiki auek.

Itz batean: euskaldunen artean ezezik, Euskalerrri'ko gauzak era bat eta zertxobait maite dituztenen artean ere, ez luke ifiorik gelditu bear "Biblioteca Vascongada de los Amigos del Pais"-ek argitara emandako liburu au erosi gabe.

Gastronomie Basque et Bayonnaise. René Cuzacq. Pau, 1958.

Xarmanta benetan, *Pays Basque, Dans le Folklore Basque* ta *Petite Histoire du Beret Basque*-ren egilleak argitara eman digun ogei ta amabi orrialdeko liburuxka au.

Saiakera bat, ez oso sakona baña bai txit atsegiña, Euskalerrri'ko sukalkintzari buruz, dakar lendabizi.

Saiakera ontan ezartzen diran oarpen zeatz batzuen artean auetxek arkitzen dira: "A l'image de la race, le style culinaire basque va droit à l'essentiel." "La gastronomie euskarienne est signée de la force saine et robuste d'autrefois, toujours durable."

Ondoren, Euskalerrri'ko berrogei ta amar-bat jaki-prestaera dartzki: *Ttiro*, *Baratchuri salda*, *piperade*, *chipirons a l'encre*, *morue a la vizcaina*, *merluza a la koskera*, *truites Celhaia*, *poulet a la basquaise*, *salmis de Palombe Etchalar*, *gâteau basque a la Saratar*, talua ta abar.

Jaki-prestaera auek, batzuek Cuzacq'enaik dira, ta gaiñontzekoak —geienak beintzat— Ttanta Madalen, Mme. Arzac, Mme. Grillet, Amélie Haran, Mme. Bidegain, Mme. Poupel ta Tante Jeanne'renak.

Ez bakalloa Bizkai-erara bakarrik, baita noski legatza koxkera-erara ere, gaur Paris'ko sukalde aundi ta dotorean erabiltzen dala

dio Cuzacq'ek. Ta, esate baterako, P. E. Lamaison'en *Recettes et paysages* deritzan sukalkintza-liburu gain-gaifekoan, ezartzen dala beraren errezeta.

Amaitzeko, euskerazko ta gaskoiezko bertso zar batzuek dakarzki. Adibidez, Salaberry'ren auek :

Ezpeleta herrian, ostatu batian,
Gerthatu izan naiz bazkari batian;
Uste gabian, laur lagunetan,
Etchek'anderia bere lanetan;
Espantuia franko bere salsetan,
Ageriko da gero obretan.

Xarmanta benetan —berriro esango degu— René Cuzacq'en liburuxka au.

A. A.

Berez Bilbao'ko semea degu Manu. Euskaltzale porrokatua da, baña, aberats-berri asko bezala, ezjakin-samarra.

Oraintsu, bere *Cadillac* dotorearekin, ibillaldi luze bat egin du Galicia'n zear, ta lengo egun batez, Cafe-etxean, *menu* bat erakutsiz, esaten zigun :

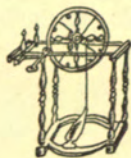
—An, Galicia'n, beren izkuntza guk gurea emen Euskalerrria'n baño geiago ta obeto maite dute. Ikus bestela. *Menu* au La Coruña'ko jatetxe batekoa da, ta orrialde batean, jakiña, jakien izenak gaztele-raz dakarzki, baña bestean gallegoz. Emen ere orrelako zertxobait ezin egin al-liteke?

Eman genion zearka begiralditxo bat *menu* arreri, ta Manu'k gallegoz jakien izenak ezarrita zeudela zion orrialde artan, irakurri genuen: *hors d'oeuvres, pot-au-feu, omelette au lard...*

* * *

Maiazkenik onena gazta da.—*Robine*.

A.

Naas-Maas

Marqués de SANTILLANA

Aurten betetzen dire 500 urte Iñigo López de MENDOZA, gaztela-idazlari famatua il zela. Gure euskal odoletik bazuen Marqués de SANTILLANA, orduko intelektual edo gogoetalar bat izan zen horrek. Idazlari goren maillakoa ere, haren *Serranilla La moza lepuzcoana* xarmagarria ematen dugu euskaraz, numero huntan.

* * *

PASTERNAK, Boris

Iskanbilla gogorra sortu da idazlari ruso huneri NOBEL saria eman diotelakoen kariatz. Bere gobernatzaile sovietikoen artean ez da goxo erori halako novela-saria beren aginte moldeen kontrako den (eta ixiltzen ez duen) ruso bateri ematea.

Ala bere liburu berri *Dictor Jivago* debekatua dago bere herrian, eta NOBEL saria bera uka arazi diote gizajoari, leen mementoan onartu ba zuen ere. Bi artista andien semea, bere ama *Kaufmann*, musikalari gaitza da; beti artista goienekoen inguruan bizitua; TOLSTOI bat ere ezagutu zuen. Iudu etorkikoa da.

* * *

URQUIJO Mintegiko Solasaldiak

Beti bezala jarraikitzen dute illeoroko euskarazko itzaldi sonatu horiek. Azken illabete oketan, besteen artean emanak izan dira;

EUSKAL LITERATURAZ, L. Michelena jaunaren gain. J. M. Recondo toreadore burutsuak itzaldi eder bat, *ZEZENKETAK EUSKALERRIAN* gaia artuz, jende guztia xoratua utzirik. ANAI Inozenzio, Mitxel *Elissanburu*-eri buruz. Nemesio Etxaniz jauna *C.C.C. Metodoa eta euskara* gaia-z. Azaroaren itzaldia J. Garmendia ZELETA jaunaren gain izango, *XEMPELAR bersolariaz*.

* * *

ARBIZU-ko euskal jaia

SAKANA-ko errixka horretan ospatu zuten Nafarroako PRINCIPE de VIANA-delako euskalzaleek jai guziz begikoa, eskualde hartako euskaraz dakiten aurren arteko sari banaketa zela kausa.

Berreun eta geiago milla pezetak berezi ziran aran-zelai hartako mutiko neskatikoen artean, joan den maiatzeko igande batez.

Eta karia hortaz izan ziran erriko plazan, mezperak ondoan, kantaaldi bat eta euskal dantza erakusketa, Iruñeko mutikoek emanak, Ansorena kaputxinoa gidari. Bersolarien saio bat, Basarri eta Lasarte-en arteko (naiz gaztea oraino, leitzar unek badu sasoa); eta azkeneko itzaldi labur bat gure lankide ARRUE jaunaren gain, zorrotza eta beroa, berea bezalakoa; amaitzeko itz auek esan zituen.

“SAKANA-ko umetxo begikoak! Aurrera ere, orain arte bezala, ”maita zazute Ama euskera. Zuek zerate, umeak eta aurrak, ziñez ”eta benez, Ama euskeraren etorkizuna. Ez da munduan Ama baten-”tzat, bere umeen, bere aurren irriparra bezain gauza atsegiñago-”rik. Beraz, izan bedi beti zuen ezpain garbietako irripar gozoena, ”gure Ama euskera xar-maite laztanarentzat.”

* * *

Euskal aldizkarietan

ZERUKO ARGIA Iruñeko aldizkari ezagunak, duela gutti, beste gidari bat du, Beizama aita euskalzale gaztea. Uste dugu A. YURRE-ren urrats berak segituko dituen gure adiskide gazteak ere.

Ezen esan bear dugu aoan bilorik gabe, arras gustokoa ginuela Iruñeko aldizkaria, azken denbora oketan; euskera errikoa, batere berritsi horietakoa, gai berezi eta interesdunetan zopatia, txairoa eta atsegiña.

EUZKO GOGOIA aldizkarian ikusi ditugu azken aldi oketan artikulo erne batzu. Labayen idazlari iaioak idatzi du lan sakon bat, *EUSKERA-REN KINKA GAIXTOA* izen-buruarekin; bide eta

argi bizi batzu emanez euskara ondoenik eta errezenik irakurtua izateko. Uste dugu idazlari gazteek baliatuko duten irakurgai hori; eta berdin beste irakurleek ere, eztute dembora galduko lan baitaezpadako hori ongi iastatzen ba dute.

SAN MARTIN eibartar idazlari zuzenak lan polit bat agerazten du aldizkari hortan ere, *OLABE* bere herriko margolariaz; berri *agitz* jakingarriak eta aiseki emanak esaten ditu gizon aundi eta ixil hortaz.

* * *

J. M. BARANDIARANEN Eusko folklore orriak

Leenagoko gisan berriz ere argitaratzen dira euskarazko eleaar eta kontuak, jaun jakintsu horrek bilduak. MUNIBE aldizkariak ekartzen ditu aldian aldiko, eta edozeinek artu dezake apart, Folklore orriak soilik. Azken aldian ematen dira LURPEKO EREMUETAN izen buruarekin 10-12 ipui xarmagarri, ez bakarrik jakintsunentzat, denendako baizik; *Mondragoe, Behorlegi, Orhi, Zugarramurdi, Ituren, Lakarri, Kortezubi, Ezkiula, Arrais* eta besteetako sorgin eta lamina kontu, erriko euskara ederrean.

* * *

VALCARLOS. Hoja parroquial del emigrante

LUZAIDE. Nafarroako errixka hortan ateratzen dute *HOJA PARROQUIAL de VALCARLOS* izeneko aldizkari bat, iru-lau illabeteka, gure lankide diren Azpiroz eta Satrustegui jaun apez euskalzaleek; gure irakurleak dakien bezala; azkenekoa, azaroan hartu dugu.

Ezta *hoja* bakarra, 14-15 orri beteak baizik. Eta nola beteak? Garazi erriko-euskara ederrean ematen dituzte; Atzerrian diren erriko jendeen berriak. Erriko berriak, dela sortze, ezkontza, hiltze, bes-ta eta gaiñeratiko. Zirto eta IRRI solas sail biziki gatz-duna. Bertso sail bat, ez betegarri sartua, olerki ez-ezagun eta errikoiez beteak baizik; BORYEL bertsolari goreneko harenak bezalakoez. Eta Kampanoan diren Eskutitzak eta Kartak: nola idatziak gero artzain-karta horiek?

Alde huntako Euskalerrian ezta beste bat, multikopistan egini-kako-en artean (*Azken aldian kopia iluntxo ateratzen, damurik*) oin eder, yori eta atsegingarriagorik. Eta formalagoek berek, ez ginuke horren euskara bistatik utzi bear; badugu non ikas.

* * *

A. ARRUE jaunaren itzaldia

Donostiako *Semana VASCA* egun horietako batean eman zuen euskal itzaldi bat gure lankide jaunak, *PALANKARIAK* autatu zuen gaiaz, eta ongi landu zuen eta xeatu, labur eta motz iduri zuen gai hori. LEEN demboretako palankari iduriko-etaz asi zen, Grezia eta ERROMA koetaz.

Gero euskaldunen artean nabarmendutako izen eta gertakari asko eman zituen. Merezi du irakur dezagun itzaldi tinkoa mantsokiago, eta obeki iastatu; agian laster.

* * *

Juan de LANDA itzlari

Lotazilla-ren *URQUIJO Mintegiko* solasaldi bat, zinemako artista ezagunaren gain izanen da. Euskalduna dugu LANDA jauna eta gaia, zinemako zeretaz eta artistetaz erabiliko du euskaraz.

* * *

C.C.C. Metodoa euskaraz

Gramofono bitartez mintzairak erakusten dituen C.C.C. etxea prestatzen ari da euskara irakasteko METODOA. Asko daude horren esperoan, eta uste dute arrazoiakin oraiko aldian (esku onetan baitago) ez dietela ziria sartuko, eta Irakasbide geienekin orai arte gertatua ez dala gertatuko. Mintzo den euskera eman ordez batzuetan eman baita, diotenez mintzatu-bearra den beste izketa bat.

* * *

Aita saildua hil. Berria izendatu

Pio XII-garrena hil delako bear den berri luzeagoa ematen da aldizkarian, beste toki batean. Eta *Ioanes XXIII*-garren Aita saildu izendatu berriari, nai diogu ongi etorri begiratuena eman. Ezen gure xoko hau ezagutzen du eta bai maite ere.

Ibilia da emendik barna, Baionan eta Pasaian et ERRONKARI-n ere, bere deituraren etorkiaz zerbait jakin naiez, Roncalli eta Erronkari izenek elkar iduri baitute.

Baionan egon zelarik, kondatzen du HERRIA astekariak, hango alkateak esan zion *Roncalli* Nunzioari agur amultsu bat eta bai bera ikustean halako biotzaldia izan zuela Roncalli Aita saildu ondokoa

zaitekela. Eta leenago Lurdesen Pacelli kardinalea ikusi zuelarik alako susmo bat izan zuela ere, eta hala gertatu.

Orduan *Roncalli* Nunzioak iardetsi zion *Delay* alkateari: "Jauna, "banakien euskaldun itsas bazter hunek bazituela aunitz ontasun mo"ta; jakintsunak, mediku andi famatuak, laborari trebeak, langille "zintzoak, apez eta misionest gartsuak, kantari eta pilotariak, bainan "enekien profetak ere ba zituela... Zure gaurko profezia ez dut aatik "salatuko kardinale jauneri ez bainuke nai bekaizkeriak eiar arazi "ditzan." Eta hala gertatu berriz ere.

* * *

Novela egilleen txapelgoa

Euskaltzaindiak eratu du txapelketa bat euskal idazlarien artean novela batendako. Berria zabaldu zan aldizkarietan garaiez, eta epea ixten da urte berri egunean.

* * *

Auzokoen umorea

Txirrita bersolari zena, Donostiako karrika batean bazihoan bein, eta zer tenore zen jakin bearrez, galde egiten du hirizain bati. Hunek ordulariari beatzen du eta iardesten.—Amarrak amar gutti.—Tó, orduan baterez.

APAT-ETXABARNE

Adabikiak eta Galde-Erantzunak

O. N.—Pozik argitaratzen ditugu zure lerro ernagarriak. Ta itzez-itz eta iruzkinik gabe, gañera.

“ERANSUGEA. Eransuge bear du, benetan, zenbait etimologi txar iresteko. Noiz zentzatuko ote gera euskaldunok? — “Arestian=aro estian”.

Amaika tokitan gertatu naiz, baiñan ez dut iñoiz entzun itz ori. Irakurri, bai, baiñan ola idazten dutenek ez daude euskeraz jantziak, ortan beñipein, Laphurdin *aizxin* zan; nik txikidanik “aiztin” ikasi nun metatesiz. Altza Gipuzkoako laurogei ta iru urteko agure agurgarri bati, au entzun nion: “aiztina, lêtzen ari nintzalaik”—*Hace un rato, estando yo leyendo*. Toloserrian aitzin ori “aixtin” biurtzen da; Gaztelu'n eta Orexa'n aïtin. Larraun osoan aitzin esan oi da=*ahorita*, eta aitzintxe=*ahoritita*. Joannes Etcheberry, Sarako mirikuak, “aitzintxe” idazten du; Bachenabarren “oixtion” entzuten dugu. Or garbi, nere *iduriz*, itz arren jatorria.

Iduri, iruri, “iruria ez da ikatza”, esaten da gure aldean=*el cisco no es carbón*. Edo bestela esan, “usteak erdia ustela du”.

Uste nûn uste, aldi batean, *indolente in-doliente* zala, *in-sensible ta a-pático* antzera, au da, minberakaitz, soraio (sorhaio), geldo. Bai zera!, esan zidan adiskide aundi batek; ez, gizona, ez: *indolente viene de indio*.

Izan ere! Alako geldoak baitira indio gaizo aiek!!

* * *

Jakin-zale.—Diozu, alegia, idazle ezagun-samar batek euskal-aldikari batean esan duala Gregorio Arrue'k bai, baña Mendiburu'k, Lardizabal'ek eta Asteasu'ko Agirre'k ez dutela erabiltzen bein bakarrik ere beren lan-egifietan *dakuskun* adizkia, agintzeko aldian...

Iñolaz ere, arin-samar azertu ditu idazle orrek Lardizabal ta Agirre.

Lardizabal'ek *Testamentu Zarreko ta Berriko Kondaira*'ren 367 garren orrialdean dio: "Artzaiak arri-egin ziran, eta zerbait berera ziranean, elkarri esan zioten: Belen'era goazen, eta eman zagun albista *dakuskun*."

Agirre'k berriz bere *Erakusaldietan* erabiltzen du berrogei ta amabost aldiz baño geiago *dakuskun* adizki au.

Jesukristo'k bere Elizari utzi giozkan zazpi Sakramentuen gañean Erakusaldiak deritzan liburuan bakarrik ogei ta lau bider gutxienez badakar. Eman zaiezu bestela begiralditxo bat ondoren ezartzen ditugun zenbakietako orrialdeei: 33, 47, 59, 67, 76, 127, 142, 164, 187, 234, 285, 298, 306, 318, 337, 353, 382, 401, 440, 488, 553, 574, 623 ta abar.

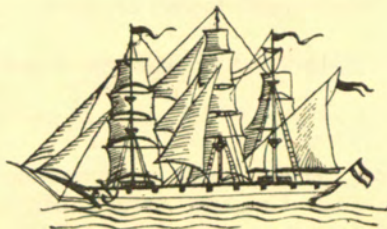
* * *

Txubillo.—Egungo egunean Paris'en *strip-tease* gauza arront-samarra da. Baña, jakiña, ezin genezazke guk onelako gaiak EGAN'en orrialdetan erabilli. Ez txantxetan ez bestela.

Oraindik orain Paris'ko egunkari batean, katoliko ere ez dan idazle batek onela zion: "Le grave est que, dans le Paris 1958, le strip-tease s'installe, triomphant, partout où l'esprit fit faillite."

* * *

Hernaniar bat.—Rabindranath Tagore etzan Valladolid'eko semea. Bere osaba baten amagiarreba zan —diotenez— Valladolid-inguruan jaioa. Tagore bera Calcuta'n jaio zan, ala bearrik.

EUSKAL-TEATROA

Gai ontaz ez dugu aspaldi ezer esan, eta udazkena dala-ta nagiak atereaz goazen gure teatrotxoan, antzerki-zale, ta komerigilleak zertan dauden begiratzera.

Garaiz aditzera eman zanez Paris'ko "*Eskualtzaleen-Biltzarra*"-k euskal idazleak sariketa batera deitu zituen nork erderazko teatro-tik euskerapenik egokiena ontzen ote zuen.

Ots eta dei ori gogoz entzun zuten gure antzerki-zale bizkorrak eta batzaldi orretara zortzi bat euskerapen bidali zituzten.

Lenengo saria Larrakoetxea B. Aita'k irabazi du: "*Venezi'ko Merkataria*" Shakespeare'ren antzerkia euskeratuaz.

Ez da gaur goizekoa Larrakoetxea idazle bizkaitar jatorra. Lenago ere amaika sari jasoak ditu "*Euskal-Erriaren Alde*" zeritzan aldizkarian idatziaz. Azken urteotan Shakespeare aundiaren trajerialanak euskeratzen asia da ta "*Macbeth*" eta "*Lear Erregea*", gañera burutuak ditu. *Eusko-Gogoa* errebistak bi lenengoak argitara ditu. Zorionak, lagun zaharra, eta ekin lanari anitz urtez! Sari-keta ortan Molière, Galtier, Hochwalder, Pagnol, eta beste izen ospetsuen itzulpenak aurkeztuak dituzute, gure teatroa, noski, aberastuko dutenak.

* * *

Tokiz aldatuaz pozik ikusten dugu Larzabal Piarres Zokoa'ko apaiz jauna beti gogor ari zaigula teatrogintzan.

"Urriki latza", "Iru Lagun" ta "Bereterretxe" antziñako histori mingarria ederki tajutu ditu teatrorako. Hazparren'go talde bikañak ikasi ta agertu dituzte lan eder auek. Lenengo, beren sorterrian, ta gero Bayona, Donibane Lohitzun, Garazi, Heleta eta beste erri askotan. Hazpandar neska-mutillak garaille geldi zaizkigu beti ta txapela kenduaz, agur egiñik, emendik ere, txalo eskuz ta biotzez jotzen diegu.

Arestian aitaturako "Eusko-Gogoa" aldizkari sakon, eder eta mamitsuan Montzon Olaso'ren antzerki berri bat irakurri dugu.

Benetan puska goitar eta zoragarria ao-zuri ta eleder-zaleentzako. Itz lauz idatzita batzuetan, itz-neurtuetan noiz nai, baiñan beti oleritstu ta poiesiz bleitua, goi-arnasez oretua.

Irakurtzeko baldin ba'da eder, mintzatu ta kantatuaz oraindik arego eta ikusgarriz biziago. Laister antzekizun bihurturik ikusi ta entzunen ahal dugu!

Berriketan ari gaituzunez ez dugu esan gabe utzi nai Etxaide'J. idazle naroaren "*Markešaren Alaba*" EGAN'ek oso osorik argitaratzen ari dana. Baita ere iturri onetik dakit Antonio M. Labayen'ek bi antzerkitxo sortu berri dituana: "*Ta Galtza Aundi*" eta "*Su ta Gar*". Ez zituen burutuko illunpean eukitzeko ta noizbait ezagutu araziko al dizkigu. Beste komeri berri bat: "*TRABENA'*" Karmel aldizkaria argitaratzen ari dana.

Idazleen lana aitaturako gero orain azkenerako antzerkilarien jarduna utzi dugu. Udara ez da izaten sasoirik onena teatro lanerako. Ez da ere jendea toki itxitara ikustera etorri dedin, mendi ala itsas aizea artzeko giro danean. Orregatik pozgarriago zaigu jakitea Villafraña-Ordizia'ko talde batek ango euskal jaietan "*Okillomendi alkate*" antzeztu dutela. Albiste ona, Goierri'ko erri nagusian, gazte batzuetan beintzat euskaltasuna piztu dala adierazten digulako. Zorionak beraz, eta jarrai bide ortatik, axanpa gutxi ta kementsu! Zuek zerate mutillak!

Marka guziak, ordea, donostiarrok ausi dituztela aitortu bear da. Udara bete-betea, agorrilleko euskal-astea. H. Ghéon idazle ospetsuaren "*LOURDES*"ko *LOREA*" agertu bait digute.

Euskerapena S. García Elustondo'k egiña da, txukun eta garbi. Antzekizun benetan aundi ta ederra. Berrogeiren bat lagunek lane-gin dute; amabiren bat kuadro edo agerraldi ezberdiñak ditu.

Guzia, apaingarri, jantzi, musikaz inguratua. Musika, eresi, abesti ta abar J. Leon Urreta'k sendo ta poliki tajutuak. Orkestaren zuzendari Xabier Bello Portu zalarik.

Zer nolako lan eta nekea artu bear dan orrelako antzekizun bat antolatzeko ez du jendeak ezagutzen. Berrogei lagun bizpairu illa-betea bildu, ikasi arazi egunero leiatuaz. Zuzendariok bere gain artzen dituzten buru-auste ta kardabak ez ditugu bear aña onirizten. Eta eskergaiztokoak izan ez gaitezen, bijoazkie emendik Donosti'ko Iztunde ta Deklamazio eskolakoai gure goresmen, diosal, oles eta txaloak. Batik bat irakasle ta buru duten' Maria D. Agirre andre agurgarriari. Urrengo, Beorlegi ta Egileor maisu zaarrak goratu bear ditugu. Merezi bait dute, eta ondoren beste guziak. Izen sorta ederra.

Zorionez Iztundeko Eskolaren taldea ugaritzen ari zaigu Barrio-

la ta Etxeberria aspaldiko laguntzailleen aldamenean txalotu ditugu: Tolaretxipi senar-emazteak, Amilibia, Gurrutxaga, Bereziartua, Ezeiza, Tamayo ta Zapiain Etxebeste buru dutelarik. Bikandi, Etxaniz eta Agote emakumezkoak, Arruabarrena ta Egaña andereñoak gallenek ziralarik.

Egaña andereño batek Bernadetxo'ren irudia bete zuan oso zeatz xalo ta egiazki. Etxebeste kantari leun eta adierazle yayoari aipamen berezi egin bear diogu. Antzezlari galai, bikain eta liraiña bai dugu. Bai abestuz eta bai mintzatuz gain-gaiñekoa. Ortan ba diardu, oso goi mallara igo ditekela uste dut, naiz opereta mota dalakoan eta zer nai antzerki lanetan. Musika gaitasunean D. Jelasio Aramburu apaiz jaunari asko zor dio ta maisu oni zorionak bialtzen dizkiogu bere ikasle izanaren garaipenagatik.

Gezurrik gabe esan diteke Etxebeste'k bete ta jaso zuala "*Lourdes'ko Lorea*"-ren antzezkizuna. Zarautz'en Urria'ren 12 agertzekoak dira eta agian Bilbo'n urrengo batez.

Henry Ghéon sortzallea zana orain 25 urte edo Donosti'ra etorri zan itzaldi bat egitera. Oker ez ba nago garai artan bere antzerkitxo "*La Farce du Pont du Diable*" agertu zuten. Markiegi Jose apaiz jaunak euskerara itzuli zuen "*Txerrenzubiko Gertaria*", gero "*YA-KINTZA*" aldizkariak argitaratu zuana.

Gazte sutsu zenbaitek, berak etorri arte ez dala ezer egin uste duten oietako oiek, orduko antzerti ta beste idaz lanak arretaz irakurri bear lituzteke itzegiten ta maisutzan asi baiño leen...

Guzion laguntzaz ea datorren urtean gure teatroari aurrerapen bortitz bat ematen diogun. Ekin beraz gogoz eta jakitez.

1958-Urria

IBALAN

Gure Antzertiari Buruz

Gaixoak jota dagoanaren antzera bizi gara.

Itxaropenaren garra daroagu soñean.

Origaitik uskeri batek poztuten gaitu. Kanpaiak laster joten dakigu Iru edo lau antzerti agertu orduko, gañez gain ba'gebizan antzera jarduten gara.

Eta jaunak : ez daigun aztu gaxoa daroagula muin-muñean.

Ume gara. Ume guri, ume moko bizi. Irribarrezka amatxo zoratuten dakian umetxoa, baña itzik gabe, beti ama orren laguntasunaren menpe bizi dana.

Orrelakoxe da gure teatroa.

* * *

Euskel antzerti edo teatroa, nire ustez, sortzeko pekatuz kutsutua da.

Agiri-agirian ikusten dan lez, antzerti edo teatro egilleak, len eta orain, motzetik jokatzen dogu.

Gure lanak egitean, ames eta burutasunak moztuaz, edertasunei bidea zabaldu barik, estutu egiten gara, auldu, txikitu.

Akats galantak doguz : nun antzeztu ez ; zeñiek antzeztu ez askotan ; eragozpen ugari gaindu bear beti. Eta okerreana, antzeztuteko itxaropenik ez.

Edozein izkuntzetan be teatro gitxi ikusten dan errietan bizi gara.

Erri-xeak antzeztuteko burutasuna erabilten dogu asieratik.

Teatro gitxi ikustean gaurko antzokietako teknikaren barririk ez dogu ezagutzen. Origaitik gure teatrorik geyentsuena iru metrotako antzertokietan sartzekoa da.

Euskel antzertia anditu naiean, ez diñot erri-xeantzako antzertirik egin bear ez danik. Iñork ez begi nire lan onetan olako asmorik igarri.

Erri-teatroa egin bear dala ta nágo. Nai ta ez egin be, erria zaletu nai ba da. Baña zaletasun orrek iraungo ba dau, txikikeriak, uskeriak, baldarkeriak eta arlotekeriak utzita, batez ere gure izate berberaren barregarrikeriak baztertuta, zabalago, nasaiago, andikiroago ames egin bear dogu.

Zabalago ta nasaiago egin bear dogula esatean, ez diñot nasaitasunari, lizunkeriari eutsi ta loikerira jo bear danik. Teatro garbi ta andiak danentzeat dira; iñor ez dabe minduten. Teatro lizunak amar koipetu ta larogitamar naigabetu.

* * *

Teatroa izan lei euskeraren zaletasun pozkarri.

Euskaltzaindiak datorren urterako eratzeko dituzan sariketak bitu egin gaitu. Bide-orretatik zirikatu bear da teatro egillien gogoia. Antzerti-egille ugari batuko dira sariketa orreitan. Gure estiloan, gure tankeran jokatu daigun, argiari, bizitasunari, anditasunari leku-emonaz.

Batez be norberetasuna erakutsi daigun gizonki.

Aspaldion "plagio" miñez leratuta agertu izan gara. Euskel idazliok ez genkian len olakorik. Baña ikasi dogu nunbait albistari zarrak irakurten, paper zarrak arakatuten. Bai pitxi zarrak urre agertu be. "Intelligenti pauca" esan bearko latíñez. Ziriak ziri, or konpon?

Sariketa orreik beste txapelketa bat eskatzen dabe, nai litzaken lana mardul biribiltzeko. Euskel teatroa biziko ba da, antzetzuteari laguntzea bearrezko da, zaletasun ori biztu ta indartuko daben sariak eratuaz. Lan ori, eginbear ori, ez da uste leiken gaitz eta astun, gaur gure errietan euskel antzerti garra bizi ta sutsu agertzen dalako.

ZUBIKARAI'TAR AUGUSTIN

Z I N E M A

UN REY EN NUEVA YORK.—Chaplin-zaleek, oker ezpanago, eztute uste bezalako gozamenik izan. Amerikanoen etsaiek ere —eta nork eztitu begitan gutxi edo geiago Europa zaar onetan?— eztute noski nai beste algara egin aien bizkarretik.

Eztu Chaplin'ek, egia esan, benetako gorrotorik eta ezin-ikusirik agertzen eta orobat gertatzen zaio Europa'ko jenderik geienari. Adarra jotzea gogoko badu, eztu alere urkoa geiegi larrutu nai. Chaplin'en film bat geiago, guztira: ez ordea leengo zenbaiten ondoan izen beziaren jabe izango denik.

Ezta orrenbestez esan "Errege" au lotsagarri ageri denik egunero mordoillokerien artean. Ezta gutxiago ere. Emen ere badario Chaplin'i, noizpeinka badere, betiko gatza eta ozpiña. Berak ezpafiñak ezin zimur ditzakeanean ere algara-bide lasaia eskeintzen digu. Onen-txoena, neretzat, errege gizarajoak leen gabean New York'en arkitzen dituen jolas atsegifiak.

DU RIFIFI CHEZ LES HOMMES.—Lapurreta baten prestamenak, egiera, ondoreak. Beerago aipatzen ditudan Hitchcock'en lapurrak aingeru gisa badabilta paretan gora eta bera edo tellatuz-tellatu jantzirik zarratatu gabe, Dassin'en oek eztute orrelako doairik. Izerditu bearko dute ezer ostuko badute, langille zintzoek adiña bai, gutxienez.

Lapur trebe bat aspertu egingo luke bear bada film onek. Eztakit. Ofizio ortakoak ez geranoi, ordea, eztigu gogait-eragingo. Film au ikustean, arako beste "Asphalt Jungle" arekin bezalatsu, kezkatxo bat gelditzen zaigu gogoan: zintzotasunak bakarrik baztertu ote gaituen bide oker orietatik ala ibillera orietarako gauza ez izateak.

Frantsesen *milieu* delako gizon-emakumeak lege zaarrera bizi dira oraindik, dirudienez. Ezta gutxi gallurrik gabeko berditansunaren ugoldean murgildu bear duen gaurko mundu onetan.

Dassin bera ere —badakigu guztiok zergatik bidali zuten Ameriketatik— ezta ausartu langille iaio eta adoretzu auei zor zitzairen neke-saria ematera. Azken gaiztoa dute, oi denez, “urrengoan beste bat eskarmenta dezaten”.

MOBY DICK.—Beti izaten dira ikusgarri John Huston'ek egin eta gidatzen dituen filmak. Oraingoan, H. Melville'ren eleberri ezaguna zinemaratzean, antolamen leiala, trebea eta billuzia eman digu, oi diren apaingarriak —neskatxa liraiñen maite-miñak eta— bazterturik. Asieratik bertatik, New Wentford'eko elizatzxoan Orson Welles'ek egiten duen prediku latzetik aurrera, eztago emen itsaso zabala eta itsaso zabaleko zokoren batean zelatan dagoen balea besterik. Itsas-axalean, Achab kapitana ankamotzaren gorrotoak ondamendira daraman ontzi arifia ontziko baleazaleekin. Begiez ez ezik, belarriez ere jabetzen da John Huston, zalaparta beldurgarriaren ondoren itsasoko ixiltasun beldurgarriagoa —zenbait itsas-egaztiren karraxiak besterik ez airean— sentiarazten duenean.

Elitzake film au den adifñakoa Gregory Peck'ek mamitu duen Achab kapitana izan ezik. Gazteegia naiz arako John Barrymore'ren artaz oroitzeko, baiña neke dut sinesten oraingo au baiño ziñezkoagoa zenik. Gaiñerako lagunek, bizi eta egiatzko direlarik ere, itzaliak dirudite aren aldean.

TO CATCH A THIEF (“*Atrapa a un ladrón*”).—Altzairu onarekin nornai da errementari. Gai egoki batetik ere film ederrik atera diteke, naiz batzuetan zoritxarrez alderantziz gerta.

Hitchcock'en trebetasuna ezaguna dugu aspaldidanik. Naiago izan du beti txairo eta jostallu agertu, astun eta sarkor baiño. D. Dodge'ren eleberri kaxkar eta funtsik gabeko batez baliatu da oraingoan. Badugu gizaseme gazte bat “Katua” zelako lapur ospetsua izana. Zintzotu zen gerratean eta pakean —eta oparo, ez bide baitzituen itzuli ondasun ostuak— bizi da, beste “katu” bat katuarenak egiten asi arte. Poliziak, pentsa bada, eztauka aazturik eta berriz ere tellaturik tellatu abiatu bearrean da katu zarra bere burua zurituko badu, ez-paitu orretarako lapur berria arrapatzea beste biderik.

Frantzia'ko “Kosta urdiñean” gertatzen dira direnak eta Hitchcock'ek arkitu du an ikuskizun ugari ikusleen begiek atsedean ar dezaten. Grace Kelly ere begi-gozagarri aukeratu du noski.

EL PUENTE SOBRE EL RIO KWAI.—Film onek, guregana baiño leen, bazekarren aurretik zarata eta zalaparta. Eta ala ere, nere ustez, ezta izanez izenez baiño urriago. Enaiz azken-aldi onetan ikusi ditugun beste zenbait film gallenekin berdintzen asiko, filmak —edo-

zein arte-lan bezala— gutxitan berdin ditezkealako elkarrekin. Bere saillean, ordea, eite beretsuko gaia dutenen artean, besteren zorrik ezteula iruditu zait.

Gerraren zentzugabekeria argi baiño argiroago erakusteko egiña dirudi. Elkarren leian ari dira ingelesak, zubi-gintzan batzuek eta zubia desegin bearrean besteak. Leen ere asko saiatu izan dira gerrako —eta politikako— autsi-konpondu eta josi-urratuen itsumena adierazten. Ba ote du gaiñera egia orrek, ain nabarmena izanik, erakutsi bearrik?

Eta, alaz guztiz ere, badu gerrak, bere zoramen itsuan, bestek eztuunik. Enaiz gerrazalea, ezta alderatzeko ere, eta ez tut uste gerrazale biur naitekeanik ori aitortzearekin. Itz ederrak eta arrazoibide argiak deus gutxitarako direnean, artean nabari etzen zerbait sor diteke gizonaren errailetan, onerako naiz txarrerako. Pake-egunetako leialtasuna ez bezalakoa bear da orduan eta egunoroko eginkizunak egiteko bear den baiño biotz fiñagoa.

Ikusi duenak daki nolako agintea izan dezakean ondamendiaren ondarrean gizontasuna besterik utzi eztioten egiazko agintariak bere mutillen aurrean. Eta ikusi eztueneri iger-araziko dio zerbait Alec Guinness'ek, gogoia zabalik badauka.

David Lean'en film onek tarteka-tarteka mundu guztira edatu den txistu-soiñu bizia ez ezik, Beethoven'en musika ere eraman zezakean.

L. MITXELENA

LIBURUAK

AMASEI SEME EUSKALERRI'KO. *Yon Etxaide'tarra*. Kuliska sorta, Itxaropena Argitaldaria, Zarautz, 1958.

1956'an Euskaltzaindiak biografi-saillean saritu zuen liburu onek, izenak dion bezala, amasej euskal-idazleren bizitza eta lanak azaltzen ditu. Ona zein diren: Añibarro, Astarloa (frantziskotarra), Axular, Elizanburu, Etxahun, Joanes Etxeberri (saratarra), Etxepare (Beñat), Iparragirre, Iturriaga, Iztueta, A. Larramendi, Leizarraga, Mendiburu, Mogel, Oihenart eta Aita Zabala.

Gure lankide den Mitxelena'k ipiñi dion sarreratik artzen ditugu onako itz aiek:

"Etxaide'k duen izena eta entzutea eztu jendeak musutruk emana, merezi onez irabazia baizik. Eztugu euskal-soroan Etxaide'ren antzeko langille trebe eta saiatu geiegirik izan. Aldizkarietan dozenaka agertu dituen idaz-lanak bazterturik ere, eta ez baztertzekoak direlako, eztago *Alos-torrea*-tik gaurko onetaraño datorren liburu-saillari begiratu besterik. Ongi asi bazen, etzuen orrenbestez etsi. Eztio geroztik utzi izkera lantzeari, belarrietaritzen zitzaizkion itz eta esaera jatorrak jasotzeari, atertu gabe paper zaar eta berriak iraultzeari. Orrela eldu da gaur darabilen mintzaera ugari, zeatz, bere gisako, arin eta gerri-biguiñaren jabe izatera...

"Etxaide'k —zalantzarik bada, zabal bedi liburu au— zearo menderatu du euskera. Menderatu eta bereganatu. Etzaio iñoiz nabari orra-ko maizegi gure artean suma ditekean *cliché*-alderako ixuri ori. Dituen ondasun aberatsak iñorengandik artuak baditu —eta nor ezta izkuntza-gaietan besteren zordun?—, aspaldi beretu zituen. Eztitu bide ibillegiak maite. Eskuan duen mintzabideari, dela flauta dotorea dela larre-txirula, soiñu eta doiñu berriak ateraztea dagokio iztun trebeari.

"Euskaldun ospetsuen artean, ori baitzen gaia, euskal-idazleen bizitzak eta lanak aukeratu zituen Etxaide'k eta ezin zezakean obeki

aukera. Eztitugu bear adiña ezagutzen eta, gure ezjakiña estaltzeko edo, bein baiño geiagotan ukatu ere egiten ditugu. Gizon bakoitza gizartearen zordun da beti eta gizaldi bakoitza, baita gurea ere, aurreko gizaldien. Zor ori ezagutzeak eta aitortzeak ez gaitu beñere gutxitzen. Alda-naiak eragiten badigu ere, berri-billa bagabiltza ere, eztingu batere kalterik egingo zer aldatu eta berritu bear dugun jakiteak. Eta orain nai duzunean jakin zenitzake jakitekoak: liburu onexetan arkituko dituzu, laburki baiña argi eta garbiro emanak, amaika berri eta iritzi, baita egille bakoitzaren zati autatuak ere. Euskaldun guztiok berriro ere zorretan gaude Etxaide'rekin eta ez nolanaiko zorretan."

PROSISTAS NAVARROS CONTEMPORANEOS EN LENGUA VASCA.—*XX-garren mendeko Nafarroako euskal idazlariak.*—
 Compilación de Angel Irigaray.—Diputación Foral de Navarra, Institución "Príncipe de Viana". Pamplona, 1958.

Txit ernagarria, bai azalez ta bai mamiz —batez ere mamiz— Angel Irigaray'k gertu ta Iruñe'ko *Institución Príncipe de Viana*'k argitaratu duan liburu au.

Enrike Zubiri ta Gortari ("Manezaundi") ta Pablo Fermín Irigaray ta Goizueta ("Larreko") napa-idazle ospetsuen lan-egin batzuen bilduma da.

Enrike Zubiri Luzaiden 1867'garren urtean jaio zan, ta Doniane Garazi'n ikastaro batzuek egin ondoren, Paris'en pintura-lanean igaro zuan aldi bat. Nafarroa'ko Diputazioan ikusi litezke beraren lauki bat edo beste: Martin Azpilikueta ta Nafarroa'ko irugarren Karlos Erregearen irudiak, adibidez.

Gizon ikasia, Iruñe'ko *Artes y Oficios* deritzan Eskolako irakasle izandu zan, ta bai euskeraz eta bai gazteleraz eten-gabe idatzi zuan Euskalerr'i'ko aldizkarietan.

Azkenik, Iruñean bertan 1943'garren urtean il zan.

Fermín Irigaray berriz Auritze'n 1869'garren urtean jaio zan.

Mediku-ikastaroak Madrid'en egin ondoren, lendabizi Bera'n eta Irurita'n lan egin zuan, ta gero, urte askotan, Iruñe'ko Gaxotegian.

Mediku aditua ta osagille trebea, beste lanen artean argitaratu zuan gazteleraz, Madrid'eko Espasa Calpe moldiztegian ta Gregorio

Marañon'en itzaurre batekin, "Guía médica del intérprete de milagros y favores" deritzan liburua.

Euskal-idazle bezala, berriz, *Euskal-Esnalea'n*, *Euskalduna'n*, *Gure Herria'n* ta Euskalerrri'ko beste ia aldizkari guzietan, ezin konta ala lan ta lantxo argitaratu zituan.

Lanari jositako biziera luze baten ondoren, Iruñean, 1949'garren urteko Irailean, santu bat bezala il zan.

Beraren seme mediku Angel'ek orain eskeintzen digun idazki-bilduma ontan, berrogei ta emezortzi lan datoz: ogei ta bederatzia Manezaundi'renak eta bederatzia Larreko'renak.

Lan guziak, bai Manezaundi'renak eta bai Larreko'renak, euskera errikoi-samarrean idatzitakoak dira, baña ez mordolloan ta gutxiago ere. Bien idaztankera beti jasoa da. Ta jasoa bakarrik ez: giarra ta, aldi berean, ugaria ta argia. Baña, batez ere, jatorra, erriak antziñatik erabiltzen dituan esaeretan ta joskeran errotua. Berariaz, Larreko'rena.

Manezaundi'k liburu ontako lan batean dio: "Anitzek uste dute eskuaraz untsa idazteko aski dutela hiztegiatako hitz guziak yakin gogoz eta apuñatik. Eta ez da batere hala."

Larreko'k berriz beste batean onela dio: "Euskeldun garbiekin ari garela, gutun zaarretan irakurtzen ari garenean, oartuago bear ginuke miletan, erraneri itzei baiño; erranera eta itz zuurretan dago gure arbasoen jakitatea, guk uste baiño aberatsago dena. Orai, gure gogoak arrotzu ondoan egin nai dugu euskara bat gure ortkoi edo moldetara, eta ori ez da bide zuzena. Gure gogoak biurtu bear ditugu euskararen moldetara. Euskararen ortkoiak, moldeak, euskaldun uskararen baitan ditugu."

Ez genuke batere kalterik izango, baldin euskaltzale guziok bi maisu auen lerro oriek, aldiz-aldiz eta betaz, ausnartuko bagenituzke...

Bukatzeko, esan genezake guk ere, Pierre Lafitte'k oraintsu liburu onezaz "Herria"-n zion bezala: "Segur gira liburu berria agradatuko zakotela eskuratuko eta irakurtuko duten guzi-guzieri."

A. A.

POLI MUTIL UMEZURTZ BATEN IBILLALDIAK. *Anabitar-te'tar Augustin*. "Kuliska sorta", Itxaropena Argitaldaria. Zarautz, 1958.

Euskal-aleberrigilleetan gehiena —xuberotarrek dioten bezala—

dugun Anabitarte jauna agertu zaigu berriz ere plazara, zori onean, *Usauri* eta *Donostia*-ren urren irugarrena den irakurgai onekin. Luzaroko ixillaldiak eztiot batere etorria urritu ez eztarria moteldu.

Poli, Donostia'ko kaieko umezurtz biurria, itsasora darama egilleak, iges egiteko aitzakiarekin bada ere. Itsas-ertzean jaioa izanik maite baitu itsasoa, *Patrones y capitanes de yate* argitara berria duen egilleak bezalaxe. Gero, legorreturik, leengo ezifegonak berak darabillelako edo, komeriante batzuekin abiatzen zaigu barriz Nafarro-Gipuzkoetan barrena. Ez, ordea, luzarorako. Etxa-tellapeko egonaren gozoa labur bederen ezagutua duelarik, etzaio geiago aaztuko. Eta, emazte ta etxearen jabe egin ondoren ere, ezta Elizondo'n etsiko. Ezin baititeke izan, ez sortzaillearentzat ez bere umearentzat, Paradisuaren antzekorik lur onetan, Donostia'n izan ezik, eta kai-inguruan inõlaz ere.

Irakurgai onek eztarabil auzi larririk: ezta iñoren gogorik kezkatuko ezta biotzik erdiratuko ere. Ezta bearrik ere. Bere bidetik dabil egillea, kontakizun arin, otxan eta jostarien bidetik. Eskubide osoa du, jakiña, eta gure arteko irakurlerik geienek eztiote noski orregatik kargurik artuko.

L. M.

XENPELAR BERTSOLARIA. BIZITZA TA BERTSOAK. *Jau-regitar Luis* ("Jautarkol"). "Kuliska sorta". Itzaropena Argitaldaria. Zarautz, 1958.

Eztakit egoki den ala ez errenteriar batek beste errenteriar baten liburuaz iritzia azaltzea, batez ere liburu ori irugarren erritar baten bizitza ta bertsoei buruzkoa denean. Nolanai ere, nola ixillik egon? Eztugu Errenteria'n gizon sonatu geiegirik izan: zenbait kapitan eta gradurik gabeko gerra-gizon, almirante pakezale bat, alde guztietan ageri den iskribau-mordoxka eta historiolarari arduratsu baiño aspergarri-xamarra izan zen Gamon. Eztugu, beraz, letretan, letrarik eza gutzen ezipazuen ere, Xenpelar'en pareko gizonik.

Leen ere agertu izan du Jauregi jaunak Xenpelar'ganako joera. Berak ipiñi zion itzaurrea Makazaga'k Errenteria'n, urterik gabe, gerra-aurretik argitara eman zuen bertso-liburuari: ugoldeek ondatu zuten zoritxarrez gerturik zegoen bigarrena. Badu gaiñera beste

idazlan bat gutxienez gai ortaz: "Bertsolaria nor zaigun: Xenpelar eredu", *Yakintza*, 1935, 407-413 or.

Ezta ori arrigarri errenteriar batengan, bai, ordea, olerkari baten-gan. Ederki adierazten du egilleak, ez alako bildur-antx bat agertu gabe, zergatik eztitugun ontzat artu bear bertso-berrien etsaien esan-nak, 134 eta urrengo orrialdeetan.

Gaur, ordea, aldatuxea dugu giroa, eta bertsolariak gora dijoaz, beera bearrean. Maisutzat ez ezik, izkuntza-maisutzat ere artuko lituzkeanik bada gure artean. Aiengan maiz topa ditekealako noski bestetan urri dabillen naturaltasuna, baita garbitasuna ezten —eta Euskal-errian garbitasunaren etsai dirudien— jatortasuna ere. Beste alde batetik, bertsolaria gaiari eta entzuleari natsiririk ari den ezkeru, ezta eredu txarra idazle-irakurleen artean nai lirakean artu-emanak zer-nolakoak izan bear lutekean erakusteko.

Ezin uka, berriz, goi-maillan ageri dela Xenpelar bertsolarien artean, inor agertzekotan, naiz aspaldikoa izan. Zergatik ote den, eztakit ongi. Inongo estetikarik ikasi eztuten bertso-zaleek badute, Aita Zabala'k gogorazten digunez, neurri zuzena bertso egokiak eta kaxkarrak bereizteko. Eta gure iritzia bat ezpadator, ainbat okerra-go... gureztat. Inolaz ere, bistan daude Xenpelar'en alde onak, bat-bateko etorriaz gaiñera: laburtasuna, giarra, zorrozatasuna ta baita zenbait aldiz zarpaikeria dirudien berberoi ere. Olerkari gain-gai-ñekoa izango omen zen Xenpelar, egilleak dionez, eskolarik izan balu. Olerkaria, eztakit. Beste zerbait izango genduen aģian: Quevedo'ren tankerako zain ta ezurra besterik etzuen prosalaria.

Xenpelar'en bertsoetan zenbait uts, edo uts diruditenak baintzat —eta barka, oker banabil—, ageri dira. Ona emen batzu: *zortzi konfiteruak* (25 or., *zortzi konfitero ta?*), *Lonjinos'ek auxe zion* (28 or., *au zion*), *ez al-dakiken* (31 or.) *ez al-akiken*-en orde (urrengoa *etzala lizentzi* entzun izan dut), *abillidade gutxi dedala / ez esan inori* (32, *daukanik* bear luke), *ezur igarrak austen zailla duk pixka* bat beeraxeago (*zailak ttuk*, *zaila'ituk*), *Ni ezazu ibiltzen* (35, *enazu*), *panparroi pasatu zan* (42, *panparroi pasa zuten*, "iru komertziante" baitziren), *berari tira alde* (49, *dale da*, *ez alde*), *inbiriya nork ditu* (61, *inbiriya nork du*, edo *inbiriya nork ttu* geienez ere), *barrurdia dirudi* (85, *basurdid*), *eztu galtziak merezi* (95, *galtzia*), *Iru leyua*, *Trinidadea* (103, *Iru leyuak*), *bestela biziya pena* (104, *ez ote da biziyan pena?*), *eskatzen ditut zeorri* (107, *dizut*), *zortzi Ministro abilla* (112, *abiya*), *kartzela baneta jarri* (114, *banetan* edo *banatan*), *eriotzatik gabe* (119, *eriotzarik*), *Pilatos'ek sententziya* (120, *Pilato'k* ote?: silaba bat geiegi baitu bestela), *oyek danagatik* (122, *oyek danakatik* edo *danagatik*), *munduari nai ziozkat* (125, *diozkat*), *eguneko esatea* (131, *egunero*), *Zugaz akordatzen naiz* (132, *zutaz*). Emen ibai

guziyak dion lekuan (90) Makazaga'renak *errio danak* dio, eta *bere kutizi txarretan*-en ordez (92) *bere guziyo txarretan*, *biziyo txarretan* alegia. Arrigarri xamarra derizkiot 65'gn. orrialdeko *Nere senarrak dauka*- / *ki ijeniyuak* pasarteari, ezpaitu uste gure bertsolariiek sekula orrelako *enjambement*-ik egin dutenik. *Nere senarrak dauka* / *ijeniyuak* da, seguru aski.

Lonjinos'ekin izan zituen bertso aldrebesetan (25'gn. or.), auxe irakurtzen da: *Txantxangorri batenak* / *sei libra tripaki*, / *txingurri batek*, *berriz*, / *zazpi arto-jaki*. Nik beste modu onetara adituak ditut: *Arrautza bat labore*, / *zazpi arto jaki*; / *txantxangorri batenak* / *sei libra tripaki*. Ezpaitu *labore*-k Errenteria'n Azkue'k beste lekutan bildu duen adiera: laborea da jakia eztena eta jakiarekin jaten dena (ogia, taloa edo antzekoak). Eta ortan datza aldrebeskeria, jakia eta laborea tokialdaturik agertzean.

Eztiote esandakoek ezer kentzen Jauregi jaunaren liburu ederrari eta eztaude ezer kentzekotan esanak. Zor larria diogu egilleari alde guztietatik onerako bestetarako izango ezten lana egin eta eskeini digulako. Baiña Xenpelar'en bertsoak, aotik belarrira ibilli diren ezkeru, nekez arki genitzake aldaerarik gabe. Orrexegatik beragatik saiatu bear *dugu* egiñaalean aren aotik entzun zirenean zuten itxura gal eztezaten. Xenpelar'ek merezi du neke ori ar dezagun eta egitekoaren gaitzak ez ginduzke atzerazi bear.

Xenpelar-zaleek badute orain bide erosoaren bertsoak irakurri ta buruz ikasteko. Makazaga'ren bilduma ezta erraz arkitzen; badira gaiñera Jauregi'renean an eztauden bertsoak: San Jose-ren zazpi dolorei eta Jesukristo'ren Pasioari jarriak. Salduko aal da liburu au merezi duen bezain laster, euskaldunen eta euskeraren onerako.

Xenpelar'en bizitzarekiko berri bat, 18'gn. orrialdean, eztaikit zuzen dagoen. Oyartzun'go Eula deritzan baserrian egon omen zen morroi eta geroago ango bertako Egurrola baserrian. Ene ustez, ordea, *Eula* edo *Eurla* eta *Egurrola* baserriak eztira bat baizik, baserri bakar orren izenak jendearen aoan eta paperetan bi itxura berezi baditu ere.

L. M.

MEZA SAINDUA. *Aita Aurelio de Echarri-Aranaz*, Kaputxinoa. Editorial Aramburu. Pamplona, 1958.

Elizak gizon-emakumez beteta, eta danak ixil-ixillik. Gure alderdi ontako Euskal-errian gertatzen dan eskandalurik aundienetako bat

auxe dala, zion oraindik denpora asko ez dala Dom Xavier Iratzeder beneditino gurgarri eta olerkari benetan bikainak. Eta etzuan arrazoirik palta. Ez da aski beste fededun guziekin batean elizara joatea. Beste zer edo zer bear da. Fededunak eleiza funzioetan parte artu bear du, baño batez ere meza santua entzutan. Meza santua apaizak entzule guzien partetik eskeintzen bait-du.

Gure elizetako utsune negargarri ori betetzeko, Aita Aurelio Etxarri-Aranazkuak liburutxo polit eta oso merke bat atera du orain-txe. Bi pezta baño merkeago saltzen da; pezta bat eta amasei sosetan. Ona ba emen Iratzederrek esandako utsune ori betetzeko aukera.

“Meza Saindua” Baztango euskera xamurrean eskribitua dago. Baztango euskera, biotzari ikuitzen dion euskera goxoa. Ez det onekin esan nai, beste alderdiatako euskerak ere biotza mugitzen ez dutenik, baizik beste edozein eratara ere errex oso biurtu eta ipiñi litez-kela Aita Aurelio'ren otoitz eta esamesak. Sei kanta ere berekin ditu musika ta guzti. Merezki du liburutxo onek propaganda pixka bat, eta nere partetik ez det xuur izan nai aldi onetan.

J. ARTECHE

APRENDA EL VASCO. Editorial Icharopena. Zarauz, 1958.

Liburutegietan noizean bein ikusi oi ditugun *Aprenda V. el inglés en siete días* eta orrelakoen gisara egiña dirudi egille-izenik gabe agertu den liburu koxkor onek (164 orrialde baditu), onelaxe baitio azalean: “Método sencillo y agradable para iniciarse en el aprendizaje de la lengua más antigua de Occidente”.

Sarreraz gaiñera, zati auexek ditu: I eta II atzizkiak, III aditza (laguntzaillea batez ere), IV elkar-izketak eta IV erdal-euskal eta euskal-erdal-iztegia. Liburuaren irutatik bi iztegiek osatzen dute.

Izkuntza bat ikasteko —edo ikasten asteko, beñipein— bide erosoan eskeintzen duten libururik geienak motz gelditu oi dira beren egitekoan, izkuntzak nekerik eta gogo bizirik gabe ezin ikas ditezkealako noski. Onako onekin ere ez du deus eztakienak pauso luzerik egingo euskeran barrena. Zerbait edo zerbait baiño geixeago dakitenei laguntzeko egokiagoa dirudi.

Bi iztegiak poliki antolatuak daude. Ezin diteke, ordea, beste orrenbeste esan elkar-izketei buruz. Gai-aukeraz zerbait esan diteke

(arrantzari iru izketaldi ematea geiegixko dirudi), baiña batez ere or agertzen diren itz-esaerak eztira jatorregiak maiz aski ezta dotoregiak ere.

L. M.

AMADEO DELAUNET: *La Casa de Churruca y sus alianzas: 1400-1947*. Prólogo de Dalmacio de la Válgoma y Díaz Varela. Gráficas Izarra. San Sebastián, 1957.

Pozik ikusi dugu Delaunet jenealojilariaren azkenengo liburu eder au. Euskal-Edestilari batek baiño geiagok jo bearko du liburu onengana, argibide billa.

Plazentzia'ko Txurruka'tarren oiñetxetik datozen aide askoren berri ematen du, dokumentu agiriak oiñarriztat arturik. Zorrotz jokatu du beti beti arlo ontan egilleak, ez da ibilli amesetako berriak ipintzen. Egia beti nagusi, argi ta garbi, eta alperrezko itz gutxi, eta cri batoren bat bada nik ez dut aurkitu.

Azalez, zer esanik ere ez dago-ta, ezin liteke gauza oberik eskatu. Liburuzale fiña izan da Delaunet, eta arduratsu jokatu du beti liburu ederrak argitaratzen; ez da atzenengo gelditu gaurkoa: barren zabalak, papel ona, irarkola-lanak garbi-garbi, okerrak ongi zuzendurik; ainbat ikurrin, kurutze ta medalla, arma-irudi; arkibide osatuak azkenian, etabar.

Euskal-abizenale direnak aurkituko dute nun asetu beren jakin naia. Ni neroni urte askotan ibilli nintzan Montevideo'ren fundadore zan Bruno Maurizio Zabala gudariburu edo jeneralaren jatorriaren argibide billa, eta ez nun erarik izan nere jakin-naia asetzeko. Orain emen liburu oni eskerrak aurkitu ditut jakin izan nai nun guztia, eta geiago ere bai.

Goian bego Delaunet adiskide maitea.

N. A. G.

ARCHIVO DE LA CASA DE JUNTAS DE GUERNICA.
CATALOGO DE GENEALOGIAS. *Florencio Amador Carrandi*.
Publicaciones de la Excma. Diputación de Vizcaya. Gráficas
Ellacuría. Bilbao, 1958.

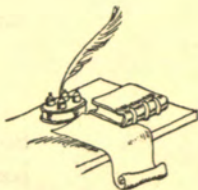
Denok dakigunez, Gernikako Batzarretako Etxean gordetzen dira aintziñatik igaro dan gizaldiraiño egiten zituzten odol-garbitasunezko probantzak. Kanpotik Bizkaira etortzen ziranian, eta erbesteratzen ziran bizkaitarrak ere bai. Garbitasun-paper oien arkibide azaldua ematen digu Amador Carrandi jaunak, milla ta geiago orrialde dituan liburu ontan. Amar milla ta geiago abizen: 2.576 + 25 probantza txarteletan. Probantza egin zun bakoitzaren lau abizenak ematen dira txartel bakoitzean. Azken-aldiko arkibide laburrak, arreta aundiz egiñak daude.

Lan neketsua, benetan, euskalari ezagun dan Amador Carrandik egin duana. Makiñabat urtetan lan eta lan eginda gero argitaratzen digu liburu au. Eruapen aundiz probantza guztiak irakurri ta oarrak artu ta gero.

Abizen askoren arma-irudiak ere ipini ditu, eta eraz apaintzen dute euskalari ta euskaldun guziek pozik ikusiko duten lan eder eder au.

Berriro ere zorretan gaude euskaldunok Gernikako Artxibu-gordetzaille ta euskalari jakintsuarekin.

N. ALZOLA

TIBALT ERREGEAREN KANTA

*(B. letrapean estalirik argitaratu
zituen bizkaitar olerkari batet).*

Txorietan nagusi
erresiñul eztia
Tibalt gazte ta zoli
naparren erregea.

* * *

Orrilleko goizean
—lor a usain eta txalo—
eltzen dok Iruñe-ra
zaldi gaiñean arro.

* * *

Eder gauan argia
arantza artean loria
erri osoa pozik
daukak euri begira.

* * *

Sorterritik dakarzak
pozak ire begietan
ezpaiñean barre irri
kantanai eztarrian.

* * *

Champagne landetako
ardoaren gozoa!
min izango yak, aurki
napar maatsen zumoa!

* * *

Baiña euskalen lur au
baizen ederrik ez dok,
koblari ikusi aue
mendi ta ibar berde ok.

* * *

Ire soñu gozoen
zain yagok Auñemendi

Bertan arru ta arkaitzak
lorak, edur, eguzki.

* * *

Bertan bere alaba
Andre Euskara pinpiña
Edurra baizen garbi
latsa antzo soñu-giña.

* * *

Errege olerkari!
A emaztetzat artu!
Ire edermen kumeak
Euskal muiñetik sortu!

Euskal-Bibliografiarako Oarrak

EGAN aldizkaria. "Suplemento de Literatura del Boletín de la Real Sociedad Vascongada de Amigos del País." Redacción: Seminario de Filología Vasca Julio de Urquijo. Palacio de la Diputación de Guipúzcoa. San Sebastián.

II EPOCA. 1954

Bigarren aldia, 1954'garren urtean asten da: 2-4'garren Zerbakiakin (abril-diciembre). Zen. 1-44 orrialde. Zen. 1-44 orrialde.

1955'gn. urtea: 1-2 Zen.: 1-64 orr.; 3-4 Zen.: 1-66 orr.; 5-6 Zen.: 1-79 orr. Urte ontan asi zan. 3-4 aldiz agertzen.

1956'gn. urtea: 1 Zen.: 1-67 orr.; 2 Zen.: 1-87 orr.; 3-4 Zen.: orr.; 5-6 Zen.: 1-203 orr.

1957'gn. urtea: 1-2 Zen.: 1-124 orr.; 3-4 Zen.: 125-264 orr.; 5-6 Zen.: 265-412 orr.

1954, 1955 eta 1956'gn. urteetakoen arkibideak ematen ditugu gaur. 1957'garren urtekoa aldizkari onen azkenengo tomoan agertu zan (EGAN: 1958'gn. urtea, 1-2'gn. Zen.).

Urrengo zerbaki batean emango degu EGAN'en argitaratu diran gaien arkibidea (1954-1955-1956 eta 1957'gn. urt.).

1954' GARREN URTEA

A. A.:

1. *Jan-Edanak*. 2-4 (1954) 25-27.

ADISKIDE BERRI:

1. *Orixe gure artean*. 2-4 (1954) 3-4.

APAT-ETXEBARNE:

1. *Naas-Maas*. (Ildo berriak. Euskaltzaindiaz. Nor geiagoka. Euskaltzain berriak. Berri hitsak. "Guero" liburua. Euskaltzaindiak ortografiatz erabaki batzuk artu: *rr*, *ll*, *tt*... Herritik at). 2-4 (1954) 28-31.

ARRUE, ANTONIO; A. IRIGARAY, L. MITXELENA:

1. *Asmo berri*. 2-4 (1954) 1-2.

B.:

1. *Andre Joxepa Tronpeta. Illeta*. 2-4 (1954) 34.

CLAVERIA APEZA (XVII Mend.):

1. *Burlatsen naiz Garibai-az*. (Itz neurtu). 2-4 (1954) 24.

E'TAR Y.:

1. "*Oargui*"-ren *Euskal-sariketa*. 2-4 (1954) 33-34.

ELIZALDE:

1. *Kontu kontari. Erraldoi berekoia*. (Oscar Wilde egille, Elizalde'k itzuli). 2-4 (1954) 11-15.

IBALAN:

1. *Anboto*. 2-4 (1954) 31-32.
2. *Liburuak*. (A. Onaindia: "Milla euskal-olerki eder"). 2-4 (1954) 43-44.

IRIGARAI, AINGERU, A. ARRUE, L. MITXELENA:

1. *Asmo berri*. 2-4 (1954) 1-2.

LEKUONA'TAR MANUEL:

1. *Belenen*. (Olerkia). 2-4 (1954) 5-6.
2. *Bizia Maite-irria*. (Olerkia). 2-4 (1954) 7-8.
3. *Tanz-lied*. (Olerkia). 2-4 (1954) 9-10.

LOJENDIO, JOSE MARIA:

1. *Mogel*. (Euskaltzaindi-ko 5'garren solas-aldia). 2-4 (1954) 16-24.

MITXELENA, LUIS; A. ARRUE, A. IRIGARAI:

1. *Asmo berri*. 2-4 (1954) 1-2.

L. M.:

1. *Zinema*. ("La ley del silencio". "Julio César"). 2-4 (1954) 35-38.
2. *Liburuak*. (Axular: "Gero". Juan Ramón Jiménez-Ametzaga'tar Bingen: "Platero ta biok". Domingo Agirre: "Kresala"). 2-4 (1954) 39-42.

WILDE, OSCAR: Ikusi Elizalde.

1955'GARREN URTEA

A.:

1. *Zinema*. ("Tren txiki baten estutasunak.") 1-2 (1955) 52-53.

A. A.:

1. *Jan-Edanak*. 1-2 (1955) 38-42.—3-4 (1955) 41-47.—5-6 (1955) 47-48.

ADISKIDE BERRI:

1. *Berriketan*. *Escudero maisuak esan digu*. 1-2 (1955) 1-4.
2. *Berriketan*. *Pio Baroja'k esan digu*. 3-4 (1955) 1-4.
3. *Berriketan*. *Estella'ko Aita Hilario Olañaran'ek esan digu* 5-6 (1955) 1-5.

AMICIS, EDMUNDO DE: Ikusi Oraune'ko Errolba.

APAT-ETXEBARNE:

1. *Naas-Maas*. (Euskaltzaindia-k. "Euskera" aldizkaria. "Destino" aldizkarikoentzat. Erromatarren aldiko il-obi bat Funes-en. "Instituto Príncipe de Viana". Hans Christian Andersen. Liburuak.) 1-2 (1955) 43-46.
2. *Naas-Maas*. (Anton Chejov. Urkijo Mintegian. Giuseppe Ungaretti. Kantarien eguna Ligi-n. Concha Espina. Liburu erakusketa Madrid'en. William Faulkner. Euskaltzaindia. Peñaforida-konde zena. Boissel komandanta. Iruñe-ko Euskal-Ikasleak. El Bidasoa. "Les Clés de St. Pierre".) 3-4 (1955) 35-40.

AROTZENA, FAUSTO:

1. *Adabakiak: Hernando Lortia*. 3-4 (1955) 61.

ARRUE, ANTONIO:

1. *Kontu kontari: Txantxangorria*. ("Selma Lagerlöf'en ipui batetik artu ta moldatua.") 3-4 (1955) 8-13.

AURRE-APRAIZ'TAR BALENDIN:

1. *Eriori*. (Olerkia.) 1-2 (1955) 7.

B.:

1. *Ortega'ren eriotza*. 5-6 (1955) 34-38.

DUNIXI:

1. *Gure lurraldea. I: Omura eta atsegiña*. 1-2 (1955) 8-9.
2. *Gure Lurraldea. II: "Ara nun diran..."* 3-4 (1955) 50-51.
3. *Maurice Utrillo*. 5-6 (1955) 32-33.

ORAUNE'KO ERROLBA:

1. *Kontu kontari: Florenziar idazlari koxkorra*. (Edmundo de Amicis italiar idazlearen *Cuore* (Biotz)-tik Oraune'ko Errolba'k euskeratua.) 5-6 (1955) 19-24.

E'TAR Y.:

1. "*Oargui*"-ren bigarren batzaldia. 1-2 (1955) 62-64.
2. "*Oargui*"-ren irugarren batzaldia. 3-4 (1955) 58-59.

ETXAIDE'TAR, NEMESIO:

1. *Kontu kontari: Mateo Falcone*. (Prosper Mérimée egille. Etxa-niz'tar Nemesio'k euskeratu.) 1-2 (1955) 13-22.

2. *Ernai*. (Olerkia. Giuseppe Ungaretti egille. Etxaniz'tar Nemesio'k biurkera.) 3-4 (1955) 5.
3. *Gain-bera*. (Olerkia.) 3-4 (1955) 5-6.
4. *Deba'ko San Drokeak*. (Olerkia.) 3-4. (1955) 6-7.

E'TAR N.:

1. "*Oargui*"-ren sariketak. 5-6 (1955) 76-79.

ETXEBERRI, JOANES (1630):

1. *Eguberri-koplak: Bethleen'en ostaturik ezin aurkhituaren gañean noela*. 5-6 (1955) 16.

ETXEBARRIA, EZEKIEL:

1. *Murriturik burua*. (Itz-neurtu.) 5-6 (1955) 65.

GASTELUZAR, BERNARD (1686):

1. *Eguberri-koplak: Iesus-Kristo, gizon eta Iainko salbatzaillaren noelak*. 5-6 (1955) 17-18.

HORATI: Ikusi Aita J. Onaindia.

IBALAN:

1. *¡Entzun! Emen Donosti*. 3-4 (1955) 48-49.
2. *Gurasoak*. 5-6 (1955) 55-57.

IRIGARAI, AINGERU:

1. *XVII garren mendeko iru eskutitz*. 1-2 (1955) 10-12.
2. *Naas-Maas*. (Literaturaz: Raimundo Lulio. Plauto Barcelonan. Luis de Uranzu: "Lo que el río vió." Marlowe olerkari aundia. Unen hilobia ikertzen. Shakespeare berriz eztabaian. Berri jakingarriak: Donostiako euskal-astea: Arrue Jaunaren itzaldia. Mourlane-Mitxelena-ren hil berria. Euskaltzaindiaz: iztegiak. Itzaldiak. Liburu berriak. Urkijo Mintegian: itzaldiak. Urkijo Mintegiko Solas-Aldiak. Ginebra-ko alkarrizketak. Artur Honegger-en hil berria.) 5-6 (1955) 39-46.

IRIGOYEN, ALFONSO:

1. *Mundus-Mundu. Bilbao'tik*. (Aita Olazaran Estella'koaren itz-aspertu samur, umoredun eta biotzetikoa Eskolapiotan, Azaroaren 5'an. Euskal-teatroa Algortan. "Anaitasuna" aldizkaria. Itzaldi bat Diputaziñoko Bibliotekan, Santiago Montero Díaz, Diputaziñoko Bibliotekan.) 5-6 (1955) 47-52.

ITURRALDE, P.:

1. *Berritasunaz*. 5-6 (1955) 6-II.

ITURRIA'TAR, JOSE:

1. *Andre Mariaren Deikunde-ikustaldia*. 1-2 (1955) 32-33.

A. K. I.:

1. *Liburuak*. (Zaitegi ta Plazaola'tar Joaquin: "Bidalien egiñak.") 5-6 (1955) 66-68.

ITURRIAGA APAIZA:

1. *Bada Jaungoiko bat*. (Olerkia.) 5-6 (1955) 30-31.

LABAYEN, ANTONIO MARIA:

1. *Elizanburu. Bere bizitza ta lanak*. (Euskaltzaindiko 6'garren solas-aldia. Badarraike.) 1-2 (1955) 23-31.—3-4 (1955) 14-34.

LAGERLOF, SELMA: Ikusi Antonio Arrúe.

M. L.:

1. *Liburuak*. (Juan Baxurko: "Iñazio Deuna." "Karmengo Amaren egutegia.") 5-6 (1955) 74-75.

LOJENDIO, JOSE MARIA:

1. *Munduz-Mundu: Paris'tik. Utrillo'ri azken agurra*. 5-6 (1955) 52-54.

J. M. L.:

1. *Boise'ko euskaldunak*. 1-2 (1955) 34-37.
2. *Erakusketak*. (Dionisio de Azkue. Enrike Albizu. Jasé María González de Etxabarri.) 3-4 (1955) 52-53.

MERIMEE, PROSPER: Ikusi Etxaniz'tar, Nemesio.

MIRANDE, JON:

1. *Undina* (Olerkia). 1-2 (1955) 5.
2. *Paranoia*. (Olerkia). 1-2 (1955) 6.

L. M.:

1. *Zinema*. ("Crimen perfecto". "La túnica sagrada". "Rashomon". "Fort Bravo". "Cancha vasca". "Cangaceiro"). 1-2 (1955) 47-52.

2. *Zinema*. ("Candilejas". "Nous sommes tous des assassins"). 3-4 (1955) 54-55.
3. *Zinema*. ("Brumas de traición". "Atila, rey de los hunos". "Veracruz". "Infernuko atea". "La ventana indiscreta". "Muerte de un ciclista". "Ulises"). 5-6 (1955) 58-62.
4. *Liburuak*. (Juan Gorostiaga: "La poesía popular en el País Vasco". A. Emiliano, Karmeldarra: "Andre Mari gaztediaren eskuetan". Juan Baxurko: "Jesús". Joxe Zapi-rain: "Nere bizitzako bertso batzuk"). 1-2 (1955) 54-57.
5. *Liburuak*. (Camilo José Cela: "Historias de Venezuela. La Catira"). 3-4 (1955) 64-66.
6. *Liburuak*. (Yon Etxaide: "Joanak-joan". José de Arteche: "Vida de Jesús". José Antonio Loidi Bizkarrondo: "Amabost egun Urgain'en"). 5-6 (1955) 69-74.
7. *Euskaltzaindiak eratutako sariketa*. 1-2 (1955) 60-61.
8. *Paul Claudel*. 1-2 (1955) 62.

ONAINDIA, AITA J.:

1. *Horati'ren odak euskeraz*. (I: Mekena'ri: "Maecenas atavis...". II: August Kaiser'i: "Iam satis terris..."). 5-6 (1955) 12-15.

UNGARETTI, GIUSEPPE: Ikusi Etxaniz'tar, Nemesio.

VILLASANTE:

1. *Liburuak*. (Ricardo Lombardi: "La salvación del que no tiene fe". Andrés E. de Mañaricua: "La Inmaculada en Vizcaya"). 1-2 (1955) 57-60.

ZUGASTI, ANIZETO:

1. *Iturriaga Apaiza, Euskal-idazle*. (Euskaltzaindi'ko 7'garren solas-aldia. Donostian, 1954-I-28. =Jarraitzeko=). 5-6 (1955) 25-31.

Z. A.:

1. *Liburuak*. (Aita Villasante: "Goi-Argi"). 3-4 (1955) 63-64.

[.....]

1. *Adabakiak: Mirande'ren olerkiak*. 3-4 (1955) 60-61.
2. *Adabakiak: Alonso Jerónimo Salas Barbadillo'k 1612'gn. urtean olerkariei buruz ziñona*. 3-4 (1955) 61-62.

3. *Adabakiak: Surrealismoa*. 3-4 (1955) 62.
4. *Adabakiak: Poesia zer dan?* 5-6 (1955) 63.
5. *Adabakiak: Ortega y Gasset*. 5-6 (1955) 63-64.
6. *Adabakiak: "La España Negra de Verhaeren" deritzan liburua esta zeoro Regoyos'ena*. 5-6 (1955) 64.
7. *Ezeziel Etxebarria olerkaria*. 5-6 (1955) 64-65.
8. *Madrid'eko egunkari batean argitaratu dan euskal-ipuitxoaz*. 5-6 (1955) 65.

1956' GARREN URTEA

A.:

1. *Jan-Edanak*. 3-4 (1956) 86-87.

A. A.:

1. *Jan-Edanak*. 1 (1956) 47-49; 2 (1956) 73-74; 3-4 (1956) 84-86; 5-6 (1956) 133-136.
2. *Zinema*. (Hanno robato un tram: "Tranbe bat ostu dute"). 3-4 (1956) 97.

ADISKIDE BERRI:

1. *Berriketan. Migel Anjel Alvarez'ek esan digu*. 2 (1956) 1-4.
2. *Berriketan. Migel Castells'ek esan digu*. 3-4 (1956) 1-5.
3. *Berriketan. Santiago Carrero'k esan digu*. 5-6 (1956) 1-5.

AGIRRE, DOMINGO:

1. *Gabonak Euskalerrian*. 5-6 (1956) 45.

AGIRRE, MARIA DOLORES:

1. *Emakumeak. Bear-bearra*. 5-6 (1956) 99-102.

AMETZAGA'TAR BINGEN:

1. *Bideko lorea*. ("Platero ta biok" itzulpenetik artua. Juan Ramón Jiménez egille, Ametzaga'tar Bingen'ek itzuli). 5-6 (1956) 188.

ANSOLA'TAR GURUTZ:

1. *Zinema*. ("Kondesa oiñutsik"). 1 (1956) 53-54.
2. *Zinema*. ("Le defroqué": El renegado). 2 (1956) 78-79.
3. *Antzerti*. (William Saroyan: "Jende ederra"). 3-4 (1956) 92-93.

APAT-ETXABARNE:

1. *Berriketan, Xabier Bello-k diosku.* I (1956) 1-3.
2. *Naas-Maas.* (Urkijo Mintegian. Itzaldiak. Landuchio iztegiñoa. Euskal Literatur-Historia. Euskaltzaindian. Euskaltzaindiko Bilbaoko jaia. Azkoitiko zaldunttoak. Aldizkari Anaiak: "Herria." Biblia japonesez. Giovanni Papini'ren hiltzea. Robert Schumann-en urteurrena. Bernard Shaw-en 100 urteburua.) 3-4 (1956) 80-83.
3. *Naas-Maas.* (Literatura: Carlo Coccioli. Musika: Igor Stravinsky. Perosi-ren hiltzea. Aldizkari Anaiak: "Gazte.") 5-6 (1956) 137-138.

ARESTITAR, GABRIEL:

1. *Amolandun bi.* (I: Egun-sentian iaikiten naiz itzar. II: Gauza guztien izpiritua zara.) 3-4 (1956) 14.
2. *Korta.* (Olerkia. Gabriela Mistral egile, Gabriel Aresti'k euskeratu.) 5-6 (1956) 72.

ARRADOY, P.:

1. *Bazterrak garbi.* ("Kattalin'en Gogoetak" liburutik artua.) 2 (1956) 23-24.

ARRUE, ANTONIO:

1. *Gerriko.* (Euskaltzaindiko solas-aldiak. 1954-10-28, Donostia'n.) 3-4 (1956) 33-43.

ARRUGAIN:

1. *Ene aitonatxo maitea.* 5-6 (1956) 63-65.

AURRAITZ:

1. *Itun.* (Olerkia.) 5-6 (1956) 71.

AYALDE:

1. *Mari Beltxa.* (Baroja Pio'ren "Vidas sombrías"-eko ipui bat, Ayalde'k euskeratua.) 5-6 (1956) 183-185.

AYERBE, I.:

1. *Iñere zuria.* (Iruzki aldeko Ipui bat, Uarte Arakil'go euskeraz.) 5-6 (1956) 82-86.

1. *Gabon afari bat.* (Itz-neurtu.) 5-6 (1956) 130-132.

B.:

1. *Arantzazu'ko Batzarrak. Iritzi ta aburu.* 5-6 (1956) 123-127.

B. D.:

1. *Paris'eko berri.* 3-4 (1956) 74.

BARANDIARAN'GO, JOXE MIGEL:

1. *Olentzaro, kalerre ta subilaro.* (Urkijo Mintegi-ko Solasaldia: 20-XII-1956.) 5-6 (1956) 164-172.

BARANDIARAN'TAR, SALBADOR:

1. *Munduz-Mundu: IMFC'en Bederatzigarren urteroko batzarrak.* (I: Abitzza, bere Itzulketa ta Alditaitzea (A. Marinus: Bruxelles). II: Irrati Zabalkundea Folklore eresiatoren ondatzalle, biltzaile ta indartzallea (Wilhelm Kutter: Stuttgart). III: Etengabeko Folklore'ren eta beñola etenik berri piztu danaren artean bereizi daitezken estilo joera ki degaitzak (Dr. Ernst Klusen: Viersen). IV: Europa'ko Folklore'ren oraingo egoera (Dr. Fritz Bose: Berlin). V: Brasil'ko Erri musikak J. S. Bach'en estiloakin daukan uztardura, Villa-Lobos'en irizpidez (Antoine E. Cherbuliez: Zurich). Jarraitzeko.) 5-6 (1956) 109-118.

BARBIER, JEAN (1875-1931):

1. *Betlem'eko estalpean.* (Olerkia.) 5-6 (1956) 6.

BAROJA, PIO: Ikusi Ayalde.

BERASALUZE'TAR, SABIN:

1. *Euskal-sorgiñak eta Arantzazu.* 3-4 (1956) 55-63.
2. *Iainko-argi.* (Olerkia.) 5-6 (1956) 75.

BERROSPE:

1. *Pernando, Amezketan.* 2 (1956) 58-60.

DAUDET, A.: Ikusi Txillardegia.

DONOSTIAR JOSE A. A.:

1. *Euskal-Erriko otoitzak.* (Euskaltzaindi-ko solas-aldiak. Donostia'n 1956-I-26'n. esana. Lekarotz'en 1955-XII-31'n. egiña.) 2 (1956) 34-52.

DUNIXI:

1. "Jaiotza" baten aurrean. 5-6 (1956) 103-104.

ELIZALDE:

1. *Kontu kontari: Guraso zintzoa.* (A. Chejov egille, Elizalde'k euskeratu.) 3-5 (1956) 29-32.

ENDAITZ:

1. *Munduz-Mundu: Bilbao'tik.* (Euskaltzaiñak Bilbon. Bigararoneko Mezatan. Arriaga Theatruko jai bikaña. Egitamu atsegingarria. Menéndez Pidal-en karta bat. Mitxelena-ren itzaldia. Antze-jaiune ikusgarria. (Titulu onen beian agertzen da "Endaitz"-en izena "EGAN"-en, baiña oker ipiñita dago.) Eneko Deunaren gorpuzkia. Txori kantarien bilkura. Kamarako Theatroa. Cuevas-ko Markesaren "Ballet" aipatua. Donostiar pintoreak.) 3-4 (1956) 64-71.

ERKIAGA, EUSEBIO:

1. *Ames-Larreko maitagarria.* (Lilura-elhea.) 5-6 (1956) 79-81.

ETXANIZ, NEMESIO:

1. *Olerkiak.* (Juan Ramón Jiménez egille; Nemesio Etxaniz'ek itzuli. I: Lore batzuen lurrin-utsa. II: Oial gorri zurixkak algara zerioten. III: Aur aingeruen jantzian. IV: Oi, oroi-pen ezkutuak.) 5-6 (1956) 186-188.

ETXEBERRI'TAR, PRANTZISKO:

1. *Lizarra.* (Olerkia.) 2 (1956) 18-20.

GABRIELA MISTRAL: Ikusi Aresti, Gabriel.

GANDIAGA'TAR, BIKTORIANO:

1. *Ostaturik ba-da?* (Olerkia.) 5-6 (1956) 72-74.

GOIKOETXEA, P.:

1. *Jun ziran! Baño zer onik utzita?* 1 (1956) 34-37.

HORATI: Ikusi Aita Onaindia.

IBALAN:

1. *Euskal-Teatroa dala-ta.* 1 (1956) 32-33.
2. *Mozart (1756-1956).* 2 (1956) 53-54.

3. *Euskaldunak Gales'en. Llangollen'go Eiseddfodau.* 3-4 (1956) 50-54.

IRIGARAI, AINGERU:

1. *Naas-Maas.* (Irlanda eta Gales: Williams Parry, gales-tar olerkaria. Goethe-saria Gabriel Marcel-endako. Heine-ren eriotz urte muga. Urkijo Mintegiko Solasaldiak. Berri ja kingarria: Orreagako gataska. Euskal Literaturaren ikasgaiak.) 2 (1956) 68-72.
2. *Naas-Maas.* (Mozart-en jaio urte muga. Gerard de Nerval-en hiltzearen urte muga. Julio Urkijo Mintegia. Valentin Zubiaurre-ko. Joxepe Azarola Aldaz. Aranzadi Elkargoaren itzaldia. Arantzazuko euskal sariketa. Hil berria: Leonardo Zabaleta, Oñatikoa.) 1 (1956) 43-46.
3. *Euskal Literatura-ren bilduma laburra. IV: Atsotitzak eta errefracuak.* 5-6 (1956) 76-78.
4. *Bidaia European barrera.* (Frantziako lorategia. Parisen. Amiens-era. Londres aldera. Gales-erat. Berriz kontinent-era. Alemaniara.) 3-4 (1956) 75-79.

A. I.:

1. *Euskal literatura-ren bilduma llaburra. (Bernat Detxepare.)* 1 (1956) 12-13.
2. *Euskal literatura-ren bilduma llaburra. (Joanes Leizarraga, Beskoitzekoa, XVI-gn. mendekoa.)* 2 (1956) 10-17.
3. *Euskal Literaturaren bilduma laburra. III: Beltran de Echauz: 1556-1641.* 3-4 (1956) 11-12.
4. *Liburuak.* (Adrien Gachiteguy: "Les basques dans l'Ouest americain".) 5-6 (1956) 154-155.

IRIGOYEN, ALFONSO:

1. *Munduz-Mundu. Bilbao'tik.* (Euskal-Teatroa. Santa Agata. Jai bat. Itzaldi-aro bat pinturari buruz. Itzaldi bat.) 1 (1956) 38-41.
2. *Munduz-Mundu. Bilbao'tik.* (Don Zirilo Arzubiaga'rekin izketaldi bat.) 2 (1956) 64-67.
3. *Munduz-Mundu. Bilbao-tik.* (Aurren Euskaledukaziñoa. Euskal Ikastaroa bukatzean Itziarren. San Iñazio Loiolakoari eraikitako Monumentuaren inauguraziñoa Xoxote mendi gaillurrean.) 3-4 (1956) 72-73.

ITURRIAGA APAIZA:

1. *Esnasaltzallea*. I (1956) 28-29.
2. *Atsoa ta arcacosoá*. I (1956) 29-30.
3. *Aita bere semeequin*. I (1956) 30-31.

JIMENEZ, JUAN RAMON: Ikusi Ametzaga'tar Bingen eta Nemesio Etxaniz.

LABAYEN, ANTONIO M.:

1. *Petrikillo*. (Irri antzerkitxoa: Komedia ekitaldi batean.) 3-4 (1956) 112-127.

LEKUONA, MANUEL:

1. *Liburuak*. (E. Buztintza, "Kirikiño": "Abarrak".) 2 (1956) 86-87.
2. *Liburuak*. (I. M. Manzisidor: "Gure Patroi aundia." A. Eujenio Agirretxe: "Arantzazura erromes." P. P. C.: "Irea al dek diru ori." Anaitasuna: supl. de "Anaitasuna" de Guipúzcoa, número 32.) 3-4 (1956) 107-110.
3. *Liburuak*. (Anaitasuna: supl. de "Anaitasuna" de Guipúzcoa número 34. "Zeruko Argia", 33'Zn. "Kristiñau Katezismoa.") 5-6 (1956) 147-154.
4. *Aurtxoa troxatzen*. (Olerkia.) 5-6 (1956) 71-72.
5. *Jesus'en jaiotza edertian*. 5-6 (1956) 56-59.
6. *Gabon-kantak*. (Misterio-kantari. Billantzikoak. Parragarriak. Kopla zaharrak. Olentzaro. Marijesiak. Noelak. Artzai-kantak. Gabon-sariak. Azkoitia'ko Gabon-sariak. Kopla jostalluak.) 5-6 (1956) 9-44.

M. L.:

1. *Liburuak*. (P. Arradoi: "Kattalin'en gogoetak." KIA: "Salle'ko Joan Bautista Deunaren bizitz laburra. "Nora?" "El Bidasoa." A. Sorarrain: "Lili txuria odoletan.") 1 (1956) 57-60.
2. *Urkixo Jaunaren Liburutegia*. (Euskal-Liburutegia. Centenario-Plazan. Gipuzkoa'ren Jauregira. Liburuak, liburuak. Gertakari jakingarriak. Argazkizko facsimilak.) 1 (1956) 4-11.
3. *Berri on bat: Aita Olabide'ren "Itun Zarra"* 2 (1956) 5-9.
4. *Edertiak Gipuzkoan*. "Greco" bi ta "Divino" Morales bat. (Itsasondo'ko Morales. Gatzaga'ko Greco. Iraeta'ko Greco.) 3-4 (1956) 6-10.

5. *Aita Jose Antonio Donostia: Oroitzatxo batzuek.* 5-6 (1956) 119-122.
6. *Prantzia'ko idazle katoliku batek galde bat egin du: "Al zan egiazki asto ta idirik Belengo estalpean?"* ("Académie Française"-ko Daniel Rops egille; M. L. labur ta euskeratzaile.) 5-6 (1956) 66-70.

LIZARDI:

1. *Bai baitator urrundik.* (Olerkia.) 5-6 (1956) 182.

LOJENDIO, JOSE MARIA:

1. *Euskerazko itzaldiak.* 2 (1956) 55-57.
2. *Aingeruak eta izarrak.* 5-6 (1956) 54-55.

MAITE:

1. *Emakumeak* 2 (1956) 75-77.—3-4 (1956) 88-91.

MIRANDE'TAR, JON:

1. *Kontu kontari. Iphuin-Khondatzailea.* (H. H. Munro'ren "Saki". Mirand'tar Jon-ek angelesatik itzulirik.) 1 (1956) 19-24.
2. *Otso.* (Olerkia.) 3-4 (1956) 15.

MITXELENA, LUIS:

1. *Pio Baroja.* 5-6 (1956) 173-178.
2. *Liburuak.* (Lizardi'tar X.: "Biotz-begietan.") 2 (1956) 84-86.
3. *Liburuak.* (Barandiaran'dar Salvador: "Iliasena." J. A. Mangel: "Peru Abarka.") 3-4 (1956) 102-107.
4. *Liburuak.* (Nikolas Ormaetxea "Orixe": "Agustin Gurenaren Aitorkizunak." Domingo Agirre: "Garoa." "Euzko-Gogoa" eta "Euskera".) 5-6 (1956) 142-147, 157-163.

L. M.:

1. *Zinema.* (Not as a stranger: "No serás un extraño." "Agente especial." "Marty.") 1 (1956) 50-52.
2. *Zinema.* ("Robinson Crusoe." "Romeo and Juliet.") 2 (1956) 79-81.
3. *Zinema.* ("The most beautiful woman in the world." "Altri tempi." "Hombres olvidados." "City Lights.") 3-4 (1956) 94-97.
4. *Zinema.* ("Picnic." "Un tranvía llamado Deseo." "Napoleón." "Más dura será la caída.") 5-6 (1956) 179-182.

MUNRO, H. H.: *Ikusi Mirande'tar Jon.*

MUXIKA'TAR PLAZIDO:

1. *Berriz, Santa Cruz Apaiza!* 3-4 (1956) 20-25.

ONAINDIA, AITA:

1. *Horati'ren odak.* (Sexti'ri: "Solvitur Acris hiems." Pirra'ri: "Quis multa gracilis...") 3-4 (1956) 15-17.

ORMAETXEA, NIKOLAS ("ORIXE"):

1. *Amaitagarren iarduna.* (Agustin Donearen "Aitorkizunak" liburutik artua.) 3-4 (1956) 18-19.

PIERRE LOTI:

1. *Gabonak Euskalerrian.* (Itzulpena.) 5-6 (1956) 45-46.

ROPS, DANIEL: *Ikusi M. L.*

TAUER, NORBERT:

1. *Munduz-Mundu. Praga'tik.* (Josepe Jungmann Txekotarren esnatzailea.) 1 (1956) 41-42.
2. *Munduz-Mundu. Praga'tik.* (Aberatsa ta txiroa. Bozena Nemcova egille, Norbert Tauer'ek euskeratu.) 2 (1956) 61-64.
3. *Munduz-Mundu. Praga'tik.* 5-6 (1956) 105-106.

CHEJOV, A.: *Ikusi Elizalde.*

TXILLARDEGI:

1. *Kontu kontari. Aita Gaucher'en mixtela.* (A. Daudet egille. Txillardegik euskeratu, 1955 abenduan.) 2 (1956) 25-33.
2. *Ez bat eta ez beste: Euskeraren ausiari buruz.* (Euskaltzaleen jomuga bakarra. Asmatzeko eskubiderik ez dugu. Euskerara bizia ta giarrik gabeko euskera. Literaturaren laguntza. Itz mordolloak eta itz garbiak. Itzen adirazkaiak. Euskalkien itz bereziak.) 3-4 (1956) 44-49.
3. *Mendeurren oargarri bat: Buda Sakiamuni ta bere gaurkota-suna.* 5-6 (1956) 94-98.
4. *Liburuak* (Fulton Sheen: "Religion sin Dios.") 5-6 (1956) 155-157.

URREA:

1. *Gazi-Gezak.* (Olerkia. 2 (1956) 22.
2. *Ai, au gaubaren zoragarria.* 5-6 (1956) 60-62.

URRUZOLA'TAR ESTANISLAO:

1. *Ipui berri*: "Jaiots" txapelketa. 5-6 (1956) 47-53.
2. *Munduz-Mundu Valencia'tik*. (Lo Rat-Penat, balentziar izkeraren alde.) 5-6 (1956) 107-109.

VILLASANTE, AITA LUIS:

1. *San Inazoren Urtea dala-ta*. San Juan de Artia. 3-4 (1956) 26-28.
2. *Don Juan Antonio de Mogel eta Aita Añibarroren idasti ezezagun-bat*. 3-4 (1956) 100-101.

ZELETA:

1. "Orixe" eta Bedayo'ko txistularia. 5-6 (1956) 87-93.

ZIARSOLO'TAR IMANOL:

1. *Eguberrri-Aizeak*. (Antzerkia, itz neurtuz; Ekintza bakarra; Bi antzez irudi.) 5-6 (1956) 191-203.

ZUGASTI, ANIZETO:

1. *Iturriaga Apaiza Euskal-idazle*. (Euskaltzaindi-ko 7'garren solas-aldia. Jarraipena. Donostian, 1954-I-28.) I (1956) 25-31.
- 2.—*San Jose-Lorea*. (Olerkia.) 2 (1956) 21.

1. *Santa Ageda kantak*. I (1956) 14-18.
2. *Adabakiak*. *Galderantzunak*. (Manuel Antonio Antia, Urnie-tako Erretorea, 1830-1894.) I (1956) 55-56.
3. *Todos erribatekos*. I (1956) 61-67.
4. *Adabakiak*. ("Manchismoa" zer dan? Donostia'ko estropadei buruz geren iritzi-zeatza. Eskontza-kontu ta diru-arloak.) 2 (1956) 82-83.
5. *Julio Urkijo Mintegiak ipiñi duen antzerki sariketaren baldintzak*. 3-4 (1956) 13.
6. *Adabakiak*. *Galderantzunak*. (Prosper Merimée'ren "Carmen" novelako Don José eta Carmen. Nola zuen izena Loiola'ko San Inazio'k?) 3-4 (1956) 98-100.
7. *Biotz-izketa*. 3-4 (1956) 110-111.
8. *Eguberrri-kanta zarrak*. (I: Zeruko aingeruak artzaiai. II: Nork orain esan lezake. III: Aingeru batek dio. IV: Gaur da nere kristauak.) 5-6 (1956) 7-8.

9. *Arantzazu'ko Euskal-sariketa*. 5-6 (1956) 128-129.
10. *Adabakiak. Galderantzunak*. (Donostia'ko Santo Tomas'eko periaz. Lenengo Almanaka. Juan Ramón Jiménez'i buruz.) 5-6 (1956) 139-141.
11. *Sariketa*. (Gipuzkoa'ko Diputazio'ren "Julio de Urkijo" Euskal-Filologia Mintegiak Eguerriekiko antzerki-sariketako sariak nola banatu ziran.) 5-6 (1956) 189.

N. A. G.

Irun-Urantzun, 1958-VII

MARKESAREN ALABA

BIGARREN EKITALDIA

Agertokia uriko enparantza nagusia. Agertokiak plaza-kutsu izan dezan, gibelean, adibidez, eliza eta saiets batean udaletxea bere arkupe ta guzi ager bitez.

LENENGO JARDUNALDIA

LUIXA eta ANDRE JOXEPA

ANDRE JOXEPA.—Dirudinez, Agata berearekin atera dun.

LUIXA.—Ez niñan, ba-ezpa'da ere, oraindik kukurrukurik joko. Markes jaun-andreak azari aundiak ditun eta auskalo zer burubide dabilkiten beren egitekoan.

ANDRE JOXEPA.—Boskarren illabetea ba-dun Joxe Migel Salamanca'ra bialdu zitenala estudiantzera eta ontaz aurrera itzekoak izango al-ditun!

LUIXA.—Orra ba, Joxepa, etzekiñat nik zer esan. Mutillari beren alabarekin ezkontzeko jarri zioten baldintzak oso kezkatuik naukatxion. Salamanca'ra joan bear omen ziñan estudiantzera pixkabat ere edukatzeko eta buruz jatzeko... Zelan esaten diote ba orain? (*Ezin asma.*) Zera... dun, kulturadun gizona izateko alegia, iñoren aurrean ez-jakiñarena egin ez dezan, nunbait. Aundikien artean lotsagarri bai omen da gu bezalako ezjakiñak eta landugabeak izatea... Baiñan, Joxepa, neri esango didan, bizi guztian tutik estudiantu ez diñan mutillak, erderaz deusik jakin gabe gaiñera, zer egiteko zeukan Salamanca'n?

ANDRE JOXEPA.—Arrantzan egin... Besterik ba'al-zekiñan ba, Joxe Migel'ek?

LUIXA.—Arrantzan egin ez, Joxepa, Salamanca'n itxasorik ezpaitze-gon ortarako. Arrantzak, bai, egingo dizkin arek galantak, gure ukulluko astuaren moduan.

- ANDRE JOXEPA.—Ixtudianteen artean arrantzaka asten baldin ba'dun, a ze makillazuak artu bear ditun.
- LUIXA.—Bai, orixe. Bere ikaslagunen iseka ta burlak burutzen bakarrik naiko kalbario izanen din. Kultura baiño, sufrimentua zer dun obeto ikasiko din gizajoak...
- ANDRE JOXEPA.—Eta ezin al-zitenan mutilla, Donosti'ra, Bergara'ra, Oñati'ra edo beste erreko toki batera bialdu, edukaziño eta estudio pixkabat eman nai ba'zioten?
- LUIXA.—Bai zera! Baldintza orrekin bakarrik amor eman zitenan neskaren gurasoak. Eztakin ondotoxo zelako trumoiak ibilli itunan auzi au erabaki artean. Markes jaun-andreak bere onetik aterra itunan Peru jaunak maiteminduen berri ziotenean. Sumin-sumin eginda, neskari, Joxe Migel'engana geiago ez urbiltzeko agindu ziotenan eta etxetik ateratzen ere gal-erazi ziotenan laguntzalle batekin izan ezik. Peru jaunak ikaragarriak esan zizkian markex petralai, kristauak ere etzerala orrela jokutzen zutenak, arrokeria beste gizalegerik etzutela eta abar... Azkenerrako ordea, neskaren osasun-ezak ikaratu zizkiñan. Jateko ganorik ez, egunean baiño egunean goibelago ta medarrago, izketan ere ezin egin erazi... Zer nai dun, Joxepa? Nik ba-zekiñak zerbait amodio kontuan, asko sufritu baidiñat nire gaztetan itxaropenik gabeko maitasunetan eta Agata'ri gertatutakoak ez natxion batere arritzen. Ni ere ala egon niñunan, jankar eta nakar, ziaro pattalduta eta iltzeko desiotan sarri... Orra ba, alaba itxura ontan ikusita, gurasoak ziaro larritu itunan eta medikuari ots egin ziotenan. Baita onek garbi itz egin ere. Alegia, neska galdu nai ezpa-zitenan, amor emateko beren seta gaiztoari eta Joxe Migel'ekin ibiltzen uztekotan pozaren pozez ziaro pizkortuko zela.
- ANDRE JOXEPA.—Peru jaunak eragingo zionan medikuari orrela itz egiteko, lagun aundiak baiditun...
- LUIXA.—Eztiñat ezetzik esango, baiñan, neska aren planta ikustea aski omen unan edonor ikartzeko. Arpegia zuri-zuri eta matrail ezurrak agirian jarri omen zitzaizkionan...
- ANDRE JOXEPA.—Norik kontatu dizkin ipui oiek denak?
- LUIXA.—Kalamax'ek esan zizkidanan. Ba-dakin, orain laguntasun aundia zeukanagu alkarrekin.
- ANDRE JOXEPA.—Bai zera! Neska gaziataz aseta, neska zaharren atzetik asi al-dun, apika?
- LUIXA.—Kalamax neska zaharren atzetik? Ederki eman ere! Oraindik etzaion burutik egin alproja zahar orri... Baiñan, ba-dakin, Kalamax'ek bere laguntasuna eskeiñi zidan Inaxi berenganatzeko eta berak, trukean, beste zerbait agindu zidanan...
- ANDRE JOXEPA.—Baiñan, lenago ez al-intzanan tratuan nire alabarrekin?

LUIXA.—Bai, ala niñunan, baiñan, neri oker atera zitzaidalako Joxe Migel bereganatzea, Inaxi'k etzidanen geiago lagundu izan nai Goñi-zahar nireganatzen eta orain lanbide ori Kalamax'ek agindu zidan.

ANDRE JOXEPA.—Alperrik ibilliko aiz bada nire alaba Kalamax'ekin ezkondu naian. Naiago din bere burua urkabetik zintzilik jarri...

LUIXA.—Baiñan, ik laguntzen ba'didan... Izan ere, Kalamax baiño sui oberik nun topa? Eguneroko ardua bere kontura izango zenuke beñepein.

ANDRE JOXEPA.—Ardoarekin eztun sabelik betetzen, Luixa.

LUIXA.—Gizonak sarriago betetzen ditena ardoarekin eltzekoarekin baiño. Gaiñera, jakin zan, eztun ardua bakarrik, ontzako urriak ere guk xoxak bezala zeuzkanan orrek.

ANDRE JOXEPA.—Bai, euki ere, asko eukiko din orrek, danak urtu ezpa'dizkin beñepein nesketan eta jan-edanetan...

LUIXA.—Bai zera! Ik uste baiño gizon zuhurrago dun Kalamax. Orrek, korritutik bai galanki gastatu, baiñan kapitaletik ezta xoxik ere. Eta bere ardo zikiña saltzen zenbat diru ez ote din egin?

ANDRE JOXEPA.—Arrantzale gizajoen lepotik.

LUIXA.—Ori ala dun, Luixa, baiñan, orain zuek daukazute aukera tabernariaren lepotik jateko.

ANDRE JOXEPA.—Eztun arrazoi txarra. Neronek ere gustorago artuko niñan Kalamax suitzat Joxe Migel bezalako arrantzale lander bat baiño. Gure neska zoruoni, ordea, nork kanbiazi?

LUIXA.—Esaion, seta gaizto ortan jarraitzen ba'du, ez Joxe Migel eta ez Kalamax geldituko dela.

ANDRE JOXEPA.—Saiatuko naun, Luixa, baiñan, alperrik izango dun.

LUIXA.—Esaion, ni bezala mutxurdi geldituko dela!

ANDRE JOXEPA.—Esango zionat, baiña...

LUIXA.—Zer baiña ta zer demontre! Abereak bezala uztarritu ta kitto! Ez al aiz ba bere ama?

ANDRE JOXEPA.—Ai, Luixa, Luixa, ama izatea zer den ba'ote dakin ik?

LUIXA.—Izatea zer den ez, baiñan, izan naia zer den, bai ondotxo...

BIGARREN JARDUNALDIA

Lengoak eta PERTXAL

PERTXAL.—Nik ere, ba-zekiñat ondotxo etxera joan da bazkari gabe arkitzea zer den, andretxo.

ANDRE JOXEPA.—Ba-niak, senartxo, ba-niak...

PERTXAL.—Zer ba-niak eta zer joango nauk. An egon bear unan aspaldian. Gizona etxera joan eta ez andre eta ez bazkari...

- LUIXA.—Andrea asko inporta zaik iri bazkaria eltzean arkitzekotan, alproja ez bestena!
- ANDRE JOXEPA.—(PERTXAL'i.) Barkatuko didak gaurkoz, senartxo. Luixa'rekin topo egin diat eta markeseneko albisteak ematen, orra, denbora igarri gabe joan.
- PERTXAL.—Eta ori al-dun ni bazkari gabe uzteko arrazoia?
- LUIXA.—Pertxal, ogitik bakarrik ez gaituk bizi Jaungoikoa'ren umeok. Ba-dituk albiste batzuk oturuntzik onenak baiño obeki betetzen dutenak.
- PERTXAL.—Eta zer albiste ditun ik kolku ortan? Saio txiki bat egin barko diñagu ia beroiek entzunda jan gabe bizitzen geran. Bizimodua merkatuko zaigun orduntxe.
- LUIXA.—Orra ba, oraintxen esaten nioken Joxepa'ri, nire ustez, markes jaun-andreak ez dabilkitela asmo onik; denbora irabazi naian edo dabiltzala beren xede malmutzak aurrera ateratzeko. Ori orrela ezpa'duk, zertara bialdu ditek mutilla Salamanca'raiño estudia-tzera?
- PERTXAL.—(Zirikalari.) Emen eztun Joxe Migel'en kategoriko eskolik izango-ta.
- LUIXA.—(Benatsu.) Nik ezagutzen dizkiat bada makiñabat aundiki, Oñate'n, Bergara'n edo Gazteiz'en estudiatzen ari direnak eta Joxe Migel'ek naiago zukean, emen inguruan, Euskalerra'n gelditu, Salamanca'raiño joan gabe. Peru jaunak ere orixe besterik ez omen zien eskatu, baiña dena alperrik.
- PERTXAL.—Baiñan, Salamanca'ko eskola zer dela uste dun? Auntzaren gaberdiko eztula? Ez al-dakin, apika, Axular ere, Sara'ko erretorre ospetsua Salamanca'n estudiatzen izan zela? Eta bai al-dakin nor zun maixu? Inpernuko Galtzagorri berbera!
- LUIXA.—Apaizak deabrua maixu? Dotore zion, to!
- PERTXAL.—Ik eztakin jainko txikien berri, Luixa, baiñan nik iturri garbitik zekiñat ori egia dana. Bai, Luixa; deabruak aiñako jakinduririk ez omen zeukanan iñork Salamanca'ko irakasletan eta aren pikardi guztiak ikasteko ixtudiantek irrikitzen egoten omen itunan. Gaifera, deabruak ez omen ziñan xoxik kobratzen bere erakustaldiagatik. Berarekiko ordaiña auxe izaten unan soilki: ikastaroa amaituta, ikasle guztiak bana-bana aterazi eskola-atetik eta azkenarekin gelditu bere gorputz eta animaren jabe.
- ANDRE JOXEPA.—Alako zuntzunkeriak nork kontatu dizkik iri?
- PERTXAL.—Andretxo: Ziburu'ko arrantzale zahar batek kontatuta zekizkiñat guztiok. Baiñan, oraindik eztiñat amaitu. Orduntxen esango didan Pertxal'ek zuntzunkeriak kontatzen dizkiñan ala ez. Orra ba; Axular sonatuari ere, deabruaren pikardi guztiak ikasteko gogoa sortu omen zitzaionan eta aren eskolarako apuntatu unan. Ikastaroa amaituta, Galtzagorri'k aterazi zizkiñan, oi be-

zala, ikasle guztiak lerro-lerro, eta gure apaiz gizajoa, pikardiak ikasteko motela baitzen kottaua, azkena gelditu zen. Axular'ek, bere anima galduta ikusi zunean eternitate guztiko, onela oju egin zionan deabruari: "Eldu, eldu nire atzetik datorrenari!" Galtzagorri'k ori entzun orduko, Axular'en atzetik norbait zetorrelakoan, atzaparrak rau! luzatu omen zizkiñan, baiñan, besterik ezean, Sara'ko erretorearen itzalarekin gelditu omen unan eskuartean. Axular'ek ez omen ziñan geroztik bere inguruan itzalik ikusi.

LUIXA.—Arek itzalik ez ziñan ikusiko, baiñan guk "itzalak" (1) entzun dizkiñagu.

PERTXAL.—Nik ere aitzen dizkiñat ire alboan suertatzen naizenetan.

LUIXA.—Ago ba ixilik apurtxo batean eta aditu ezak nire ixtoriaren amaia. Zera esaten nikan, alegia, baldintza ori jarri ziotela, Salamanca'ra joatekoa, bestela ezkontzik etzela-ta. Pello jaunak, ezin bestean, amor eman ziken. Orregatik esaten nioken Joxepa'ri, oiek azpikeriz dabilzala, txarkeri utsez, zapokerian...

PERTXAL.—Eta ori beste albisterik ez al-dun?

LUIXA.—Gutxi iruditzen al-zaik?

PERTXAL.—Oso gutxi, lenago baiño gosetuago natxion-da. Ire albisteakin eztiñat gaurko sabela aserik.

ANDRE JOXEPA.—Geuk ordea ase diñagu euk kontatutako fantasiakin eta ire tripa-zorriak azkure gutxi egiten zidan neri.

PERTXAL.—(*Andreari txorrotx begiratur.*) Andretxo, berriketarik aski diñagu... (*Besoa eman bezaio eta bijoaz.*)

IRUGARREN JARDUNALDIA

PERU JAUNA eta AGATA

(*Alkarrekin sartu bitez, naiz ezkerretik, naiz eskubitik.*)

AGATA.—Bai, osaba, benetan nago kezkaturik. Illabete bat ba-da Joxe Migel'en albisterik eztaukatala.

PERU JAUNA.—Askotxo da.

AGATA.—Orain arte, astean bi edo iru eskutitz jasotzen nitun eta orra bat-batean aren berririk gabe gelditu.

PERU JAUNA.—Eranegun Keleo'rekin egon nintzan eta arek ere, aspaldian mutillaren kartarik ezutela esan zidan. Nik agindu nion zure bitartez mutillaren berriak emango nizkiela eta orain arri ta zur uzten nauzu zu ere Joxe Migel'en albiste gabe zagozala jakinda.

(1) "Ikaragarriak", Mutriku'n eta Bizkai gutzin.

- AGATA.—Samintasun oñazetan bizi naiz aren albisterik gabe gelditu naizen ezkeroz, osaba.
- PERU JAUNA.—Sinisten dizut, Agata.
- AGATA.—Gaixorik ote dago ba?
- PERU JAUNA.—Ori pentsatu bear.
- AGATA.—Baiñan, ala izanik, ez ote da arritzeko bera bezero dagon etxekoai ez esatea niri jakifierazteko?
- PERU JAUNA.—Gaiñera, nire azkeneko eskutitzetan esaten nion bere berririk gabe naizela eta arren, idazteko zer gertatzen zaion esanaz. Ainbeste eskari eginda gero nola liteke Joxe Migel'ek ez erantzutea?
- PERU JAUNA.—Agata, garbi mintzatuko natzaizu; bere azkeneko eskutitzetan ez al-zenun ozkeri edo itxurakeririk nabaitu?
- AGATA.—Ez, osaba, lengo beroan idatzirik zegozen. Baiñan, zer esan nai duzu orrekin?
- PERU JAUNA.—Ba-dakizu, Agata, oraindik gaztetxoa zeranarren, gizonaren leialtasuna emakumeaganako ezjala sarritan egitazkoa izaten. Nik eztut Joxe Migel'ez orrelakorik pentsatu nai, baiñan, mundu biurri ontan gerta ditekena da emakume gaiztoren batek burua nahastea eta zuri zor dizun zintzotasunari uko egitea...
- AGATA.—(*Negarrez.*) Joxe Migel'ek orrelakorik! Osaba, otoi, etzaidazu biotz au oñazez erdibitu.
- PERU JAUNA.—(*Illoba lastanduz eta malloak txukatuz.*) Agata, txuspertu zaitez, zuk diñozunez ezpaita orrelakorik izango.
- AGATA.—(*Negar-gotinka.*) Ez, ez, ezin diteke...!
- PERU JAUNA.—Egingo nuke beste zerbait ba-dela tartian... Baiñan ez estutu, Agata, egun asko baiño len jakingo baitut nik zer gertatzen den. Salamanca'raiño joan bear ba'da. Salamanca'raiño joango naiz, baiñan, nire itza ematen dizut Joxe Migel'en berri aurki jakingo dugula...
- PERU JAUNA.—Amari esan al-diozu gertatzen zaizuna?
- AGATA.—Zertako? Nire samintasunaz poztutzeko? Ez, eztiot esan eta eztiot esango.
- PERU JAUNA.—Aitatxo Madrillen da, ezta?
- AGATA.—Gaur eguerdiko dilijentzian elduko da, Madrilletik eginda-ko azkeneko eskutitzean esan zunez, atzo iritxiko omen zen Gazteiz'era trenian eta gaur etxera andik onako zalgurdian.
- PERU JAUNA.—Gaur bertan zure aitarekin egongo naiz. Ain zuzen ere, dilijentziaren ordua laister da. Kalamax'enian zai egongo nartzai eta zalgurditik jeixten dakustanean, agurtzeko aitzekian itz eginen diot. Zuk ez al-diozu itxoin bear?
- AGATA.—Ez, osaba. Lagun-dama zai daukat eta etxera joan bear dugu. Amatek esan baitu bera bakarrik aterako dela aitaren billa.

PERU JAUNA.—Zuaz ba etxera, amak agindu bezala. (*Matrail batean musu bemaio.*)

AGATA.—Agur, osaba.

LAUGARREN JARDUNALDIA

PERU JAUNA eta ANTON

(AGATA atera den beste saietsetik sartu bedi ANTON.)

PERU JAUNA.—Zer modu, Antton?

ANTTON.—Ttirriki ttarraka baiñan ba-gabiltzala oraindik ere gure urtiakin.

PERU JAUNA.—Oraindik gizon gordiña eta sasoikua zagoz, Antton.

ANTTON.—Sasoikua zertarako? Lanpernak biltzeko edo potifiarekin pantxo batzuk arrantzatzeko ozta-ozta eta ortarako ere norbait bear arraunai eragiteko... Sasoia bai, nirea, garai batekoa! Sekula etzait ahaztuko, Donostia'tik goizeko iruretan ertenda abantian nola etorri giñan Mutriku'raiño, San Pedro egun batez, Kalbario'ko prozesiñoa ez galtzarren. Aiek ziran denborak, Pello. Ez diñot arrokeriz, baiñan orain ezta orrelako gizonik eta orrelako federik Mutriku'n. Beraka goaz, oso beraka, gizontasunean, kris-tautasunean, euskalduntasunean...

PERU JAUNA.—Egia diñozu, Antton; Euskalerrri'ko gizonak gainbera dijoaz gure nortasunaren ezaugarri orotan. Esango nuke, Iparragirre euskaldun leñargia mundu ontatik joan zaigun ezkeroz, Gernika'ko Arbola santuaren kerizpe maitagarria arbuatuz gabiltzala.

ANTTON.—Alaxen da, baike. Kalbario eta Izara Santiaren prozesiñotan ere eztago lengo berotasunik eta errespeturik. Iñua eta Salbia ere bestelako federekin kantatzen ziran gure denboretan... Zertxobait esango dizut. Nire gaztetan zen, nire motikotan, obeki esateko. Artean, amalau urte besterik ez nitun eta nire aitaren kala-txalopan aieneko edo motiko bezala eramaten nifituen... badakizu, mandatu eta gaiñerakotarako.

PERU JAUNA.—Orain zenbat urte?

ANTTON.—Irurogeitabost ortxe-antxe. Antxobetan genbiltzan "Arri-txu" deritzaión kalan. Goizetik etzen seguru egualdia eta atera ez atera ibilli giñan. Azkenean, lemazaiak ateratzea erabaki zuten eta Arritxu'ko kalara eldu bezain laister ikaragarritzko ekaitza sortu zen. Gure etxetakoak ikaraturik zegozen olako itxaso gaiztoa ikusiki. Mutrikuar marifelik geienak itxasoan giñan eta gure larritasunaz gogoraturik (etzegozen gizajoak uste okerrean), San Migel'eko Nazarenu eliz-atariratu eta itxaso arroari begira jar-tzea erabaki zuten. Aizea izugarritzkoa omen zebillen, Kristoa zu-

tik ezin eutsi añaakoa, baiñan, ala ta guziz ere, atera omen zuten gure Nazarenu maitagarria lau kandelan artean. Monjak, organuaz lagunduta, ekin zioten Iñua ta Salbia'ri eta jendeak, negarri emanaz, Zeruko Jauna'ri otoi egiten zien arren eta arren salba gintzala eskatuz. Alakoan, oartu ziren, Nazarenuaren inguruan ziran lau kandelak piztuta zirautea aize bolara ikaragarri artan. Mirarizko señaletan zen, noski baiño noskiago, pertsonak zutik ezin egon ziran aietan Nazarenuaren lau kandelak izekirik irautea. Artan igarri zioten Jaungoikoa'k nolabait salbatu gindula. Eta gertatu ere, alaxe gertatu zen, iru ordu luzetan itxasoarekin borroka gaitzean ibilli ondoren, nolabaiteko arin-arteak sortu zen eta Getari'ko kaian sartu giñan Mutrikuar orok txalopa bat eta gizon bat galdu bage. Bereala, "propiua" igorri genuen Mutriku'ra osorik eta onik Getari'ra eldu giñala adierazteko eta itxasoko arriskutan ibillitako gizon guztiok Itziar'ko Ama Birjiña'ren oiñetara joan giñan pekatarion Amari eskerrak emateko. Esaera da, bein Nazarenu eliz atariratu ezkerre eta Iñua eta Salbia kantatu, ezteia itxasoan marifelik galtzen... eta nik bezala Mutriku'ko arrantzale zahar guztiak aitortuko dizute egi auxe. Asko zor diogu Mutrikuarrok San Migel'eko Jesus Nazarenuari.

PERU JAUNA.—Bai, Antton; Gaztañeta itxas-gizon ospatsuarekin asi eta gaurko belaunaldiraño makiñabat mutrikuar salbatu ditu Nazarenuak.

ANTTON.—Gaztañeta Mutriku'ko seme leñargiaren aitzea ba-dut eta itxas-gudu batean larri ibilli zana ere bai. Baiñan, gertakizunok noiz eta nola izan ziran eztaikit zeatz.

PERU JAUNA.—Nik, asko edo gutxi, dakitana esango dizut beñepein. Gaztañeta itxas-gizon jakituna Errege Armadako Teniente Jenerala zen eta 1718'gn. urtean Cabo Passaro'n inglesen aurka borroka gogor batean jardun ondoren, etsaiak espe atxi zuten. Esana da, zauritua zetzalarik Nazarenu agertu zitzaioala eta bere alboan otoika belaunikaturik Doloretako Ama. Orduan, Gaztañeta'k agindu zion Nazarenuari, itxas-gudu artatik bizirik ateratzen ba'zun, bere ikuuskizunaren bi irudi berdín egin eraziko zitula eta agustindarren monja-komentuan ezarri, berak iru alaba baitzitun komentu artan. Gure gizona onik atera omen zen eta Napoles'en egin erazi zitun bi irudiak. Mutriku'ra zetorrela bere irudi ta guzi, itxasontzia ondoratu omen zen, baiñan, irudiok osorik iritxi omen ziran ur-gainka kostaraño eta San Migel'eko elizan ezarri zituzten.

ANTTON.—Gure artean esaten danez, egia ala gezurra, arrantzale bati agertu omen zitzaion Nazarenu ito-zorian zetzala. Arrantzale onek agindu omen zion Nazarenuari salbatzen ba'zun Mutriku'ko elizan bere irudia ezarriko zula. Salbatu omen zun eta Jesus

Nazarenuia egin-erazi. Alabaiña, eskultoreak ez omen zun asmatu Nazarenuia'ren arpegia mariñelak ikusi bezala eta bigarrenaz egin-erazi omen zun. Bigarrenaren arpegia ere ez omen zen berak ikusitako berbera eta irugarrenez egin erazi zun. Irugarren au berdin-berdiña atera omen zizun eta Mutriku'ra ekarri.

PERU JAUNA.—Bai, nik ere ba-dut elezahar orren aitzea, baiñan Gaztañeta'ren ixtoriak egi-usai aundiagoa dauka.

ANTTON.—Dena dela, zelako arpegi itzala daukan gure Jesus Nazarenuak! (2).

PERU JAUNA.—Benetan da miragarri. Eztakit nor ditekean beraren egille, baiñan, nola-nai ere, Nazarenuia'ren arpegi espresifioa artearen sormen bikain bat da... Baiñan, emen plaza erdian baiño, ez al-giñake obeki Kalamax'enian lanperna batzuk jaten txakolifiaz lagunduta?

ANTTON.—Ezta burukizun txarra, Pello. Goazen, bazkaritako gogoa zabaldu dezagun. (*Bijoaz alkarr'ekin.*)

BOSTGARREN JARDUNALDIA

LUIXA eta KALAMAX

(ANTTON eta PERU JAUNA saiets batetik atera eta LUIXA ta KALAMAX bestetik sartu bitez. Au, arrain otar batekin esku batean eta kañabe-rarekin bestean ager bedi.)

LUIXA.—Orain, arrantzarako burukizunak jo al-dik, Kalamax?

KALAMAX.—Oñtan ere saiatu egin bear, Luixa. Mutriku'n sortu ta azia naiz eta egundaiño eztut arrantzarik egin.

LUIXA.—Eta asko bildu al-duk?

KALAMAX.—Gure artean konfiantza ba-dugu, Luixa, eta garbi esango dizut: alerik ez. Etxekoak eta Peru jauna engañatzeko, platuraxa, arraigorri eta txatxarru batzuk eskatu dizkiot Keleo'ri. Ez-paitut nai iñork nire lepotik par egiterik.

LUIXA.—Arraiñak eztituk, nunbait, neska asko bezin kaskariñak ire amotik pikatzeko.

KALAMAX.—Gauza guztiak jarduna bearr dute, Luixa. Neskak bezala arraiñak ere nireganatuko ditut egonarriz aritzen ba'naiz.

LUIXA.—Pazientzi urrikoa aiz i arrainketarako. Ezagun duk asper-asper egin da etorri aizena.

KALAMAX.—Egia esan, amorrazita amaitu dut... Neska bat "konkistatzeko" eztut sekula ainbeste "masa" gastatu.

LUIXA.—Ez iekan aukeran botako-ta...

(2) Mutriku'ko esaera itzez-itzez.

KALAMAX.—Botatzeko guztiak bota dizkiet, baiñan dena alperrik. Azkenean, ordubeteren buruan gutxieneko, nazka nazka eginda, atera dut bi errialeko txanpona patrikatik eta uretara jaurtiaz, esan diet: “Babo arraiuak, torizue errial bikua, bai, eta erosi nai duzutena.”

LUIXA.—Ordubeteko egoniam asko amorratu ba'aiz ere, eztuk umorerik galdu.

KALAMAX.—Baiñan, Inaxi'ren zai egoniam ba'liteke, umoria ez-ezik pazientzia ere galtzea.

LUIXA.—Arentzako non dituk ire abillidadeak, Kalamax?

KALAMAX.—Arekin abillidadeak eztu deus balio. Baiñan, entzun nik esana: zuntzun ori delako Joxe Migel'ez maitemindu ezpa'litz, ez nuke orain zure bearrik.

LUIXA.—Dena dela, nire bearrean aiz.

KALAMAX.—Eta zu nirean.

LUIXA.—Gaitezen bada pakean.

KALAMAX.—Eta ezer aurrerarik egin al-duzu?

LUIXA.—Oraindik gordiña zio. Baiñan, ago lasai, umotutakoan nik eskuratuko diat.

KALAMAX.—Baiñan, seguru al-zera eskuratuko didazula, Luixa?

LUIXA.—Ene! Gauza seguruagorik etziok munduan. Ik eztakizkik nire bideak.

KALAMAX.—Lenbailen bear dut ordea.

LUIXA.—Eztiat luzetsiko.

KALAMAX.—Neska egoskorragorik eztut ezagutu. Jakin Joxe Migel'ekin jai daukala eta alare ezezkoari eutsi bear. Amaika neska nireganatu ditut armiarmak bere sarera euliak bezalaxe eta Inaxi'k amor eman nai ez.

LUIXA.—Emango dik eta aurki. Inaxi'ren burua Arno'ko aitza baiño gogorragoa duk, baiñan ba-zio.aren gafiñetik buru gogor ori bearbada zigorrez eziko duna.

KALAMAX.—Bai ote?

LUIXA.—Zer uste ukan? Denbora galtzen nabillela? Luixa'k eztik lur elkorrean azirik ereiten, Entzun orain: bere ama, Andre Joxepa, irabazia zeukat... diruaren otsera.

KALAMAX.—Zuzen zabilta, Luixa. Nire ustean orixen da biderik egokiena, gurasoen kaxkoak berotu nire diruakin.

LUIXA.—Dagoneko berotuak dagoz. Aurki, irakiten gal-gal jarriko dizkiat.

KALAMAX.—Ba'ezpa'da ere, nire diruak goitik jota esan.

LUIXA.—Ori utzi nire kontu, lan oietan ik uste baiño artistagoa nauk-eta.

KALAMAX.—Beraz, lurra jorratu xamarra daukazu?

LUIXA.—Nai litzake. Ama erabat nire alde zeukat. Pertzal'ek ere

eztik gaizki artu eta andrea saiatuko zaiok burua berotzen eta bein aitak eta amak agindu ezkeru, Inaxi'k laister amor emanen dik, otxana, apala eta gurasoen esanekoa baituk.

KALAMAX.—Ederki, Luixa, ederki, nik uste baiño trebeagoa zera.

LUIXA.—(*Anpatuta.*) Mutriku guztian ez ukek trebeagorik arkituko.

KALAMAX.—Baiñan, laister izan dedilla.

LUIXA.—(*Berekiko.*) Ibilli bearko laister onekin, beste begibeltxen batek burua nahastu baiño len. (*Kalamax'i.*) Eta nirea laister izanen al-da?

KALAMAX.—Zuriakin egon trankil, Luixa. Berarekin itz egiña nago eta... illabete baiño len alkarrekin izango zerate.

LUIXA.—Konforme al-da, beraz?

KALAMAX.—Konforme ez-ezik pozak zoratzen.

LUIXA.—Eta zergatik, orduan, illabetean zai egon?

KALAMAX.—Zure lanak aurrerarik egiten ote dun ikusi bear baitut.

LUIXA.—Ez al-diat esan ba nire aldetik dana egiña dagola?

KALAMAX.—Dana... esana bai. Egiña egindakoan ikusten da. Ba-dakizu gure artekoa tratu bat dela eta biok batera jardun bear dugu.

LUIXA.—Nik eztiat tori ta tati egingo. Itzeko emakumea nauk, Kalamax.

KALAMAX.—Baita ni ere itzeko gizona, Luixa. Baiñan, itzak sarri aizeak eraman oi ditu eta zuk zurea elduta ba'duzu, nork jakin "or konpon" esanda utziko nauzun? Illabeteko epearekin, berriz, ba-dakit buru-belarri saiatuko zerana...

LUIXA.—Ez ago i alproja txarra. Beti emakumeak galtzekoa. Orain ere burua makurtu bear.

KALAMAX.—Ezkontzera ba'zoaz, komeni zaizu burua makurtzen ikastea...

LUIXA.—Goazen, goazen etxe aldera... Buruarena berriz, gero ikusiko dugu nori tokatzen zaion makurtzea... (*Bijoaz.*)

SEIGARREN JARDUNALDIA

ANDRE KATTALIN eta ANDRE KONTXENSI

ANDRE KONTXESI.—(ANDRE KATTALIN'en aizpa.) Beraz, orain da etortzekoa?

ANDRE KATTALIN.—(PABLO jaunaren andrea.) Oraintxen dauka ordua dilijentziak. Ondo etorrita, emen bear zun onezkeru.

ANDRE KONTXESI.—Orrela ba'da, ni ere zai geldituko natzaio. Sarritan dilijentziok bear baiño geiago luzesten dute eta solasean diardugula denbora igarri gabe joango zaigu.

ANDRE KATTALIN.—Bai, emakumeak ez gera bakartasunean ego-

teko jaiok, Norbait ezpa'dugu solas egiteko anima illundu egiten zaigu.

ANDRE KONTXESI.—Pablo Madrillera joana zela esan zenidan, ezta?

ANDRE KATTALIN.—Bai... ta ez. Jendearentzako Madrillen izana da soilki, baiña guretzako Madrillen eta Salamanca'n.

ANDRE KONTXESI.—Arazo asko dabilzki nunbait zure senarrak.

ANDRE KATTALIN.—Orra, egia esango dizut, Kontxesi, konfiantza osokoa baizera. Esan dizut zertara etorria naizen erriko plazara, nire senarraren errezibitzera, baiñan eztizut esan neu nundik natorren eta ezta ere nire senarra zer eginkizunetik datorren.

ANDRE KONTXESI.—Gutartean eztago ixilpekorik, Kattalin, eta esan lenbailen, entzuteko irrikitzen bainago.

ANDRE KATTALIN.—Nik esango dizutana eztu iñork jakin bear. Entzun? Zuk eta nik eta kitto.

ANDRE KONTXESI.—Bai, Kattalin, bai, ez nire bildur izan. Zer uste duzu, kontakatilluren bat naizela, apika, ixilpekoak barreiatzen ibiltzeko Madrilleko atezaiak bezala. Ba-dakizu, gure "klasekoak" ez gerala makurkeri oietan murgiltzen.

ANDRE KATTALIN.—Bai, Kontxesi, bai, eta eztizut iñola ere orrelakoekin nahastu izan nai. Baiñan, zure lagunik konfiantzakuenarekin ere etzaitzela labaindu esan nai nizun nire arretazko itzakin, Zerorren itzalak ere ezpaitu jakin bear ixilpeko auxe.

ANDRE KONTXESI.—(*Jakimiñez urtutzen.*) Bota, bota, nire itzalak eztu deus entzuten-eta.

ANDRE KATTALIN.—Lenengo, nundik natorren esango dizut... Ba-dakizu gure zorigaitz ikaragarria, gure Agata'ren zoramen doakabea...

ANDRE KONTXESI.—Bai, Kattalin, bai, jakin nuen. Baiñan, oraindik ere bereortan al-dirau?

ANDRE KATTALIN.—Neska egoskorragorik ezta munduan sortu.

ANDRE KONTXESI.—Jaungoikoa'k zentzatuko al-du orrelakorik egin baiño len!

ANDRE KATTALIN.—Eztut uste zentzatuko denik berearekin atera gabe; gure alegin guziak alperrikakoak izan dira beñepein.

ANDRE KONTXESI.—Apaiz bati ots egin bear zenioke, okerkeri aundi bat egiten ari dela adierazteko... Ori Jaungoikoa'ren naia ezte, pekatu bidean, inpernu bidean dabillela. Gure Jaungoikoa'k goikoak eta bekoak bakoitza bere tokian jarri zitula eta ez alkarrekin nahasteko. Bere naikizunak deabruaren tentaketak dirala eta abar. Kattalin, bildurra sartu bear diozute mundu ontako gauzakin edo bestekoakin... Tira, neuk ekarriko dizut Deba'tik eginkizun ortarako abade bat aproposa.

ANDRE KATTALIN.—Ez, Kontxesi, etzazu orrelakorik egin, bildurbainaz nire alaba onekin. Ez al-diozu igarri nola argaldu den eta

koloreak kaxkartu? Nik eztakit zer dun ziur, baiñan ezta inõlaz ere txantxetako gauza. Bi alditan, etxeko eskallerak igotzean arnas-estuka gelditu zaigu, arpegiko koloriak ziara maxkalduta. Atzo izan zun bigarrena eta Agata'ri itzik esan gabe medikuarengana joan nintzan zer gertatzen zitzaien esatera. Onak esan zidan biotz-lesioren bat izan ditekela eta gaur arratsaldean beregana eramateko neska ikusi dezan.

ANDRE KONTXESI.—Ez dadilla arriskudun gauzarik izan.

ANDRE KATTALIN.—Jaungoikoa'k nai dezala. Baiñan, biotzeko zer-bait baldin ba'da, nekeak, naigabeak eta emozioak alde bateratu bear zaizkio, ondoren txarrik ekar lezaiokete-ta.

ANDRE KONTXESI.—Bai, orrela bada, arretaz ibili zaitezte. Nik pentsatu baiño bide legunagotik jo bearko duzute.

ANDRE KATTALIN.—Bide ori aukeratuta dago. Itxaropen orri esker-erri bizi gaituzu joandaneke bost illabetetan. Baiñan, gure lotsa, erri guztiaren bixtan orrelako artu-eman laidogarria ezinbestean onetsiz. Iñoiz amaituko al-da makurkizun lotsagarri au!

ANDRE KONTXESI.—Izan ere, eztakit nola ausartu ere egiten zera-ten kalera ateratzen. Jendeak ezta abotan beste jardunik erabiliko.

ANDRE KATTALIN.—Ez berriro orrelako aipakizunik egin, mintxuriak erasoko baitit. Baiñan, zer pekatu egin ote dugu, Jaungoikoa'k orrelako zigorra erabiltzeko gurekin? Bere legeak zintzo bete ditugu, senar-emazteok alkarrekiko leialak izan gera, pekatu tokiak iguin izan ditugu, dirua barra-barra ematen diogu bere Eliza'ri eta txiroai ere bai eske datozenean... Ona besterik eztegu egin eta orain Jaungoikoa'k kupida gabe zigorkatzen gaitu. Jaungoikoa zuzena ote den ere zalantzan jartzen zait une batzutan. Ikaragarria da aitortzen, baiñan nai ba'dut eta nai ezpa'dut, pentsamentu onak gero ta sarrera zabalagoa dauka nire gogoan.

ANDRE KONTXESI.—Zergatik pentsatzen dituzu alako tentelkeriak, Kattalin? Jaungoikoa'k etzaituzte zigortzen. Aitzitik, bere nai santua da deabruari edatzen utzi dizkion sare galgarriak lenbailen urratzea. Tamalgarri da Agata'ren osasun bildurragatik ake-larre nazkagarri au lenago ez amaitua. Besterik ezinñan, zuen asmo lenbailen burutuko al-duzute!

ANDRE KATTALIN.—Gure asmoa burutua dagola esan diteke. Baiñan, lenago esan bezala, arduratsu ibilli bear, gure alaba baka-rrari okerrik gerta ez dakion.

ANDRE KONTXESI.—Diruarekin estali ba'zenute garaiz...

ANDRE KATTALIN.—Aurren-aurrena ortan saiatu giñuzun. Baiñan, ez Joxe Migel'ek eta ez bere gurasoak etzuten xoxik ere artu nai izan... Eta guk eskeñitakoa, sendi guzia berebizian lanik egiteke bizitzeko laingoa zen.

ANDRE KONTXESI.—Orrenbesteraño, arrantzale arlote oieri!

ANDRE KATTALIN.—Etzen beste biderik gure lotsakizunari lur emateko, baiñan, jende arroputz oiek ontzat artu etzuten ezkeroz, guk, eskubide guziz, beste bide bat aukeratu dugu.

ANDRE KONTXESI.—Zer bide?

ANDRE KATTALIN.—Ba'al-dakizu nundik natorren? Korreo etxetik. Ona emen (*atera bitza polsatik*), Joxe Migel'ek Agata'ri eta bere etxequai egindako sei azkeneko eskutitzak. Ez gure alabak eta ez Keleotarrak eztituzte ikusiko, etxera joan orduko erreko bai-ditut...

ANDRE KONTXESI.—Baiñan nola jabetu zera?

ANDRE KATTALIN.—Diruak ate guziak zabaltzen ditu, Kontxesi. Juxto karterua erosi egin dugu. Illabete ontan Agata'k eztu Joxe Migel'en eskutitzik jaso eta eztu geiago jasoko... Luzaro gabe ordea, bat artuko du, Joxe Migel bezero dagon etxeoena, mutilaren ilberria emanaz.

ANDRE KONTXESI.—(*Izututa.*) Il egin bear al-duzute? (*Bat batean dilijentziaren otsa entzun bedi.*)

ANDRE KATTALIN.—Emen da dilijentzia. (*Begira jarri bitez.*) Orra, Pablo nire senarra dilijentzitik orain jatxi.

ANDRE KONTXESI.—Baiñan jakingarrianean aria etenda utzi didazu, Kattalin...

ANDRE KATTALIN.—Pablo'k kontatuko digu gaiñerakoa, emen da-ta.

ZAZPIGARREN JARDUNALDIA

Lengoak, PABLO eta mutil bat maletakin

PABLO.—Jainkoa'k arratsaldeon, aizpatxo maiteak. (*Besarka bitza bi matrailletan musu bana emanaz.*) Zuen kunplimentua neurritz gaiñerakoa da.

ANDRE KATTALIN.—(*Irritsu.*) Kartan esaten zefidan dilijentzi ontan elduko ziñala eta billa atera gatzazkizu. Andre on batek zer gutxiago eginen du bere senar maiteagatik?

ANDRE KONTXESI.—(*Irripartsu au ere.*) Ni berriz, goizean eldu naiz Deba'tik nire aizpa maitearekin eguna pasatu ustean eta berarekin kalean arkitu naizelarik, esan dit oraintxen zentozela txangotik. Dakuskezunez, gure kunplimentua ezta neurritz gaiñerakoa, neurrikoa baizik... Ta txango ori ondo egin al-duzu?

PABLO.—Txit ongi, Jaungoikoa'ri eskerrak eta nire eginkizunak ere txit ongi atera dira. Au dala-ta, biziki pozik natorkizute zuen artera. (*Morroinari.*) I, mutil, eramaitzak maletok etxera, nik izketan luzetsiko baitiat bearbada.

ANDRE KATTALIN.—Konta zaizkiguzu lenbailen zure ibillerak, entzuteko jakimiñez gaituzu-ta.

PABLO.—Agata ez al-duzute zuekin ekarri?

ANDRE KATTALIN.—Ez, etxean utzi dut laguntzalle ingelesarekin.

Konta bildurrik gabe.

PABLO.—Orra ba; emendik aterata Madrillera joan nintzen, bai-bai-tut an mediku ospetsu bat, Lucientes jauna, nire lagun aundia izana eta dena oraindik ere. Batxillerra alkarrekin egin genun Jesuiten ikastetxean eta gero berak medikutzara jo zun eta nik legetara. Baiñan, bera Madrillen bizi izanarren eta ni emen, beti gutarteko artu-emanari eutsi izan diogu. Gaiñera, politikak asko alkartu izan gaitu gaztetatik eta gure adiskidetasunaren oinarririk sendoena auxen dela esango nuke. Delako Lucientes jaun onek, orain bospasei urte eroetxe bat zabaldu zizun Madrilleko inguruetan eta gure asmoak betetzeko gizonik egokiena bera gendula buruak emanik, beregana jo nun. Gure zorigaitz ikaragarria adierazi nion eta bere laguntasunaren bearrean giñala esan ere bai. Berak, ahal zun guztia egingo zula agindu zidan eta orduan nire asmoa agertu nion.

ANDRE KATTALIN.—Otoi, itz bitan esplikaiozu Kontxesi'ri gure berri, ezjakiñean baitago.

PABLO.—Gure asmoa auxen zen ba, Kontxesi: Joxe Migel indarrean artu eta Lucientes jaunaren eroetxera eramán. Onek, mutillari buruzko ero-agiri bat eginen zun guk agindu artean mutilla bertan eukitzeko. Artean, Salamanca'ko adiskide batek, gure aginduz, eskutitz bat eginen dio Agata'ri (eskutitz au egiña dago onezkeru eta biar edo etzi elduko zaio gure neskari), Joxe Migel eritasun luze baten ondoren il egin dela adieraziz...

ANDRE KATTALIN.—(PABLO'ri *erakutsiz*.) Emen ditut Joxe Migel'en azkeneko eskutitzak.

PABLO.—Eztut uste besterik jasoko dunik, Madrilletik ezpainintzen erten Joxe Migel eroetxean sartu zutela jakin arte. Apupillo zegon etxean, gure aginduz, edarian narkotiku bat ezarri zioten eta lo ar-erázita eramán zuten zalgurdi batean Salamanca'tik Madril'eraíño bi gizonen artean ondo zainduta. Eroetxean lo sartu omen zen, beraz, esnatzea gela batean atxilloturik egin bide zun...

ANDRE KONTXESI.—Zuk daukazu buru argia, Pablo, gauzak ain tajuz egiteko.

PABLO.—Jaungoikoari eskerrak, ondo atera da beñepein.

ANDRE KONTXESI.—Eta noiz arte euki bear duzute eroetxean?

PABLO.—Esan bezala, Agata'k biar edo etzi artuko du eskutitza Salamanca'tik Joxe Migel il dela eta bertako kanposantuan lur eman diotela adieraziz. Agata'k, berealakoan ezpa'da ere, gerora beintzat, etsipenez artuko du ezbear au eta bost edo sei illabete baiño len, aundiki baten semearekin ezkontza prestatuko dugu... Eta

bein Agata ezkondu ezkeru, txoriari kaiolako atea zabaldu ge-
nezaioke.

ANDRE KONTXESI.—Zu baiño gizon burutsuagorik ezta munduaren
jiran, Pablo. Gaiñera, guziorretan eztiozute iñori kalterik egiten.

ANDRE KATTALIN.—Gu ere uste orretan gera. Ez genituzke beintzat
eskuak txarkeriz zikindu nai.

PABLO.—Orrelakorik egin ezkeru, bizi guztia kezketan biziko giñake.

ANDRE KONTXESI.—Eztaukazute bada zertan kezkatu. Aitzitik,
aurki Jaungoikoa'k bedeinkapenez beteko zaituzte, deabruaren
tentaketak uxatuz bide zuzena aukeratu duzutelako... Eta nor
pentsatu duzute Agata'ren senargaitzat?

ANDRE KATTALIN.—Ba-ditugu begiz jota mutil on batzuk leñargi
goitar askuak. Adibidez, Almudena'ko markesaren seme zaha-
rrena, Pinohermoso'ko markesaren bigarrena arekin moldatzen
ezpa'gera, Sotomayor'eko markesak ere ba-ditu semeak ezkongai...

ANDRE KONTXESI.—Eztituzute nolanaikoa begiz jo. Baiñan, zuen
alaba bakarrarentzat nai litzake ainbeste... Eztei goitar ontarako
soiñekoak prestatzen asi bearko dut. Eskerrak garaiz ibilli zera-
tena, gaiñerakoan beintzat, ez niñuzuten arrantzale orrekiko ez-
teietan errez ikusiko... Eta aipaturako norbaitekin... zertu, min-
tzatu al-zerate dagoneko?

PABLO.—Oraindik ez, baiñan, laister asiko naiz eginkizun ortan urra-
tsak ematen. Niretzat ezta lanbide zailla, España'ko aundikitasu-
nik bereizienarekin artu-eman eta laguntasuna baidaukagu eta
batekin ezpa'da bestearekin, bost illabete baiño len alaba ezkon-
durik daukagu, berari dagokion maillan eta leñargitasunean.

ANDRE KATTALIN.—Niri gauza batek ematen dit bildur: Joxe Mi-
gel askatzen dugunean zer gertatuko da?

PABLO.—Ez izutu, Kattalin. Aginduta daukat Joxe Migel eroetxean
errege bat bezala eukitzeko nire kontura. Zertaz salatu bear di-
gu, beraz, andik etorrita, burutik eri zegolako an euki dugula
adierazten ba'du Lucientes jaunak? Gaiñera, sendagille jaun au
Madrilleko gobernadorearen adiskide aundia da eta bi edo iru mi-
nistrakin ere ba-du artu-eman. Ala're, zalapartarik sortu ba'ledi,
kalte-ordain bat emanda dena zuzenduko da eta kalte-ordain au
ezta izango iñolaz ere guk onez-onean Keleotarra eskeiñi geniena-
ren laurdena.

ANDRE KONTXESI.—Oso ederki egin duzu, Pablo. Zer uste zuten
mariñel aundiputz oiek? Utsaren urrango izan eta gabetik goizera
gure pare jarriko zirala?

PABLO.—Ori gerta baiño len obe litzake gure buruai azken gaizto
ematea.

ANDRE KATTALIN.—Etzazula orrelakorik, Pablo, Jaungoikoa'k zigor-
katuko zaitu-ta.

PABLO.—Beste biderik ez genuke ba, munduaren azkeneraño ez itzul egitekotan, Kattalin. Gure onorea, aundikitasuna, leñargitasuna oinpetuta, lokaztuta, kirastuta, nola agertu jendearen aurrean?

ANDRE KATTALIN.—Jaungoiko on-onari eskerrak ezta orrelakorik gertatu eta ez dezagun geiago orretan pentsa.

PABLO.—Niri, Joxe Migel'ek baiño bildur geiago ematen dit zuen anai ziraun orrek.

ANDRE KONTXESI.—Pello'k?

PABLO.—Berberak. Gure urratsak arrek susmo txarrik artu gabe eman bear ditugu; bestela, idealista zoruorrek estuasun gorri batean jarri gaitzake. Agata ezkondata gero bere ostikada guziak alperrikakoak izanen dira, baiñan, Joxe Migel'en berri jakin ba'leza ura ezkondu aurretik edo Agata'ri kaskoa berotu ba'lezaio iño-lako ezteirik ez onesteko...

ANDRE KATTALIN.—Bitarte guzian eztiogu etxetik ateratzen utziko neskari. Obeakiago oraindik: Monja komentu batean sartuko dugu animaren pakea arki dezan aitzekian eta orrela ezti osabak atzaparrak erantziko.

PABLO.—Orrek ere bere arriskua dauka. Monja sartuta bertan geldituko litzake seta utsez. Ez, Ingalaterra'ra igorriko dugu naigabeak ahaztu eta inglez bezala ikasi dezan aitzekian.

ANDRE KONTXESI.—Ori da arrazoia, Pablo. Era ortaz Pello'ren atzaparretatik aterako duzute. Ikusiko litzake, goikuok bera eta bekuak gora ikusi nai lituzken anarkista orrekin! Euskaldun guziak berdiñak gerata, goikorik eta bekorik ezala Euskalerra'n eta beste orrelako zozokeriak esaten eztitu ba?

PABLO.—Esan eta egin. Ez al-dabil apika, goizetik gabera gure aundikitasunaren lotsagarri arrantzaleakin bere burua bat egiñik? Ezkondu ere, zeñekin ezkondu zen? Xotero'ren alabarekin, Mutriku'ko dendari baten alabarekin eta babuorrek arro-arro eginda titulurik aundienarekin ezkondu zela zion, alegia, Euskalerra'ko alaba garbi batekin eta ori beste leñargitasunik ez omen du aitor-tzen berak.

ANDRE KONTXESI.—Jaungoikoa'ri eskerrak ez giñan bere ezkontzara azaldu ere egin.

ANDRE KATTALIN.—Orixe bear genuke ba, gure onorearen garbitasuna zikintzea orrelako eztei batean arrantzale ta dendariakin nahasi.

PABLO.—Eta guztiori gutxi bailitzan, orain gure alaba bakarra arrantzale batzuen semearekin ezkontzea nai. Ori iritxi ba'leza, bere ustean, Euskalerra'ren gurendarik aundiena izango litzake noski.

ANDRE KONTXESI.—Buru zoruorrek obe luke Gernika'ko Arbolpera ezkurak jatera joan eta guri pakean utzi. Orain dela milla urteko legeak jarri nai eztizkigu bada Euskalerra'n? Abarkak

jantziz eta taloak janaz "progresu" ederra ekarriko dio orrek Euskalerrria'ri... Baiñan, ara bera!

PABLO.—Eta guregana dator zuzen-zuzen. Izango du zerbait.

ZORTZIGARREN JARDUNALDIA

Lengoak eta PERU JAUNA

PERU JAUNA.—Arratsaldeon dizutela Jaungoikoa'k.

IRURAK.—Bai zuri ere.

PERU JAUNA.—(PABLO'ri *adeitsu*.) Madrillen izan omen zera, Pablo.

PABLO.—Bai, eta oraintxen iritxi naiz ango eginkizunak amaituta.

PERU JAUNA.—Angoaldia eta joan-etorria ondo egin al-dituzu?

PABLO.—Oso ederki, Jaungoikoa'ri eskerrak.

PERU JAUNA.—Asko poztutzen naiz.

PABLO.—(*Berekiko*.) Ez intzake askorik poztuko zertan ibilli naizen ba'eki. (PERU'ri.) Zerbait nai al-zenduke?

PERU JAUNA.—Ain zuzen ere, zuekin egonbearra nun galdekizun bat egiteko.

PABLO.—Zerorrek esango duzu.

PERU JAUNA.—Oraindik ordu-erditxo ezta izango Agata billatu dutala kalean eta gaixoak biotza erdibiturik zeukan. Esan didanez, illabete ontan ez omen du Joxe Migel'en kartarik artu.

ANDRE KATTALIN.—Artu eztula? Zerbait gertatu ote zaio bada?

PERU JAUNA.—Ori nai nuke jakin nik.

PABLO.—Ba-dakizu, ni, ain zuzen ere, illabete ontan Madrillen egon naizela eta ezertxore eztakit. Dena dela, oraintxen egongo naiz Agata'rekin eta niri esateko bildurrez egon ez dadin, neronek gal-detuko diot zer gertatzen zaion.

ANDRE KATTALIN.—Gaixoak eztit ezertxore esan eta nik, egia aitor, eztiot igarri.

PABLO.—Ziñez aitortu bear ez dela ezkontza au gure gogokoa, gure leñargitasunari makurgarri baitzaio. Baiñan, gauza guzien gaiñetik bera gure alaba da eta bere zoriona besterik eztugu. Beraz, gureztat latz eta garratz izanarren, etsipeneratu gera auzi ontan eta bere amari orrelako galdera bat egiteko ez luke lotsik edo bildurrik euki bear.

ANDRE KATTALIN.—Zagoz lasai, Pello, guk biotza zabal-zabal eginen diogu neskari eta bere zorionaren ardura izanen dugu.

PABLO.—Dena den, milla esker gure alabari diozun begirune eta maitasunagatik. Nik, gaur bertan idatziko diot Joxe Migel bezero dagon Salamanca'ko sendi on orri eta berealaxe jakinen dugu zer gertatu den.

PERU JAUNA.—Eskertuko dizut orrela egiten ba'duzu, Pablo. Ain zu-

zen ere, oraintxen egon naiz Antton zaharrarekin, Joxe Migel'en aitonaarekin alegia, eta ezin izan diot billobaren albisterik eman. Dakizutenez, Agata'k niri ematen dizkit aren berriak etxekoai kon-tatzeko eta eranegun Keleo'rekin topo egin nun eta kezkatu xa-marrik zegon mutillaren kartarik jasotzen etzutelako. Nik ez nion garrantzi aundirik eman amabostean bein idazten baitu etxe-ra, baiñan, orain txunditurik gelditu naiz Agata'k ere jasotzen eztula jakitean...

PABLO.—(*Sorbaldako zuri bat emanaz PERU'ri.*) Esan ba Keleo'nekuai lasai egoteko. Nik gaur bertan karta eginen dutala Salamanca'ra eta bere albisteak laister jakingo ditugu. Agata'gatik berriz, ez axanpetan egon, oraintxen mintzatuko gatazkaio eta bere animako samintasuna gozatuko zaio.

PERU JAUNA.—Milla esker zuen ongina eta prestutasunagatik. Zuen zalduntasun eta leñargitasunean uste osoa daukat eta eztut uste inñolaz ere zuen jatorri goitarra jokabide makurren batekin zikin-duzale izango zeratenik.

PABLO.—Milla esker zure oartxoagatik, Pello.

PERU JAUNA.—Ezta ezer asko, Pablo, baiñan ez ahaztu oarrak go-goan eukitzeko dirana. Besterik ez.

OIALA

IRUGARREN EKITALDIA

Agertokia, Mutriku'ko kaia, lenengo ekitaldiko toki berbera. Aldakizun bakarra giro margoarena, lenago udara bete argitsua zen bezalaxe, orain abenduko arratsalde beltz illuna baita.

LENENGO JARDUNALDIA

Markes senar-emazteak

PABLO.—(*Besotik elduta, kutxunki sar bitez senar-emazteak.*) Bizi guzian izan zait atsegingarri, nire lanak amaitu ondoren, Atxukale'ko gaindegi zoragarritik igaroz, gure erriko kai zahar ontara

txango etortzea. Zorigaitzez, aspaldi ez giñan etorri, gure buruak kalean agertzeaz lotsatzen baigiñan.

KATTALIN.—Bai, aspaldiko partez gaur dugu lenengoa. Alabaña, orain eztaukagu zertaz lotsatu Jaungoikoa'ri eskerrak eta gaurgero maizago etorriko al-gera kutsu darion kai ontara bela-txalopa eta potin liraiñak ikustera.

PABLO.—Bai, gure lotsakizun denbora joan zen eta orain buru arro pasa giñezke non-naitik.

KATTALIN.—Baiñan, gure buru-goitasun eta aundikitasunari zutik eustearren ia-ia alaba galdu genun. Joxe-Migel'en ilberria jaso zunean izan zun biotzeko atakia ikaragarria izan zen. Etsipenari emanda gero, uste ezean, poliki-poliki onik jarri zen. Bearrik, Burgos'en igaro duten aurtengo udaraldiak bere osasunari on aundia egin dio.

PABLO.—Ezin ukatu gure alaba il-agiñean jarri dugula, baiñan ori igaro zen eta gure lotsakizuna garaitu dugu. Aurtengo Eguberri jaiak gure artean igaroko dituzte eta gero bein betiko beren kabia Madrillen jarri bearko diegu, emengo giroa baiño obe baitu angoa.

KATTALIN.—Agata'k naiago zukean Donostia'n, itxasorik gabe ezin bizi dela esaten baitu eta nik ere naiago nuke, Madrillera joatekotan tokitan gelditzen baitzaigu alaba...

PABLO.—Dena den, orain gure artera etorriak ditugu eta alakarrekin itz eginen dugu erabateko bizilekua nun derizkioten egokiago. Non nai dela, beren aundikitasun eta leñargitasunari dagokien etxea jarriko diegu.

KATTALIN.—Guztiorrek, zahartzen ari gerala esan nai du, Pablo. Lais-ter aiton-amonak gaituzu, baiñan, ala ta guziz ere, alaba ezkondu gendun ezkeroz zoriondun bizi naiz. Egiari zor, ezkontza ez genun egin guk nai aiñakoa, baiñan, Joxe Migel'en atzapparretatik atera dugunean, egon giñezke kontent.

PABLO.—Bai, tamalez, eztugu iritxi markes edo duke sendi batekin lokartzerik eta gainbera etorritako konde batekin naikotzat etsitu bearrean arkitu gera. Baiñan, Joxe Migel ezin zitekean luzaroan gordean euki arrisku gabe eta naitanaoetzkoa zen lenbailen ezkontzea.

KATTALIN.—Lapuebla'ko kondeok, jatorriari begiratzuz beñepein, ez-tira ain gauza utsa. Gu aiñakoak ez izanarren, Medina del Campo'n, euren errian alegia, jaun aundikitat omen dituzte.

PABLO.—Errian dirauteño zerbait ditezke, andik erten orduko utsaren urrengo.

KATTALIN.—Bai, ori ala da, baiñan guk eztugu iñoren aurrean olakorik esan bear, bestela, gutxietsiko gaituzte. Jendearen aurrean jo dezagun goitik Lapuebla'tarren aundikitasuna.

- PABLO.—Iñundik ere, jatorrizko aundikitasun ortara jo bearko, dirutan oso ezkontza kaxkarra egin baitugu. Lur-jotako jendea, zorra beste ondasunik eztaukatena.
- KATTALIN.—Baiñan, ala're, itxurak gordetzen iñork ez bezala daki-tenak. Bazter guzitan zorrak izanarren, nork esan beren maillari dagokionez bizi eztiranik.
- PABLO.—Zorionez, Medina del Campo emendik oso urruti dago eta emengo jendiak eztu jakingo zeñen eroriak dagozen Lapuebla'ko kondeak.
- KATTALIN.—Gure Jaungoikoa'k gurutze bat kendu digu eta bestea eman.
- PABLO.—Guretzat ordea, eramangarriago.
- KATTALIN.—Eztizut ezetzik esango, baiñan egon ziur, Keleo'tarrak etzigtutela sekula xoxik aterako beren pobretasunian eta lotsaga-beok, dagoneko, diru eskean asi zaizkigu euren zorrak estaltzeko.
- PABLO.—Amar milla errial eskatu zizkidaten...
- KATTALIN.—Ezta auntzaren gaberdiko eztula. Eta eman?
- PABLO.—Barko, ezkontz egunean izan baitzen, baiñan laister itzultzeko idean...
- KATTALIN.—Lenengo amar millak eman ba'dituzu, emanak dagoz, baiñan etzazula itxoin berriz ikusterik. Nondik itzuliko dizute tripa-zorria zerkin engaña eztaukatenok?
- PABLO.—Aurreneko eskea zen eta ezin ukatu, baiñan, berriz eskatzen ba'didate, aituko dituzte berenak eta asto beltzarenak.
- KATTALIN.—Engañatuko zaituzte berriz ere, kottau ori, oien koipe ta loxintxak zuk baiño geiago dezakete. Ezagutzen zaitut, senartxo.
- PABLO.—Oker dabilta koipelustreok nirekin. Ez didate berriro iruzurrik eginen.
- KATTALIN.—Ba, euren ustean urre minarekin topo egin dute. Orain egun batzuk entzun nun esaten Madrillera joan bear dutela bitzitera... noski, gure errapeari eraginda.
- PABLO.—Ezta egia izango.
- KATTALIN.—Larri ibilli. Orain artean uri zikin ortan bizi ba'ziran, Madrilleko etxe-bizitza baten errenta ordaindu ezin zutelako zen. Eta egingo nuke, orain atera dizkizuten amar milla errialak (eta aurki aterako dizkizuten beste amar millak), eztituztela zorrak ordaintzeko, Madrillen berai dagokien etxe bat artzeko baizik.
- PABLO.—Arrano, arranoa! Eztidate ba niri geiago xoxik aterako. Eztakite ondotxo norekin ari diran.
- KATTALIN.—Guztiauek beñepein, eztitezela Pello'ren belarritara eldu. Gutzaz parre egiteko ez luke besterik bear.
- PABLO.—(*Kezkati.*) Eztakit ba, obe ez ote genuken, Pello'ren esanari jarraituz Joxe Migel'ekin ezkontzea gure alaba. Izain oiek azkeneko odol tantaraño xurgatuko digute.

KATTALIN.—Ez, Pablo, egon tranquil, zu ausartzen ezpa'zera dirua ukatzen, niri aituko dizkidate asto beltzaren arrantzak eta ostiakadak. Mutriku'ko alaba naiz eta arrantzale odola daramakit zaiñetan.

PABLO.—Kattalin, lenengo aldiz entzun dizut olako zatarkeria esaten!

KATTALIN.—Barkatu, barruko irakñean esan dut-eta. Nire odolaren urdintasuna...

PABLO.—Bai, bai, ba-dakit ortik aurrerakoa, ez jarraitu... Besterik esan nai nizun ordea. Gaur jaso dut Lucientes jaunaren eskutitza, zera esanaz, alegia nire aginduak jarraituz, Joxe Migel joan den astean urkatu dutela.

KATTALIN.—(*Isututa.*) Urkatu?

PABLO.—Urkatu esan al-dut? Barka, barka, buru zoro au eztakit nola dabilkidan aspaldi ontan. Askatu, esan nai nun.

KATTALIN.—Ba-negon ba...

PABLO.—Eta zer deritzazu?

KATTALIN.—Trumoiak aurki joko dula.

PABLO.—Trumoiia besterik eztan artean...

KATTALIN.—Ez ezta gauza aundia.

PABLO.—Aizea prexkatzen asi da eta ongi ba'deritzazu etxeruntz joango gera.

KATTALIN.—Bai, bai, goazen, Joxe Migel'ekin kalean topo egin baiño len.

PABLO.—Naiago dut Joxe Migel'ekin topo eta ez Pello'rekin. Onekin ibilli bear dugu kontuz. (*Bijoaz.*)

BIGARREN JARDUNALDIA

KALAMAX eta INAXI

(*Alkarrekin sartu bitez jardunaldian berotuak ba'letoz bezala.*)

KALAMAX.—Azkenekoz alkar ikusi gendun ezkeroz gora-bera aundiak izan dira gure artean.

INAXI.—Eztakit zer esan nai duzun orrekin, "gure artean" gauzak lengo tokian baidiraute.

KALAMAX.—Gure inguruan gauzak aldatu ba'dira, zergatik ez ditezke alda gure artean?

INAXI.—Nire biotza lengo tokian dagolako.

KALAMAX.—Zure biotzak eztauka lengo tokian egonik, Inaxi. Joxe Migel il zela bost illabete dira. Garaia da, beraz, maitasun zahar ori ahaztutzeko eta beste zerbaiten pentsatzen asi.

INAXI.—Ori nire kontua da. Baiñan ziur egon zaitez, iñoiz beste maitasun baten pentsatzen asten ba'naiz, eztela zurean izanen.

KALAMAX.—Enun uste ain arbuiagarri nintzanik, Inaxi.

INAXI.—Arbuiagarri ez ezik, nazkagarri.

KALAMAX.—Eskarrikasko zure lore orregatik; baiñan zergatik diñozu ori?

INAXI.—Luixa'rekin egin duzuna egiteko eskubiderik eztagolako, nazkagarri batek bakarrik egin dezakelako alako urdekeria.

KALAMAX.—Et, et, et. Poliki ortxe. Nik Luixa'rekin egiña eta Luixa'k nirekin egiña uztarri baten lotzekoa da. Alkar engañatzen ibilli gera.

INAXI.—Ez, aixkiria, ori ezta egia. Zuk Luixa engañatu egin duzu eta Luixa'k zeu ez. Onek, geieneko ere, bere lanari koipe pixkabat emango zion, baiñan beti asmo garbiz jokatu zun, gogor saiatu baitzen nire ama berotzen zurekin ezkon nadin eta ark itxaropenak eman zizkion. Ala're, nik ezezkoan iraun nun eta dena alperrik izan zen. Baiñan, zuk Goñi-zahar'i ezkontzaz itz egin zenionian, ark lenengotik ezezko borobilla bota zizun eta zu gezur ta iruzur ibilli zintzaion Luixa'ri, ura zoraturik zegola esanaz, zurea nola edo ala ateratzekotan.

KALAMAX.—Zuk nola dakizu Goñi-zahar'ek zer esan zidan niri?

INAXI.—Goñi-zahar'ek berak orain illabete nire aitari esan ziolako.

KALAMAX.—Ori egin ba'nun, zure biotza irabaztearren egin nun soilki eta ez txarkeriz.

INAXI.—Nire biotza irabazteko ustelegi dago zuria.

KALAMAX.—Kontu mingain orrekin, Inaxi, min egiten didazu-ta. Zuk diñozunez nik biotza ustela dut, baiñan, zuk ere ustel askua daukazu mingaiña.

INAXI.—Nik esandakorik entzun nai ezpa'duzu, ba'zuazke nire albo-tik, bestela gogorragoak entzun bearko dituzu-ta.

KALAMAX.—Zure abo zikiñaren bildur naizela uste al-duzu? Bota, botatzeko duzuna.

INAXI.—Eztizut ustelkeririk botako; bai ordea, ustelkeri guziak baiño geiago min egingo dizuna... Jakin ezazu: Joxe Migel bizi da eta Getari'n dago.

KALAMAX.—Ja, ja, ja! Nork kontatu dizu ergelkeri ori?

INAXI.—Luixa'k, eta onek eztu ergelkeririk esaten.

KALAMAX.—(*Txundituta.*) Luixa'k?

INAX.—(*Garaikor.*) Bai, Luixa'k.

KALAMAX.—(*Amorratuta.*) Atso sorgin orrek.

INAXI.—(*Sumi.*) Noiztik da atso sorgiña? Zure alde zebillenean aingeruen pare zenun eta orain...

KALAMAX.—Esan dizut, Mutriku'n gora-bera aundiak izan dira bost illabete auetan eta ez da arritzeko len aingeru zena orain sorgin

edo deabru izatea. (*Siniskaitz.*) Eta nork "piztu" du illobitik "zure" Joxe Migel?

INAXI.—Ez al-duzu sinisten? Ainbat okerrago zuretzat. Zuk nirekin eztuzu itxaropen izpirik eta nik berarekin sekula baiño geiago. Gizajoa jakinberri da Agata ezkondu dela, engaiatuta eta ia bear-tuta, bera il dela esanda gero. Aitortu bear da Agata ta Joxe Migel'i egindakoa urdekeri bat besterik eztela, baiñan, nire biotz naigabetuak poz artzen du markes jaun-andreen ziraunkeri ontaz.

KALAMAX.—Joxe Migel agertu delako zapuzten nauzu, beraz? Gaiñerakoan on niñuzuke.

INAXI.—Zeu on? Putzura botatzeko izan ezik... Fantasioso alakua! (*Bifoa eta KALAMAX geldi bedi.*)

IRUGARREN JARDUNALDIA

KALAMAX eta PERU JAUNA

PERU JAUNA.—Zer zenduten orrelako ixkanbillan Inaxi ta biok?

KALAMAX.—Oso arrotuta zegon Pertxal'en alabatxo pertxenta.

PERU JAUNA.—Ura arrotuta eta eu pattalduta? Kalabazak eman al-dizkik?

KALAMAX.—Otrek niri kalabazak emanda, nik nai aiña izango ditut gero're, baiñan orrek eztu izango nai dunik, berak ala uste ba'du ere.

PERU JAUNA.—Orren gogokoa joan zen, zorigaitzez.

KALAMAX.—Berak ezetz diño ba... Joxe Migel piztu egin omen da eta berriz ere arekin ezkontzeko ustetan edo... gogotan asi da.

PERU JAUNA.—Joxe Migel piztu? Burutik egin al-zaio orri? Azken orduan lagundu zion apaizarekin neroni egon nintzan, il-agiria egin zun medikuarekin ere bai, Salamanca'raiño ortarakoxe joanda gezurrik ote zen ala ez jakiteko. Eskela ere, aundi askua jarri zuten Donostia'ko eta Salamanca'ko egunerokotan.

KALAMAX.—Nik ere, bere buru-berokeriren bat zela pentsatu nun aurrenean eta algaraka ekin nion. Baiñan, gero kezketan jarri miñun albistea nundik zetorren esatean.

PERU JAUNA.—Nundik baiña?

KALAMAX.—Alegia, Luixa'k esan omen zion eta sorgin orrek ba-daki zer esaten dun.

PERU JAUNA.—(*Asaldatuta.*) Baiñan, esaidak nola esan ziken.

KALAMAX.—Nola esango zidan ba? Joxe Migel bizirik dagola, Getari'ra eldu dela eta besterik gabe kukurruku joka asi da, Keleo'neko mutilla seguru omen dauka orainguan.

PERU JAUNA.—Baiñan, nire senideak orrelako urdekeririk egin ote

didate? Jaungoiko santua! Nola ez nitun nik begiak lenago zabaldu?

KALAMAX.—Ez niri jaramon audirik egin, Peru jauna. Bearbada, neska ziztrin orren asmamenean sortutako buru-berokeriak besterik ez dira.

PERU JAUNA.—Ala izan dadilla, baiñan, ziaro kezketan jarri nauzu oraintxe. Sendagille, apaiz eta denak erosiak ote zituzten ziraun oiek? Nola ez ote naiz nire senideen zapokeriaz lenago oartu? Bai, bai, zalantzik gabe dana antolatuta zeukaten. Joxe Migel'en eriotza zabaldu zuten bein bitartean berak nai zuten ezkontza moldatzeko. Ala're, ez berak nai zuketean maillakoa, baiñan, bai Joxe Migel'ekiko ezkontza galtzeko laingoa. Nik, txarkeri onen susmorik izan ba'nu, etzidaten niri orrelako ziririk sartuko. Suge narrastarien antzo jokatu dute... Eta bitarte ontan nun egon da Joxe Migel?

KALAMAX.—Nik al-dakit? Ondo lotuta eukiko zuten beñepein Agata ezkondu artean.

PERU JAUNA.—Milla deabru! Ziraunkume oiek egin digute egitekoa! Nun da Luixa? Esaidazu, beragana joan nadin.

KALAMAX.—Luixa? Ezkoba gaiñean jarrita bazterrak miatzen nun-bait. Sorgiña alakoa! Lurpetik ere ateratzen ditu albisteak orrek!
(*Bijcaz biak.*)

LAUGARREN JARDUNALDIA

ANTTON eta BILLOBATXOA

ANTTON.—Eldu gaituzu, billobatxo, nire biotzari ain maitagarri zaion kai zahar ontaraiño.

BILLOBATXO.—Aitona, zergatik maite duzu onenbeste gure kaia?

ANTTON.—Nire izanaren oroimiezez ementxen asetzen naizelako iñun ez bezala, billobatxo.

BILLOBATXO.—Aitona, eztizut ulertzen itz oiekin zer esan nai duzun.

ANTTON.—Ez da erreza. Ni ere, noizpait, oso antziña, zu bezalako motiko txikia izan nintzan eta ez nitun ulertzen gizonen jardunak. Urteak erakutsiko dizute nire itzen esangura. Artean, jolastu zaitez aiton zahar onen letaniai jaramonik egiteke, urteok baiño ederragorik nekez billatuko duzu-ta.

BILLOBATXO.—Aitona, Atxukale'ko gaindegitik itxasoari begira sor eta lor gelditzen zeranean, zerbait esaten al-dizu belarrira?

ANTTON.—Itxasoak? Esaten ote didan! Aurtzarotik asi ta zahartzaroraiño nire bizi guziaren berri ematen dit itz gutxitan. Nolako ixilpeko gozotan aritzen geran itxasoa ta biok!

BILLOBATXO.—Bai ote? Eta zer esaten diozute alkarri?

ANTTON.—Orra, parraskiro zertzuk esaten dizkioten: “Antton nauk, Keleo’neko zaharra, bizibearrak eraginda ire sabeletik ainbat ume ostutakoa eta sarritan nirekin gaizto ta zital izan ba’aiz ere, ire beltzalditan ni irentsimiñez, maite aut Itxaso, arraiak ez beste, maite aut mariñel gose orruka ari aizen Itxaso ikaragarria, estuasunik gorrienakin batean zor baitiat iri nire bizitzako laurogei urte aunditan jandako eguneroko ogia. Iri eskerrak seme-alaba eder galantak azi nizkikan eta auek, iri bearrik ere, ekarri zizkidatek nire zahartzaroaren pozkarri billobatxo zoragarriok. (*Au esanaz maiteki igurtzi beza alboan daukana.*) Mutil koskortu orduko, txalopa aieneko ire erraietan murgildu nindukan eta geroztik, nire-biziko ordurik gozoenak eta samiñenak ere bai, ire altzoan egin dizkiat. Orain, zaharrieriak jota, ire sabeleko gazi-gozoek xurgatzeko deuseztuta gelditu naizelarik, Mutriku’ko leiutil zoragarri ontara natorkik, aspaldiko lagun zahar ori, agur gozo bat egitera.”

BILLOBATXO.—(*Aitonari begira lilluraturik.*) Egundaiño ez nizun entzun orrelako gauza politik esaten, aitona. Eta itxasoak ulertzen al-dizu guztiori?

ANTTON.—Bai, billobatxo.

BILLOBATXO.—Euskeraz ba’ote daki ba?

ANTTON.—Jakingo eztu ba? Norekin itz egin ote du geiago Kantauri itxasoak joandaneke bi edo iru milla urtetan euskaldunakin baiño

BILLOBATXO.—Eta itxasoak zer esaten dizu zuri, aitona?

ANTTON.—Zer esaten didan? Orra, nirekiko oi dun biotz-izketa: “Nik ere maite aut, Keleo’neko Antton, euskaldun arrantzale zaharra, maite aut nire arraitxoen pare. Nekez eta izerdiz eskuratu diat nire erraietako altxorra eta bide-lapur antzo nire umetxoak ostutzeraz etortzen intzalarik, zenbat aldiz ez ote aut nire atzaparrez estutu ire lapurretaren kontu zorrotza eskatuz? Ala’re, irekin biotz-bera eta errukiorra izan nauk. Ire bizia nire esku eukirik, nire barrutira lapurretara etorri aizen orotan ire kupida izan diat, bai-ba’nekikan zenbat ume itukan legorreen niri ostutako janari-zai. Eta bidezkoa ukan Jainko-legez nire umien bizi-eskeintza gizadia azi ta zabaldu dadin aldi amairaiño.”

BILLOBATXO.—Aitona, Fermin jaunak ere eztitu orrelako gauza politik esaten pulpitutik.

ANTTON.—Biotzari izketan uzten ba’zaio, bururik argienak baiño gauza ederragoak esaten ditu sarritan.

BILLOBATXO.—Aitona, Kristo Tranpako’ri Aitagurea esatera joan bearko dugu aurki.

ANTTON.—Bai, kuttuna, kai zahar oni azken agurra eginda joango gaituzu.

BILLOBATXO.—Aitona, Kristo'ren oiñetan dagozen bi doneak nork lepotu zitun ba al-dakizu? (3).

ANTTON.—Orain berrogeitamar urtetsu gertatu zen. Bearrik, Kristo gurutz-iltzatuari eraso zion arrantzalea etzen Mutrikuarra, Debarra baizik. Orain, Deba'n ezta itxasora arrantzalerik ertetzen, baiñan, nire gaztetan debarrak Mutriku'ko txalopetan ibiltzen ziran. Au dala-ta, itxasorako joan-etorria Mutriku'tik egiten zuten. Beiñola, bixigu-garaian, ekaitz aundi batek erasota arribadan sartu ziran arraiñik ekartzeko. Itxasotik etorri-berri zen Debatar batek, Tranpa-kalean gora zijoalarik, Gurutz-iltzatuaren irudi aurrera eldu zanean, ikaragarritzko biraua jaurtiz, jo zun esku batean zeraman abriñarekin eta Kristo'ren oiñetako bi doneak lepotu zitun. Arrantzale zital ori, ordea, bere egitekoaren ondoren zerraldo erori zen bizi gabe.

BILLOBATXO.—Eta zuk ikusi al-zendun nola il zen?

ANTTON.—Egia esan, nik ez num ikusi, baiñan oraindik ere bizi dira Mutriku'n eriotz orren testigu diranak.

BILLOBATXO.—Debarrak gaiztuak al-dira, aitona?

ANTTON.—Otsokoak nun-nai dabiltz, Ondarru'n, Deba'n eta Mutriku'n. Zure adiskide tartean arkituko dituzu, apika. Erne ibilli, beraz.

BOSGARREN JARDUNALDIA

PERTXAL, KELEO eta lengoak

KELEO.—Kaixo, aita.

PERTXAL.—Jainkoa'k arratsaldeon, Antton.

ANTTON.—Bai zuei ere, "gazteak".

KELEO.—Aita zaitut eta "gazte" naizen kontua egin dezagun.

ANTTON.—Itxasora ateratzeko gai den artean gizonak etziok bere bu-ruari zahar'iritzi bear, seme.

PERTXAL.—Ortaz, oraindik gazte ametsetan bizi bear ko diagu urte batzutan, Keleo.

KELEO.—Bearko (ANTTON'en besotik den semea ar beza itz oek esanaz), gure umeok aurrera aterako ba'ditugu.

ANTTON.—Gaur arratsean bixigutara erten bear al-duzute?

KELEO.—Gu baiezkoan gera, baiñan ba-dira tartean ateratzeko bildur diranak.

(3) Mutriku'ko Tranpa-kale'ko Kristo'ak oiñetan ditun bi doneak Birjiña Maria eta Joan Bataiatzalea dira eta elezaharrak diñonez, jardunaldian dakarkigun bezala lepotu zitun arrantzale batek.

ANTTON.—Itxasoak bekoki beltza zeukak Asturias aldetik eta ekaitzak jotzen ba'dik, larri asko ibilli bear duzute.

PERTXAL.—Nire ustean, pasako zaio beltzaldia. Itxura txarragoarekin ere atera izan gera eta onik etxeratu.

KELEO.—Aita, aur eder oegatik ezpa'litz lasai geldituko giñake etxean, baiñan zortzi umien urdaillak bete bear ditun aita batek orrelako nagikeririk onetsi al-dezake?

ANTTON.—Bai, seme, ba-zekiat ik bezin ongi kezka orren berri, baiñan, ausarkeri bat dala-ta, zortzi umezurtz uztea obe al-derizkiok?

KELEO.—Aita, nik umeok azitzen ditudan bezala, azi giñuzun zuk noizpait. Zure kezka bakarra guri jatekoa ta jatzekoa alik oparoena ematea izan zen eta itxaso zitalari etzenion sekula bekoki beltzik ikusten guri eguneroko ogia ekartzeko garaia eltzen zitzazunean.

ANTTON.—Egia duk, seme, baiña, ori dala-ta, makiñabat aldiz egon nauk itxasoaren atzaparretan ito-ez ito.

KELEO.—Eta gu artean zure kezketan, aita, zure alde otoizka eta bein baiño geiagotan Nazarenu atera eta Iñua eta Salbia kantatu ere bai txalopakoak galdu ez zintezten.

PERTXAL.—Gurean berdin izan oi zen, Antton. Arrantzaleok belaunez-belaun ixtori berbera berritzen ari gaituzu.

ANTTON.—(*Bere billobatxoa aitari kenduz eta lastanduz.*) Baiñan, billobatxo maitagarri au umezurtz gerta ba'ledi, nork emanen lioke jatena, nork beteko lioke bere aitaren utsunea?

KELEO.—Jaungoikoa'k eztitu bere umeak bakarrik uzten, aita. Zu itxasoan galdu ba'zindugun gure umetan, nolabait ere aterako giñan aurrera, naiz-ta estuasun gorriak ikusi. Baiñan, gaur bezalako egualdiakin aterako ezpa'giña, urte erdian legorrear bearoko genuke eguneroko jatenari oratu eziñik.

ANTTON.—Arrazoi duk, seme; jarrai akiok nire erakuspideari, nik ere nire aurrekotatik baitiat jaso jokabide ori. Esana zegok: Arrantzaleak bere biziaren opariarekin irabazi bearoko dik eguneroko ogi zatia.

PERTXAL.—Ogi samiña irabazteko, baiñan gozoa jateko.

ANTTON.—Bai, Pertxal, Jaungoikoa'ren bedeinkapenik etzaio faltako arrantzaleak jaten dun ogiari.

KELEO.—Kofradira joan bearoko diagu, Pertxal, arrai subasta oraintxen duk eta.

ANTTON.—Legatzak zenbat egin dik bart?

PERTXAL.—Erriala kiloko.

ANTTON.—Besterik ez?

KELEO.—Etzuten geiago ematen. Baiñan prezio makurgarri ortan eman baiño naiago izan genun, etxekoai diosalik egin gabe, Zu-

mai'ra abantian joan gure arrai ta guzi, an sal-neurri ohea egi-
ten baitu eskuarki.

PERTXAL.—Eta pagatu ere, emen alako bi pagatu ziguten Zumaia'n.
Kiloko errialbi.

KELEO.—Mutriku'ko arrai-saltzalleak etzuten orrelakorik pentsatzen
eta legatzik gabe gelditu ziran.

PERTXAL.—Urrengoan eztira lo egongo. Gure txalupen brankak Zu-
mai'ra zuzendu baiño len, ordainduko dute bidezkoa dena.

ANTTON.—Ondo egin zenduten. Gantza ateratzalleari arraia eskuratu
baiño obe duk itxasora botatzia... Subastara zuazte, beraz?

KELEO.—Bai, asmo ortan atera gaituzu etxetik.

ANTTON.—Ni, oi bezala Tranpa-kale'ra nijoakizute mutikoarekin.
An, Kristo irainduaren aurrean belaunikatzen gaituzu biok eta
Aitagure bat esaten diogu, berari eraso zion marifiel zitalaz kupida
izateko.

PERTXAL.—Etzikan ba, biraoti ark, kupida aundirik merezi.

ANTTON.—Ez guk ere, Pertxal, Kristo'ri ainbestetan egin baitiogu
arrika munduko auzi zorotan burua galdurik ibilli geranean eta
ala're, nireak egin dula oartzen naizenetan kupida eskatzen diot
gure Jaungoikoa'ri. Kupida niretzat eta kupida Tranpa-kale'ko
biraolari doakabearentzat. (*Bijoaz denak.*)

O I A L A'

SEIGARREN JARDUNALDIA

LUIXA eta AGATA

*(Agertokia lingua berbera. LUIXA'k trainak konponduz diardu lu-
rrean exerita. Lengo gertakizunetatik amabostaldi bat igaro da gutxi
gora bera. Neguak tarteka opa oi dizkigun egun eder bateko goizaldia.)*

AGATA.—(*Eskerreko aldetik sartuz.*) Arian, Luixa?

LUIXA.—(*Bere lanean burua jaso gabe.*) Eskuak arian eta soifia ego-
nian. (*Burua jasoz.*) A! Baiño zu al-zera? Zer zabiltz emengo
aldi?

AGATA.—Orra ba; negugiro eder oni omen egiñaz ttpa-ttapa kaiera-
tu naiz.

LUIXA.—Ederki egin duzu. Negu ziztrin onek egin digun oparirik
ederrena da. Nork esan? Atzoko euri jakak etziran txantxetakoak
izan eta itxasoa ere arrotu xamarra ibilli zen... Gure mariñelak
etzuten gaugiro ona izango.

- AGATA.—Luixa, zurekin itz egin nai nuke eta uste dut eztugula au baiño abagune oberik billatuko bakarka jarduteko.
- LUIXA.—Egia diozu, emen ez digu inork entzuten. Zer nai zenuke?
- AGATA.—Aitzea dut zuk ba-dakizula Joxe Migel nun bizi den.
- LUIXA.—Bai, ba-dakit. Baiñan, zertarako nai duzu jakin?
- AGATA.—(*Asperenka.*) Berekin egon bear dut, nire zorigaitza jakiñe-razteko, nire biotzari arnas emateko.
- LUIXA.—Esango nizuke, baiñan obeto duzu ezjakiñean bizi.
- AGATA.—Nola nai duzu ezjakiñean bizitzea, Luixa? Eztuzu ikusten nire jokabidea zùritzea zor diotala?
- LUIXA.—Nik esan nion zeatz-meatz zurekin egin zuten guztia.
- AGATA.—Ala're ezta aski... Bere biotzaren berotasuna sentitzen ezpa'dut nirearen kontsolagarri, ilko naiz, Luixa...
- LUIXA.—Ori etzaizu zillegi, Agata. Ezkondu ziñan eta zure senarra-ri zor diozu zure biotzak senti dun guztia.
- AGATA.—Nire biotza lertuta dago eta ofiazea dut bizilagun bakar... Luixa, nork iruzur egin dit niri ain toleski ta makurki? Guraso izenik merezi al-dute... (*Negarretan lertu bedi eta LUIXA'k mai-teki kontsola beza.*)
- LUIXA.—Agata, zuzpertz zaitez... Ba-dakizu zure biotz eriarri orre-lako naigabeak kaltegarri zaizkiona.
- AGATA.—Nire biotzak gizon bat bakarrik maite du eta aura kendu egin didate. Esaidazu nun den Joxe Migel, beragana joan nadin...
- LUIXA.—Ez, Agata, etzaizu zillegi.
- AGATA.—Nirekin egin dutena zapokeri bat da, Luixa. Nik eztut nire senarra maite, ezin jasan dut nire alboan, beraganako nazkak eta iguñiak itotzen nau... Eta orain, Joxe Migel bizi dela jakiñik nola nai duzu nire senarrarengana itzultzea? Otoi, esaidazu Joxe Migel nun bizi den bere altzoan nire naigabea ustu dezadan. (*Negarretan lertu bedi.*)
- LUIXA.—(AGATA lastanduz.) Irugarrenez desaizut, Agata: etzaizu zillegi. Jaungoikoa'k gurutze astun au egonarriz eramateko eskatzen dizu.
- AGATA.—Ez, ezin dut eraman eta eztut eramanen. Betorkit Joxe Migel edo betorkit eriotza, baiñan, egun bat geiago ez nire senarraren alboan...
- LUIXA.—(*Begiak zerurantz jasota.*) Jauna, erruki zakizkio zure mirabe oni eta egizu zure argi dirdaitsua sar dadilla bere biotzean barrena. (*Bekokia ikutus.*) Gaixoa! Kopeta izerdi otzetan dauka.
- AGATA.—Luixa, eztakizu zenbat sufritu dutan Joxe Migel ezagutu ezkerro. Eztakit Jaungoiko Gure Jaunak zertako jarri zidan bidean...
- LUIXA.—Jaungoikoa'ren asmoak ain dira sakon eta ulerkaitzak negar erri onetan bizi geranontzat... Baiñan, bere bide ezagugaitze-

tan ezarri dizkigu mugarri batzuk itxumustuan saiestuta amilpean labaindu ez gaitezen. Zuk eztakizu bere bide ta asmoen berri, baiñan, saiestu ez zaitezen mugarri auxen jarri dizu: etzazu opa zurea ezten gizona. Aiena ezazu bada zure gogamenetik Joxe Migel'en oroitza eta alegin egizu zure senarraganako iguin ori zapuzten.

AGATA.—Eriotza errezago onetsiko nuke guztiori baiño.

LUIXA.—Guztiori eta beste zerbait geiago eskatzen dizu Jaungoikoa'k: Ainbeste belzkeri egin dizutenai barka zaiezula.

AGATA.—Alegiñak eginen ditut, Luixa. Gaur-gaurkoz ezin dizut besterik agindu.

LUIXA.—(*Muin emanaz.*) Agata, ona zera, iñor onik ba'da munduan. Eztakizu zenbat maite zaitugun arrantzaleok.

AGATA.—Bai, arrantzaleak maite naute eta nik ere maite ditut arrantzaleak, iñoiz Jesus'ek maitatu eta aukeratu izan zitun bezala, bai-baitzekin Ark biotz xaloak nun arki... Nik ere, orrelaxe idoro nun bat on askua, biotz sutsu eta tolesik gabea...

LUIXA.—Baiñan, orain, Jesus berberak eskatzen dizu emankizunik aundiena. Bere maitasunarren Joxe Migel'enari uko egiteko.

AGATA.—Ulertzen dizut, Luixa. Ez nadin erten Jaungoikoa'k bere bide ezkutuai ezarritako mugarritik. Baiñan, eztakit kemenik izango dutan emankizun au burutzeko, ain baitira latzak eta neketsuak guretzat Jaungoikoa'ren bideak!

ZAZPIGARREN JARDUNALDIA

Lengoak eta PERTXAL

PERTXAL.—(*Urduri ta artega.*) Beltza gertatu da itxasoan gaur arratsean. Tantorta'ko kalan alazian genbiltzala, jo dugu gurearen brankaz Getari'ko txalopa bat saietsez eta killaz gora jarri dugu. Itoak iru izan dira. Oraintxen legorreratu ditugu gorputzak.

LUIXA.—Ene, Jaungoikoa! Eta noiz gertatu da zorigaitza?

PERTXAL.—Goizeko lauak izango ziren gutxi gora bera. Itxasoa arro xamarra zegon eta gaua txit illuna. Orregatik galdu zaizkigu iru mariñelok, deus ezpaitzen ikusten. Itoak Getari'ko txalupakoak dira, baiñan, iruretan bat Mutrikuarra da, Joxe Migel Keleo'nekua.

AGATA.—Joxe Migel? Jaungoiko maitea! (*Zerurantz begira jarrita.*) Nik galdu zitut Joxe Migel nire jokabide makurraz! (PERTXAL'i.) Baiñan, esaidazu, nun dago bere gorputza?

PERTXAL.—Emendik bixtan daukazu. Ikusten al-dituzu berrogeitam bat metrora arrantzale aldra aren alboan iru gorputz burutik estalirik? Beroiek dituzu itotakoak.

AGATA.—(*Zeruari zin egiñaz.*) Joxe Migel, zin dagizut Jaungoikoa'ren aurrean zuri egindako agintza ezutala urratu iruzurbi-dez baizik. (*Itzok esanaz, bijoa antxintxika JOXE MIGEL'en gorputza daukaten lekuraiño.*)

LUIXA.—Neska gaixoa! Jaungoikoa'k bakarrik daki zelako kalbarioa daraman Joxe Migel'ekin maitemindu zen ezkeroz.

PERTXAL.—(*Astoratuta.*) Kankallu aundi bat izan naun, Ez niken bere aurrean Joxe Migel'en izenik aipatu bear.

LUIXA.—Zuhurrago ukean, noski, baiñan onezkero ezтик zuzenbiderik. Alabearra duk gero, Getari'ko txalupan Joxe Migel suertatzea. Ba-nekiñan Getari'ra elduberri zana eta andik arrantzan asteko asmotan zebillena, baiñan nork esan bere lenengo itxasoratzean illotzik ekarri bear zutenik Mutriku'ra?

PERTXAL.—Gauaren beltzak galdu dizkin gizonok. Gaiñerakoan, zerbait ikusiko ba'litz... Gaua madarikatua! Ordubeteren buruan, ziarozko itxumustuan, amazpi gizon atera genizkiñan bizirik, baiñan, gañerako irurak ezin idoro iñolaz ere. Nunbait, itxasoak aparte xamar eraman zizkiñan eta beren ojurik ezin entzun. Noraezean ibiltzeak, berriz, bere arriskua zeukan, urreratu bearrean erabat aldendu baiditeke eta orregatik eguna argitzen asi arte zai egotea erabaki geniñan. Gaur goizean atxeman dizkiñagu iru gizonak neke aundirik gabe, baiñan, zorigaitzez, gorputz besterik ez itunan...

LUIXA.—Joxe Migel gizajoa! Orra, beltzak ikusteko jaiotako mutilla! Mundu ontako neke-samiñen orde z Jaungoikoa'k emango al zion bestean Betiko Atseden ezta.

PERTXAL.—Ala biz... Baiñan, barkatu, Luixa; joan bear diñat antxintxika apaizari ots egitera. (*Abia bedi.*)

LUIXA.—Bai, ua aguro, Ni bitartean, lanak utzita gorputzak ikustera joango naun. Itxaso madarikatua! Ogi puxkabaten truk zenbat mixerik eta zenbat oñaze dakarkiguk gure etxetara! (*Erten bedi illotsak gozen alderdira.*)

ZORTZIGARREN JARDUNALDIA

PERU JAUNA eta ANTON

Abagune batez, PERU JAUNA ta ANTON sartu arte utsik geldi bedi antzeztokia. Auek, gertakizunen berri jakiteke sar bitez arrantzako tresnak eskutan dituztela itxasoratzeke ustean. Izketan diárdutela, bat-batean oar bitez gertatzen denaz,

PERU JAUNA.—Itxasoa bare eta eder dago. Atzo arratsean ez nukean esango gaur goizean arrantzara atera bear genunik. Baiñan, aben-

du beltz onek ustekabea eskeini digun giro eder au ezta galtzen uztekoa.

ANTTON.—Ez orixe; nire zahartzaroko jolas bakarra auxen dut eta joandaneke amostaldi ontan eztu itxasoratzeko girorik egin. Orregatik, nire billa etorri zeranean itxasora erten nai nun galdezka, umeak baiño pozago jarri naiz.

PERU JAUNA.—Etsituta nengon aspalditxoan arrantzara ertetzeko girorik ez ote zun egin bear. Ain egualdi kaxkarrak egin baiditu bolara ontan.

ANTTON.—Bai, alaxen da, baiñan, negualdiko ateraldiok, tarteka egin oi diranez, askozak gustagarriagoak izan oi dira. Eguneroko jolasak aspertu egin oi du eta noizik beingoak zoratu.

PERU JAUNA.—Ori ala denik ezin uka, baiñan kostakumeok itxas gezalak bizi gaitu eta au kendu ezkerro arraiñak legorrean bezala itotzen gera. Baiñan gaurkoa gurea da ta ase gaitezen itxasoaz urrengo txandaraiño.

ANTTON.—Bai, goazen lenbailen, potña zai daukagu-ta. (*Abia bitez.*)

PERU JAUNA.—(*Bat batean geldituz.*) Baiñan, Antton, ori da jendez kai muturrean.

ANTTON.—Izan ere, zerbait gertatu ote da?

PERU JAUNA.—Itxura ala da. Gizonezkoak txapela kenduta dute. Nunbait, errezuon diardute.

ANTTON.—Itxasoan zerbait gertatu da, antza. Itoak edo dira.

PERU JAUNA.—Aztoratuta dagozela dirudi... Larrikara nabaitzen da euren arpegitan... Otsak, ojuak, gizonak negar zotinka... Baiñan, Jaungoiko maitea, zer gertatu ote da?

ANTTON.—Lagun nazazu, Pello, olakotan, zutik irauteko indarrak uts egiten baitit. (*Lagun bezaio.*) Ainbestekoa da, izan ere, nire zaharrieri ontan itxasoan itoak egiten didaten zirrara.

PERU JAUNA.—Atxiki niri, Antton, belanuk uts egin baiño len. (*Gizaldrari begira.*) Gizonezkoen artean emakumeak ere ba-dira. Oker ezpa'naiz, onera begira dagon ori Luixa da. Orain ere saltsa billatu du emakume orrek. Nola moldatzen ote da gertakizun guzietan lenengo jakille bera izateko? Sorgiña esan zion arrek, arrazoi pixkabat ez ote du berarekin?

ANTTON.—Urbil gaitezen gizatalderaiño, Pello. Eriotza anai bekigu gure billa datorkigunerako.

PERU JAUNA.—Bai, urbil gakizkion Eriotzari gizonki, bere ostean Bizi berri bat ba-delako usteak sendotuta. Ken ditzagun txapelak eta erreza dezagun "Aita Gure" bat itxasoak irentsiak Bizi ori goza dezaten... (*Aita Gurea errezaka bijoaz eta oiala jetxi bedi.*)

BEDERATZIGARREN JARDUNALDIA

AGATA bakarrik

(Oiala jasotzean lengo iruditegi berbera ager bedi, baiñan, illunik. Baster batean exerita bego AGATA, burua beso tartean kokatuta, burukizun astun eta mingotsaz ito learrrik. JOXE MIGEL galdu ezkerro eztu atseden pakerik. Gorputza sukar izugarri baten mende dauka buruan darabilzkin pentsamentu latzak bertsolariaren boz ezkutu batek agertuko ditu Iturrino'ren ahapaldiok kantari bastidore artetik.)

Markes baten alaba
interesatua,
mariñeruekin
enamoratua,
deskubritu gaberik
bere sekretua,
amoriyua zeukan
barrena sartua.

* * *

Zer esaten didazu
Agata'k itz ori
tentatzen aizerala
trazak ba-dirudi,
etzait zure gradurik
tokatutzen neri,
ez burlarikan egin
mariñeruari.

Iduki dezakezu
ongi sinistua
aspaldian nengola
zutaz gustatua,
etzaitut nik utziko
desanparatua,
ala egiten dizut
gaur juramentua.

AGATA.—(Bat batean zutiturik eta eskudak burua eramana, zoratuta lez oju egin beza.) Aski, Jauna, aski...!

*(AGATA'k zoratubear ontan dirauñ artean agertokian
noraezean ibilki bertsolariak beste ahapaldi au kanta beza.)*

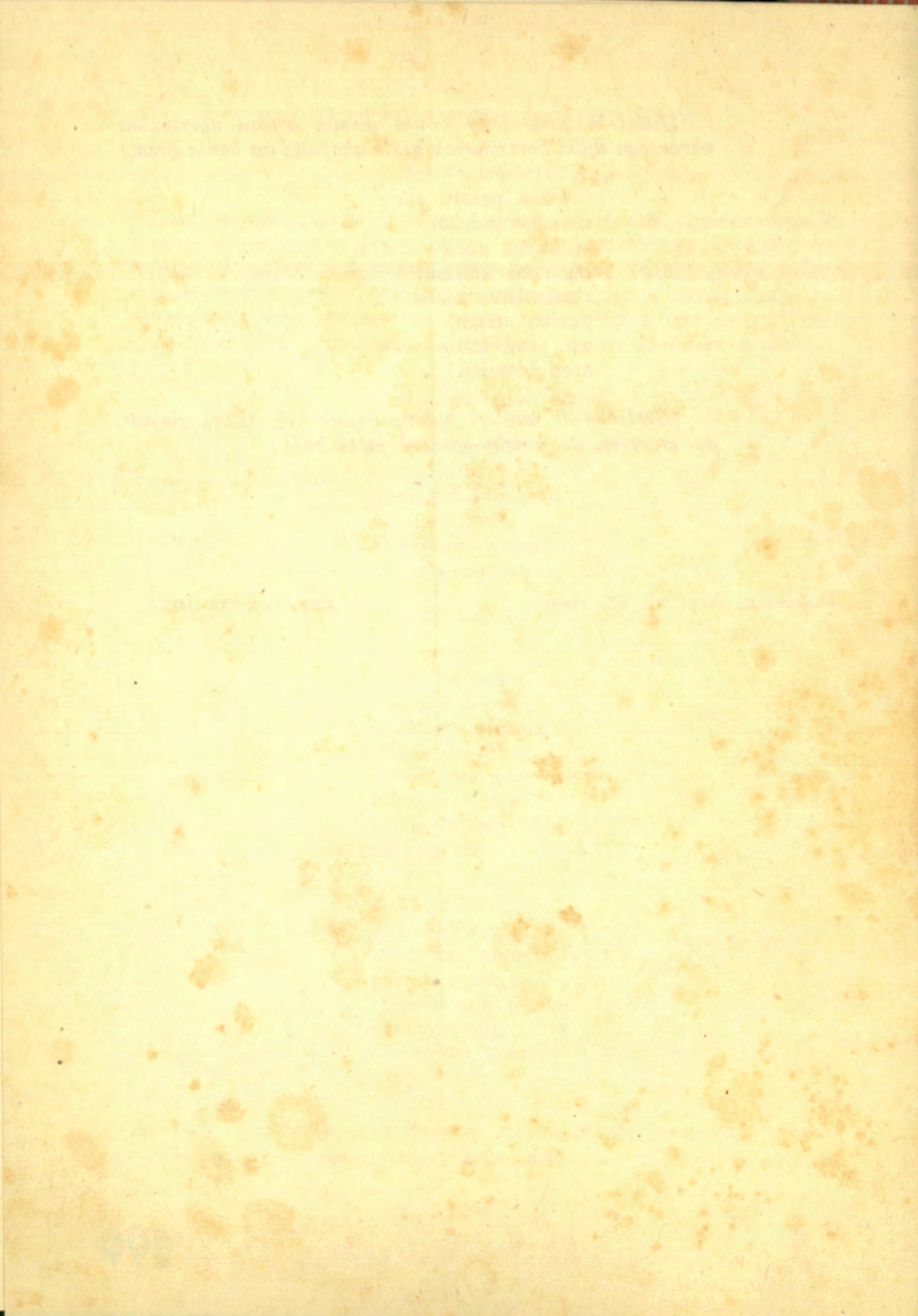
Gaba pasatu eta
urrengo goizian
entierrua zuen
bigarren klasian,
markesaren alaba
guzien atzian,
zer pena izango zen
aren biotzian!

*(Bertsolariak kantari bukatu ordukoxe, AGATA zerral-
do erortzen da. Oiala askarki jatxi bedi.)*

AZKENA

Donosti'n, Azaroak 17, 1956

ETXAIDE'TAR JON

PUBLICACIONES

DE LA

REAL SOCIEDAD VASCONGADA
DE AMIGOS DEL PAIS

Delegada del Consejo Superior de Investigaciones Científicas en Guipúzcoa)

MONOGRAFIA DE D. XAVIER MARIA DE MUNIBE, CONDE DE PEÑAFLOIDA, por Gregorio de Altube.

LA EPOPEYA DEL MAR. por M. Ciriquiain-Gaiztarro. (Agotado).

PASADO Y FUTURO DE LA REAL SOCIEDAD VASCONGADA, por José María de Areilza.

HISTORIA DEL MONASTERIO DE SAN TELMO, por Gonzalo Manso de Zúñiga y Churruca.

ELOGIO DE D. ALFONSO DEL VALLE DE LERSUNDI, por Joaquín de Yrizar.

BREVES RECUERDOS HISTORICOS CON OCASION DE UNA VISITA A MUNIBE, por Ignacio de Urquijo.

LA REAL SOCIEDAD VASCONGADA DE AMIGOS DEL PAIS Y LA METALURGIA A FINES DEL SIGLO XIII, por Manuel Laborde.

REVISTAS

BOLETIN DE LA REAL SOCIEDAD VASCONGADA DE AMIGOS DEL PAIS.

Ejemplar suelto: 20 Ptas.

Suscripción anual: 60 »

EGAN: Ejemplar suelto: 20 Ptas.

Suscripción anual: 50 »

Suscripción anual conjunta a BOLETIN Y EGAN: 80 Ptas.

MUNIBE.—Revista de Ciencias Naturales. Número suelto: 10 Ptas.

Redacción y Administración: Museo de San Telmo

SAN SEBASTIAN